

A -
3771. Namma Josepi
Sädda=
Ehmeto N. 131.

Abbi-Namat.

— — —
Eh

maggusad ja tullusad juttud ja õppe-
tused, kuidas ma - rahwas võib
rõõmsaste ellada,
ausal wiisil rikkaks sada,
ja
isese ennesele ja mu rahwale monne-
sugguses häddas ja wiletsuses
abbi tehha.

Tallinnas,
Trükkitud Iwerseni ja Wemeri Kirjapõega.

Jutlus linnemal pühapäeval pärast kolm-aino Summala pühha. 407

Jutlus linnemal pühapäeval pärast kolm-
aino Summala pühha.

Laul : 265: Et tulge kõlles, patustes ! n. t. l.

Muuhha, pühha olles sinna, wägede Jehoowa, keis ma - ilm on sin-
na on reis ! Sinna olles muuhha : lewdrast weame meie ka püh-

Jutlus linnemal pühapäeval pärast kolm-aino Summala pühha. 907

Kiatis:
nr. 48

RA-20532

Se ramat siin on hõlega
ma: rahwa heaks tehtud,
et igga: mees woiks õppida,
mis weel ep olle nähtud:
et tallo: rahwas rõmoga
siin ma: peäl kül woib ellada,
ka omma terwist hoida,
ja riikust peäle leida. —
Sepärast püa luggeda,
siin tarkust ja ka õppida,
ja ka se järrel tehha,
mis sinna siin saad nähha!
kes õiget murret se eest kannab;
kül Jummal õnnistust sell' annab.

Maenitsus luggejale.

Minno meel on wägga hea olnud, kuuldes,
mo armad sõbrad! et se jurto ja õppe-
tusse ramat, mis ma teie heaks foggufin ja fof-
fo pannin, teie mele pärast on olnud: ja et is-
seäranis need Ramma Josepi kõnned, kelle
hakkatust teie ka tähtramatus leiata, üht ja
teist tallomeest on õppetand järrele mõtlema,
ja suremat hoolt omma maiapiddamisse eest
kandma. — Siiski pean ma immet pannema,
et sedda ramato surema himmoga ei otsita egga
õsteta, ja et ta otse jo hakkab unustusse minne-
ma. Se tulleb tõeste sest, et saggedaste ma-
mees need monned koppikad enneminne kõrtso-
kannab, kuid et ta lähhaks nende eest üht tullu-
sa ramato ostma: ja selle ülle on mul halle meel.
Agga kui ka monnel ommaist kääst joudo ei ol-
leks, ennesele nisuggust ramato osta; siis woik-
site teie omma moisa wannematte palwele
minna: ja ma ollen julge se peäle, et igga moisa-
wannem heal meel teile sedda ramato kinkib.
Agga sedda suggu rahwast on ka weel leida,
sedda nende ennese kassuks peab sundima.
Nüüd or agga moisawannemattel suur murre,
ja peaw järrele mõtlemist, et ei olle immet pan-

Maenitsus luggejale.

na, kui wahhest middagi nende melest ärra läh-
háb: sepárrast peaksite teie, kel wáhhe on meles
piddada, sedda nende mele tulletama, mis teie
heaks tarwis lähháb, ja fuhho teie ennestejoud
ei ullata. — Et teie niüd ühtegi wabbanda-
mist enam ei leiaks; siis annan ma teie kätte siin
lälle üht kaunist ramato, mis teile ilma rahha-
ta jaggatakse. Monned head Wannemad Tal-
linnas, kes ennest hõlks on wõinud, innimes-
te hädada wáhhendada, kus nemmad agga tead-
wad ja joudwad; need on sedda ramato lastnud
trükkida, ja jaggawad sedda teile heast südda-
mest, ilma hinnanata. Tännage siis Jummalat,
fellewallitsusse lábbi innimeste süddamed teie
peale armoheitwad, ja teie waewalist põlwe hea
nou lábbi püüdwad hõlpsamaks tehha. Agga
püüdkte ka isse, selle hea nou járrele ellada,
mis teile siin ramatus antakse: sest ilma om-
ma hõle- ja murreta ei woi teie sest kasso sa-
da. Játke üksford mahha need wannad jölle-
dad mõtted, mis innimesed weel saggadaste
omma laiskusse wabbandamisjeks pruutwad:
„et meie essiwannemad sel wiisil on ellanud,
„siis wõime meie ka nenda ellada!“ Ei se lähhá
mitte forda! Ma ilm lähháb wannemaks,
feik asiad mudetakse teisiti, feik lähhá parre-
maks: siis peab ka innimenne omma-poolt
püüdma, targemaks ja parremaks sada. Pea-

Maenitsus luggejale.

legi innimeste suggu kaswab, ja lähháb aas-
tast aastani laiemaks: ja se lábbi lähháb leib,
ja lähháwad feik tarwitawad asiad kallimaks.
Sepárrast peawad innimesed püüdma, en-
nam leiba korjada ja surema hõlega kous pid-
dada, kui meie essiwannemad teggid, kel
wáhhe perret olli, ja se lábbi ka feikis asiades
wáhhemat kallutamist. Ei aita siis kaeba-
minne, et ellopõlw raske on, ja raske maks läh-
háb: peálegi on se suur pat, süüd Jummalale
anda: sest Jummalale seadusse járrele ei lähhá
ükski assi pahhemaks: ja seik temma innimese-
le mõistust andis, et ka temma parremaks läh-
haks, ja pãwast pãwani ommad asiad parre-
minne ataks. — Wõtte siis sest ramatust, mis
ma siin teie kätte annan, head noud, ja püüdkte
ka nenda omma ello põlwe hõlpsamaks tehha,
kui teie leiate, et siin wõbrama rahwas, targa
járrelemõtlemisse lábbi, ennesele ja omma
sugguwõssale teggi!

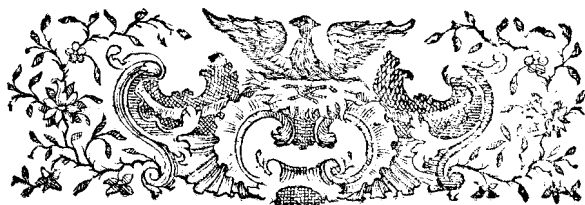
Rikla moisas:

Nári päwal 1790 Aastal.

U r w e l i u s,

Rõddo: õppetaja Rikla moisas

Allotagguse maal.

Ue Aasta

Esimesse Pühha-pääw.

Josep ei olnud monnel aial küllas käinud, sest et monnesuggused maia asjad ja murretsenissed temmale aega ei annud. Jõeääraniis olli temma omma moisawannema käest üht uut head ramato saanud, mis wast saksamaalt olli tulnud: ja se ramat olli temma melest ni maggus, et ta ei raatsind pühhapäärwal koddunt ärraminna, enne kui ta sedda ramato õige tarkussega oli läbbiluggend. Kui ta nüüd sedda luggemist sai lõpvetand; siis kutsus ta südda tedda jälle, omma hea külla rahwast katsuma ja kuulama, kuidas nende kässi piddi käima. Kõrtsi tulles leidis ta kaunist hulka rahwast ühheskous. Ta terretas neid wanna wisi järrele, ja sorwis neile uut õnne ueks aastaks, uut tarkust keige etrewõtmiste tarwis, ja ifka rahholist ja rõmust süddant, feikis asjus, mis Jummal peale panneb. — Rah-

wofe

wofe tannas Josepit temma hea sorwimisse eest: ja nüüd sindisid nende keskes monnesuggused juttud. Agga Josep panni pea tähele, et nende juttud ei lainud nenda mõnnesaste korda, kui ennemuiste, ja et rahwofe kurb olli. Sepärrast ütles temma: "mis teil on, armad sõbrad? Ma nään, et teil tanna õige lahke meelt ei olle. Teil on otsego kõrwad lontis, otsego olleks teil üks suur appardus juhtunud. Uttelge mulle ommeti, kust se suur muutminne teie jures tulleb?,"

Külla woõrminder. Kuida meil kõrwad ei pea lontis ollema, kui keif asjad ei tahha enam diete korda minna, nenda kui ennemuiste. Meie olleme siin praego ühheskous, noud piddamas, kuidas asjad tullesid aiada: ja siin siis iggaüks omma hädda kaebas, et Jummal õnnistus otsego meist on ärralahkunud, ja Jummaloke ei tahha õiged ilmad anda. Praego uus aasta on käes, ja ep olle weel lumme tähte maas. Ma paljas kui minno peo pesa, ja Joulo pühhades saddas wihma kui Jani päwa aial. Kes ilmas seddasuggust immet weel meie maal on kuulnud! Ennemuiste sel aial olli iggal õigel tallomehhel ou pupinnusid täis: suremad moisa teereisid ollid käidud: ja iggaüks hakkas omma lojust kewwadisse künni tar-

wis kossutama. Niid ei olle ühhelgi pu-
kanti maias, keik moisa tee käimised ja su-
red winaweud on weel ees: ja hobbesed
on selle pahhateega ja pu weddamisega
nenda otsas, et Jummal parrago. Pealegi
Jummal wiljanwood ei önnistand: fewwa-
dene poud wöttis odra: ja kaeraorast, ja
needki wähhesed kiddurad, mis weel häd-
liste järrele kaswasid; neid murdis rahhe
mahha. Kust sa niid wöttad surust, waese
lojusfele anda? Käl lähheb monni tubli hob-
bone aia tahha, ja waene perremees jääb
ommasi ilma. Leiwast tulles ka pea tühhi
kätte, niid et kallid pühhad möda on läi-
nud, ja igga mees kallil aial omma perret
rohkest on söötud: — Kui meie keige selle
peale mõtleme; kust siis käl peab rööm süd-
damesse tulles?

Josep. Oi! Oi! — Sinno sanna au-
sees, armas wõõrminder! agga siiski ma
usfun, et meil õigust ei olle seddawisi sure
Jummal maiapiddamisse ülle nurriseda.
Sest keik mis temma teeb, on tõest hea, ja
woib ka meie kasso sata, kui meie agga
moistame, sest kasso wõtta.

Wõõrminder. Se on tõssi käl; agga
siiski hädä on kibbe, kui hädä kaas on,
ja kui meie sugune ei tea milgiwiisi en-
nesele abbi sata. Käl siis arg südda peagi
lähhab nurrisema.

Josep. Agga kas siis hädä nurrisemis-
lähbi wähhemaks lähhab? Ehk kas mur-
reiseminne ja kurbastaininne aitab, et sa
hädä kibbedust ei tunne? — Ei tõeste!
Waid selähbi koormab innimenne omma
süddant weel enam, ja teeb omma wae-
wa suremaks.

Wõõrminder. Mis siis tehha, kui üst
milgi wiisi ei aita?

Josep. Üst ei aita ialgi, kui innimesel
lotust ei olle Jummal peale, ja kui ta ei
püa tarkuslega omma süddant waigistada,
ja keige asjade sees targaste hooit kanda.

Wõõrminder. Mis holt kändma? Kes
woib Jummal ilma wasto waidelda?

Josep. Ei pea ka mitte waidlema; waid
innimenne peab keik ommad asja aiamis-
sed targaste Jummal ilma järrele seadma.
Seeb se keigesurem innimesse tarkus on.
Agga sedda tarkust ei woi ükski kätte sada,
kui ta esite ei olle õppind, keige Jummal
seadustega rahhul ollema ja neid heaks ar-
wama. Agga sedda woib innimenne peagi
õppida, kui ta agga wottab moistlikkult ja
tasfale melega järrelemõttelda. — Katsume
ommeti, et meil niid se luggu kaas on, eks
meie siiski ei woiks Jummal seadustega
rahhul olla, tedda tännada ja wimaks tun-
nistada, et se üks päinis meie rummalusse

si on, kui meie asjad õiete korda ei lähhä!
 — Teie kaebate, et Jummal ilma läbbi
 teie odrad ja kaerad on äppardand: efs
 Jummal ei olle se eest teie ruffid kahhewõr-
 ra õnnistand, et ei olle monnel aial nisug-
 gust ruffiwoot olnud! ja et tannawo ruffid
 pea kahhewõrra oddawamad on, kui nad
 mullo ollid?

Wõõrminder. Tõssi kül!

Josep. Niid olli õige maiamehhe koh-
 hus, seddamaid kui ta omma wiisjokest sai
 korjand, moistlikkult arro piddada, kassi-
 naste ruffidega ümberkäia, ommaleiba
 wahhelikkoga jatkada. Kui ta sedda ollefs
 teinud; siis ollefs temmale ruffid järrele
 jänud, mis ta ollefs woind müa, ja selle rah-
 ha eest jälle hoostele kaero osta. Efs ei
 olle tõssi?

Wõõrminder. Tõssi kül!

Josep. Kui niid üks sant maiamees ni-
 sugust arro ei olle piddand; waid on pris-
 kist peäle selget leiba sõnud, ja peälegi püh-
 hade aial täielt leiwokest raiskand, ehk weel
 peälegi ruffide wasto wina ostmud, wanna
 wiisi järrele kallid päwad piddada: kui
 nisugusel maiamehhel niid jo leiwast
 hakkab fitas kätte tulles; efs se siis ei
 olle temma ennesa sü?

Wõõrminder. Egga se walle ei olle!

Josep. Teie kaebate, et Jummal kül-
 ma ja lund ei anna, nenda kui muil aas-
 tadel, et keik tee kaimissed ja pu wedda-
 missed kergeste korda lähheksid. Agga kas
 teie ollere ka selle kasso peäle möttelnud, mis
 teile sest on tulnud et Jummal tännini se-
 suggused ilmad on piddanud? Kes mälletab
 nisugust kallist süggist, kui meil sel korral
 on olnud? Efs ei lainud keik meie põllo: tõ
 ni hõlpsaste korda, et ei woind parreminne
 sowida?

Wõõrminder. Tõssi on!

Josep. Niid olli targa maiamehhe koh-
 hus, sedda kallist aega õiete tahhele panna:
 kõrt kunda, ni paljo kui ta agga joudis, et
 ta sedda fewwadel walmis ees leiaks. Mis
 tehtud, se tehtud!

Wõõrminder. Nenda wannagi rah-
 was ütles!

Josep. Kui niid üks laisk perremees
 sedda kallist aega ilma prukimatta lastis
 möda minna; kelle sü se siis on, kui ta few-
 watand lojussega hädä ja risti naab, põl-
 do kundes?

Wõõrminder. Ennesa sü!

Josep. Ja peälegi, efs ey olle needsin-
 natjed ilmad teile suurt kasso saatnud, lo-
 jusse toidusse polest? Kes mälletab, et hob-
 bosed ja weiksed ni kaua on woinud wäl-
 jäs käia, kui sel aastal?

Wõõrminder. Se on jälle tõssi!

Josep. Kui nüüd üks rummal maiamees sedda suurt kasso ei olle tähhele pannud: kui ta need heinad, hagganad, ja kõlkad mis ta olleks wõind hoida ja müa; on süggisel jo lojustele sõõrnud; kas temmal siis nüüd õigus on, se ülle kaebada, mis ta oma ennesa rummaluse läbbi, ennesa wasto on teinud?

Wõõrminder. Ei ta tohhi kül ühhegi peäle kaebada, kui isse ennesa peäle!

Josep. Ja wimaks teie kaebate, et teil püdest kitsas käes on? kui Jummal külma ja lund ei olle annud; siis ei lainud ka surest puid tarwis kütmisseks. Agga siin on jälle üks wanna pahha kombe, mis monne tal-lomehhele kül suurt murret on teinud. Tal-wisel aial peab kütma, ütlerwad nemmad, ja aiawad ahjo puid rüis, suust perieni, ehk kül oues vehme ümoke on, et woiks sergi-wael tööd tehha. Kui nüüd sesugguse ilma-asjata kütmissega, ni paljo puid on raisatud, et hobbofed se läbbi pahha teega on lahjaks lainud: eks siis olleks rummalus, se ülle kaebdust tõsta?

Wõõrminder. Tõssi on! keif tõssi!

Üks noor mees. Mis sinna, wanna taat! lähhad Josepi wasto rakima: kütkab ka sedda tead, et Josepil ikka õigus on.

Wanna Jago Mihkel. Se tulleb sest, et Josep monda maad on läbbikainud,

monnesuggused innimesed ja innimeesteel-lopiddamist on näinud, monda asja on kuulda sanud, ja keige asjade ülle targemine on õppind järrele mõtlema, kui meie sugune rahwas.

Josep. Panne weel siina jure, et minna ka monda tarka ramato ollen läbbiluggend, kus sees moistlikkud innimesed need tarkusse õppetused, mu rahwa heaks on ülespannud, mis nemmad omma ello aial on õppinud. Luggeminne on wägga hea assi, kui innimehe agga moistlikkult loeb, ja keif targaste tallele panneb, mis ta loeb. — Menda ollen ma issearranis nüüd sel wah-heaial jälle üht uut, wägga kallist ramato läbbiluggend, kust seest ma paljo õpperust ollen leidnud.

Wõõrminder. Mis ramat se siis olli?

Josep. Temma nimmi on: Sõdda- ja abbi-ramat: ja ta on õffe ma-rahwa heaks kolkopandud: sest selle sisse on monnesuggune hädä ja willetsus, mis ma-rahwale woib juhtuda, ülespandud, ja ka seal jures need õpperused, kuida innimenne enesele sesugguses hädädas woib abbi sata.

Wõõrminder. Minna ep olle sestfuggu-sest ramatust ühtegi weel kuulda sanud.

Josep. Sedda ma ussun; sest se ramat on jaksä kele kirjotud, ja usna uus weel.

Wõõrminder. Kül ma sedda arwasin.

Kes kül meie suggustele nisuggust ramato
meie ma: fele kirjotab?

Josep. Kui teie siidda kutsub, need head
õppetussed teada sada, mis ses ramatus lei-
takse; siis minna heal meel sedda waewa
wõttaksin, need sinnatsed tükkid sest rama-
tust teile ma: fele luggeda, kellest ma ar-
wan, et nemmad ka meie maal woiwad
kasso sata.

Wõõrminder. Jummal woib sulle sed-
da waewa jälle tasuda, kallis Josep! Sa
olled meile jo monda tullust õppetust an-
nud, ja sest aia, et sinna meie nabrimees
olled, lähkawad keif asjad meie küllas par-
reminne korda. Se on ka meil õiete mele
jahhutamiseks, kui sinna tülled meid kate-
ma. Ja omma maggusa kõnnedega meie
aega lühhendama.

Josep. Olle terve, aus wõõrminder!
omma au, ja omma hea sõbruse eest! Mut
ennefel on sest suur rõõm, kui ma teie hea
rahwa seistsis woin olla, ja tähhele panna,
kuida teie päwast päwani parremaks läh-
hete. — Agga kui ma teile sedda uut ra-
mato pean luggema; siis peate teie mulle
esimalt lubbama, et teie truiste keif need
head õppetussed tahhate tähhele panna, ja
ka, kui fird tulleb, omma ello nende järrele
aiada. Sest muido olleks se üks ilma asiata
etterwõtminne, kui meie tahhakime lugge-

da, ja ued ja parremad wiisid kuulda; ja siis
ei ommast wannast nurjatumast wiisist
finni piddada.

Wõõrminder. Kül sa olled näinud jo,
et meie ei olle nisuggused, kes ei wõtta õp-
petust. Meie olleme jo monda uut wiisi in-
no aial üleswõtnud.

Josep. Sedda tunnistust woin ma teile
anda, ja teid selle pärrast kita.

Üks nobbe poisike. Agga kuida siis se
ramat on kofko pandud? Kas se on nenda
kui üks jutto ramat? Minna loen wägga
heal meel sedda jutto ramato, ja kuien
wägga armsaste maggusad juttud.

Josep. Sedda ma tahhan teile sedda-
maid juttustada. Selle ramato hakkatus
on nenda:

Üks rikkas moisa wannem, kes ennemuise-
te wae pealisk olli olnud, se ellas nüüd om-
mal wannal eal, omma kauni moisa peal.
Temma aidad ja keldrid ollid keigesugguse
fõmisse; ja jomissewarrandussega täidetud,
ja temmal olli üks üpris tark kof: siiski ei
tohtind temma wahhest kumnesuggusest
roast muddagi süa, egga jodawat wina
wõtta, ja piddi wahhest näddala päwad
wodis maas ollema, sest et temma jallad
paistetand ollid. Temma olli kaks fird
naefemees olnud, ja temma esimesest

prauast, olli temmale üks tüttar järrele jäänud, ja üks poeg, kes wõbral maal olli tar-
kust õppimas. Temma teine praua olli,
kaima peal olles, äkkitselt ärrasurnud,
kui ta liast olli tantsinud. Selle omma
wiimse praua surma järrele leinas nüüd se
wannu herra keigest süddamest: ja sest et ta
aina üksi olli, lugges ta saggedaste ramato,
ehk istus omma toli peal, ja arwas keik sed-
da järrele, mis ta keige omma ello ajal,
mitmes paikas ja mitmes põlwes olli näi-
nud ja kuulnud. Se jures tuli ka keik tem-
ma mele, mis ta lapsest sadik isse olli tei-
nud, ja temma kahherles monda asja ni
wägga, et ta sowis, et ta sedda ollefs jät-
nud teggematta. Wimaiks agga läksid ifka
temma mõtted sinna, et se üks willets ja
waewalinne assi on, keige innimeste ello-
ga. Kui temma aeg nüüd iggawaks läks;
siis laskis ta ennesa seltsiks omma kiriko
õppetaja palluda, kes üks wannu tru halli
peaga mees olli. Sellega aiasid nemmad siis
monnesuggused juttud, ja se õppetaja widdi
siis orfekohe süddame pohjast keik ülesrä-
kima, kuidas ta mõtles. Agga ennamiste
ifka selle herra kõnnele need ollid, et se ello
siin Ma peal üks willets ja waewalinne
ello on, ja et innimenne, olgo ta rikkas ehk
kehwa, suresuggune ehk alwasuggune, pal-
jo hädä peab kannatama.

Menda kõnneledele näitis ta ifka omma
paistetand jaigade peale, mis temmale ni
huurt wallo teggid, et temma keige omma
kulla ja warrandusse jures, ei woinud sua
egga jua, ja et monn! döl und temma sil-
mi ei tulnud. Keige omma ello ajal, ja
ommasi kahhest abhüllust, juttustas ta ni
paho kurja, et keik se lugu ja rõõm, mis ta
olli maitse nud, ei olnud selle wasto miks-
panna. Ka wõttis ta se jures sedda tarka
kuningast Salomonit ennesa tunnisuse
mehheks, kes omma koguwa ramato essi-
meses peatükis ütleb: „ma näggin keik
„tööd, mis päikesse al tehtakse, ja wata,
„se on keik tühi ja waimo närr minne“.
— Se peäle se õppetaja nüüd jälle wastas,
et armolinne Jummal ommeti keik asjad
hästi on lonud. „Waa! ke agga, aus her-
„ra! ütles ta, waa! ke kuidas lojused teie
„oue peal hüppawad ja lusti lõn ad, kuidas
„nemmad rõõmsad on, kui nemmad õiete
„omma toidust sawad! Pinnokesset met-
„sas laulwad lusti pärrast, messilased
„lendwad rõõmsast, kallad mängin ad
„wees, ja keige pislemad seäsedki surru-
„wad lustiliste päwapaiste kases, ja on
„rõõmsad, et nemmad ellawad. Miks-
„pärrast siis Jummal innimest üksi ollefs
„lonud pinamisefes ja waewaks, innimest,
B fed.

„sedda ka ommeti ennām armastab, kui
 „keif muud lomad? Ei tõest; waid uksu-
 „ge sedda, et, kui innimeseste põlw pah-
 „hem peaks ollema, kui lojuste põlw, siis
 „on se wiisist innimeseste ennesta si. Sest
 „se helde Jummal ei lasse meile ühhegi
 „suggusest asjast püdo olla, mis meie he-
 „aks tarwis lahhab. Agga meie teme sag-
 „gedaste sedda nattuhest waewa ja wälo,
 „mis meie peame kannatama, seläbbi sure-
 „maks, et meie neid suremaks arwame, kui
 „nemmad on, ja et meie se peale ei mõtle,
 „et ka hädda ja waew, ikka meie heaks
 „tulleb“. — — Weel juttus as se herra,
 et temma omma ello ajal mitto tuhhet in-
 nimest olli tunnud, kellele tuldinus om-
 ma ello põlwe pärrast olli kätte tulnud, ja
 et wahhest kunningad ja wärsid, suresug-
 gused ja rikkad mehhed, wähheminne om-
 ma põlwega rahhul ollid, kui se keri, kes
 leiwapollusest mu rahwa ukse eest ot-
 sib. Sedda nüüd küll se õppetaja ei woinud
 salgada, sest sedda leitakse saggedaste.
 Siiski jai ta ikka omma usso peale seisma,
 et, kui agga iggaüks omma ammetis teeks,
 mis temma kohhus, ja mis hea ja õige on;
 siis woiksid innimesed rõõmsaste ja õn-
 sa- te ellada. Ta teadis sedda ka ni selgeste sel-
 letada, et se moiserwannem wiimaks iff-
 piddi tunnistama, et teisel õigus olli.

nenda kui temmal ka ikka õigus olli, ja nen-
 da kui sedda ka keif se luggu üllesnaitab,
 mis siin ramatus juttustalle.

Teisel korral kõnnelesid nemmad sest:
 efs ei peaks mailmas monned innimesed
 ollema, kes otse ilma asjata siin ellawad,
 ja efs ei woiks sedda leiba, mis nemmad
 sõwad, nendele anda, kes mailmale ennām
 kasso saatwad? Sest saggedaste ellawad
 monned nurjatunud laisad, suresuggused
 innimesed rikkuses, ja monni kaunis tõ-
 teggia tallomees, peab tühja ja nälgä omma
 tõ jures näggema. Sel wannä herral olli
 ka saggedaste meel se ülle pahha, et ta om-
 mast joust ni pissut olli head teinud, ehk
 temmal küll joudo küll olli olnud head tehha
 ommast warrandusfest. Agga selle õppe-
 taja arwades, olli se üks kallis seadus Jum-
 malast, et ni mitme suggused innimesed
 Ma peäl ellawad. Tarwis lahhab, et wä-
 li sejad, kohto wannemad, soldatid, kir-
 riko õppetajad, koddo õppetajad, arstid,
 kaupmehhed, handwerki mehhed, ja tal-
 loporjad, ka rikkad ja wärsed, seggaminne
 ellawad, et teine teisele woiks abbi tehha,
 üks sedda, teine teist asja noutaks, et keif
 rõõmsaste woiksid ellada, ja et ühhegi üh-
 hestki asjast püdo ei olleks. —

Nenda nemmad aiasid jutto siit ja seält

selle asja ülle. Alga et se wanna herra omma norel eal ei olnud õppind, oiete inimesse ello ülle järrelemõtlemä; siis ei seand temma mitte õppetaja wasto. Ta moistis ka, et temma kurrastus ennamiste sest tulli, et temma norel eal ei olnud õppind, misparrast innimenne seia maailma peale on lodud, ja kuid innimenne ommad asjad peab ajama, et temmal ikka rõmus südda woiks olla. Sewäreft mõles temma: „mis sinna isse ei tea, sedda peab sinno poeg õppima,“ ja se parrast lastis ta tedda esmalt ühhest moistlikust õppetajast truiste õpetada: ja, et ta küteadis, et se parrem on, omma film ganähha, kui mu rahwa kõnnest kuulda; siis teggi temma, kui ta tundis, et surm hakkas peale kiippuma, sedda seadust, et temma poeg piddi monned woõrad maad läbbi reisima, et temma omma filmaga innimeste ello aiamist nähha saaks, ja õppiks ärra armama, kust se tulleb, et ni paljo inimesed oige rõõmsa ja hea põlwe sees ei ella.“ —

Waat se on selle ramato hakkatus! Teine peatuf jägo teisets koraks! — Jummalaga!

Teine Pühha-päätw.

Josep hakkas nüüd seddamaid sedda ramato etrewõtma, ja nädalas üht kaunist tühti lastakelest meie maakele ülespannema, mis ta pühhapäwal rahwale woiks ette luageda: ja rahwoke otis pitki filmi sedda kallist pühhapäwa, et nemmad jälle saaksid midbaga sest maggusast ramatust kuulda. Kui nüüd Josep jälle küllasse tulli: siis oli jo keif rahwas kofko koggonud: ja kui nemmad teine teist said terretand; istusid nemmad mahha, ja Josep hakkas luggema, nenda kui teie siin loete.

T e i n e P e a t ü k k.

Kuida wanna herra surri, ja sai mahhamatud, ja mis suur hirmus õnnetus seäl jures ilmus.

Se suur kurrastus teggi nüüd, et se wanna herra, pole aasta parrast omma teise praua surma, ka ärra surri. Alga temma poeg tulli weel enne temma surma woõrast maalt toggasi, ja leinas süddamest omma wanna isaga tagga, nenda kui hea poia kohhus on: sest temma wanna isa

olli tedda ka siiddamest armastand. — Enne mattukšid laks kõster kirriko mehhega sinna moisa parris hauda, selle wanna herra pufartile asset walmisatma. Ja kui nemmad hana ust lahti teggid; langes kõster otsekui furnud otseti mahha, ehmatusse parrast, selle hirmsa asja üle, mis ta siin näggi. Kirrikomees ehmatas ni wäga se üle, et kõster mahha langes, et ta essite ei näinud, mis se olli: agga kui ta silmad ülestõstis, näggi ta sedda ka, ja hakkas üle keige ihyo wärrisema, kui hawalehbed wärrisewad, ja temma juuksed tousid püsti hirmo parrast: sest õnnis praua istus otsego ellosalt ommas furno rides ühhe pufargi peal: seig olli seina naal, ja temma fulles olli middagi, otsego üfs visstike laps: temma pitk walge furnorie olli hõpis werrine, ja temma silmnäggo hõpis mudetud teistwiisi. Kirriko-mees jättis sedda minnestand kõstrit senna kuhho ta olli mahha langend, ja tuihus ühhe kiwiriisti naale, sest et temma jallad tedda ei joudnud, kauge male kanda, ni kangeks olli se ehmatas tedda teinud. Sel wahhe aial tulli kõstri koer, ja hakkas hirmsaste haukuma ja ulluma, kui ta omma perremeesst otsekui furnud maas leidis, ja sedda walget näggo näggi. Koera haukumis

misse läbbi ärkas kõster jälle ommaast minnestussest ülles, ja nüüd jooksis ta, ni paljo kui ta joudis, moisa, sedda asja kolutama. Agga kogeldamisest parrast ei joudnud ta muud ühtegi suust wälga sada, kui need sannad: „Oh! meie õnnis praua hauast!“ — „Summal hallastago!“ — Junkur, kes ei uskunud koddokäiad; wõttis sedda maid rahwast ennesa kasa, ja laks waatma, mis se yiddi ollema. Seal nemmad siis leidsid sure kurwastusse ja ahbastussega, et se tõest olli selle õnna praua furnud kehha, kes pole aasta eest, kaima peal olles, äkitsest olli ärrafurnud. Junkur, ja keik kes temmaga ollid, karusid: „oh sa armas!“ „Summal hallasta!“ ja nutsid lausa healega, kui nemmad arro saiwad, kuida se wõis sündind olla, et ta olli pufarkist wälja tulnud, ja et ta nüüd seal istus. See assi olli agga seddawisi sündinud: ta ei olnud mitte õiete furnud olnud, kui tedda maeti, waid olli raskestest minnestand, nenda kui sedda sagedaste leitatse, et innimesed kolm, nelli ehk enamki pawa minnestusses on. Hauas olli ta parrast jälle minnestussest üllesärwand. Selle hinga ahbastusse sees olli ta ommad silmad ja kae warred kuintega lõhki rikutud: ja parrast, kui ta wimats pufarti

kaant olli lahti sanud; olli ta kü, ses kib-
 bedas haddas ja ehmaruskes, enneegse
 loma ilmale tonud; ja olli se peale nõdrus-
 se parrast arrasurnud, sest et ükski temma-
 le appi ei joudnud, separrast et selle haua
 liggidel innimesse ei elland, kes ollesid
 woind sedda kollinat kuulda. Et nüüd se
 püsark, mis peale ta olli mahha istund,
 ühhes nurkas seisis; siis olli ka temma
 surnud kehha parrast püsti istuma janud,
 ja olli sest sedda hirmsam nahha. — Need
 sannumed sairwad nüüd peaki kuulsaks keif
 läbbi walla, ja keif rahwas kahhetkes ar-
 daste selle waese praua õnnetuma surma.
 Wanna firriko õppetaja nuttis kui laps, ja
 mõtles selle salmi peali, mis se õnnis her-
 ra ni saggedaste olli ütelnud: „ma näg-
 „gin keif tõõd, mis päikesse al tehha ke,
 „ja wata, se on keif tühhi ja waimo näre-
 „riminne.“ — Noor herra kurrwastas en-
 nast ka ni wägga selle õnnetusse ülle, et
 ta kahhel päwal ei wõtnud leiwa rasofest
 sühho. Sest ta olli omma woõrast emma
 armastand, kui monni laps omma lihhas-
 emma ei armasta, sest et ta ni hea ja hel-
 de temma wasto olli olnud, orlego olles
 se temma lihbane poeg olnud. Winafs
 õppetaja maenitseminne ommeti sai ni pal-
 jo woimuust temma ülle, et ta jälle hakkas
 toi-

toidust wõtma. Weel sel sammal õhtal,
 kui wanna herra mattufsed ollid, wüdis
 firriko õppetaja temma süddames sedda
 mõttet arratada ja kinnitada, et Jummal
 kü sedda suurt õnnetust olli lasknud sindi-
 da, et temma ja keif temma walla rahwas
 sest widdid märki wõtma, ja et nemmad
 parrast sedda ühtki innimesse ei widdand last-
 ma matta, enne kui nemmad woiksid ei
 ete julged olla, et ta tõest on arrasurnud,
 Sest se on saggedaste taewase Jesa wiis,
 et ta lasseb uhi õnnetust sindida, ei mitte
 ikka separrast, et ta neid innimesse muht-
 leks, kes selle sisse sattuwad; waid et
 muud innimesse, kellele se õnnetus ei juh-
 tu, se läbbi saaksid juhhatud, et nemmad
 õppiksid, ennast sahherdusse õnnetusse eest
 hoidma. — „Agga, ütles noor herra,
 „mis saud siis minno kallis emma on tei-
 „nud, et se hirmus õnnetus temma peale
 „pidi tulles? Surreb ommeti ni suur
 „hulk alwemat rahwast wallas, ja nifug-
 „gust õnnetust ep olle ellades olnud kuul-
 „da.“ — Kogguge omma süddame mõt-
 ted, aus herra, kostis firriko õppetaja!
 Jummal on nisamma hästi tarkusse Jum-
 mal, kui ta hea on. Waatke! Alwa rahwa
 püsarkid sawad Ma sisse ni raske mulla
 alla kinni maetud, et ükski ei ioua sealt

alt wälja pugged, waid saab seäl armotumal wiil rralammatud. Menda siis seft ilmas ei saaks kuuda, kui ka fegi jal-le hauas ülles arfaks. Moisa pärrishauas agga piddi üks ni lugune õnnetus sedda- maid ihmuma: ja separrast on Jummal sedda lastnud sündida. Wärrisemine tul- leb mo peale, kui ma mö len, et kü woib olla, et jo monningad meie nabri rahwa hulgast sel wiil ellusalt on mäetud. Separ- rast peame meie Jummalat kirma ja tanna- ma, et ta ka se labbi meie silmad lahti teeb. Se mötte, armas herra, peab teie süddant waigistama, et teie teate, et teie õnnis em- ma üks õige risti immenne olli, ja et ta separrast tõest õnsa surma on näinud. Pea- legi rõmustab temma ennast müüd taewas separrast, et temma wiimsed kibbedad sil- mapilkmissed, mis ta siin hawa sees weel ellas, mu rahwale siin wallas, ja ka wõo- ra made sees, õpvetust andiwad, et nem- mad ennast sahherdusse õnnetusse eest ho- iaksid. — „Ja kuuda se kü woiks sündi- „da?“ ütles noor herra. — Siin lahhab tarwis, kostis õpvetaja, et meie sure hole- ga järrele mötleme: agga praego ei olle meil aega, seft et pääw õhtale lahhab, ja meie peame weel omma wanna herra keh- ha temma hingamisse paika wima. — Se

pid

peäle wiisid nemmad siis sedda surnud keh- ha ilma sure farrata hauda, ja lahkusid kurna süddamega ühhest ärra.

Kui Josef sedda peatükki sei lõpvetand luggeda, siis olli ürrikest aega üks suur waikne selle foggodusse seas, ja ei olud middagi kuuda, kui agga monni õhkamin- ne süggawat süddamest. Pärrast sedda tõstis kulla wõõrminder õhkades omma heält ja ütles: oh sinna armas Jummal, se olli üks hirmus luggu! ja weel hirmsam, kui ma mötlen, et se kü wägga saggedaste woib sündida, et meie maal imminessi ella- walt mahhamaetakse.

Josep. Kü wiist se hirmus asst meie maal weel saggedaminne sünnib, kui tal- ki mu paikas: seest siin on se õnneto wiis, et haddast ni kaua odetakse, et surno kehha külmafs lahhab; seddamaid on püsark walmis, ja enne kui pääw ja õ möda lä- nud, on ta ka mulda pandud.

Üks wanna Naene. Kes siis hakkab surnud ni kaua maias piddama? Se wiis olli ennemuistegi wannal rahwal, ja wan- rahwa wiisid peab kalliks piddama. Pea- legi egga meie ni rummalad ei olle, et me- ie ei teaks, et se surnud on, kel ennem hin- ge sees ei olle.

Josep. Waat seeb se eksitus on, kust

lag

Sagadaste ni suur õnnetus wälja tulles.
Sedda ka siin ramatus se aus Herra ja
kiriko õppetaja kartsid; ja separrast pid-
dasid nemmad noud, kuida ni sugust rum-
malust rahwa keskes woiks arrak. utada.

Seks siis ühbel parwal keik wald kofko kuts-
suti, ja kiriko õppetaja tulles nende mele
sedda hirmust õnnetust, mis neil päiwil
olli sindinud, ja naitis neile seigeste, et
iggaüks sel wiisil woiks ellusalt seda mulda
pandud, kui nemmad omma wann. nurja-
tumat wiisi mahha ei jactaks, ja uut se-
dust selle asja ülle ei teeks. Se kõnni kais
siis ni wagga nende siddame peäle, et üks
kõhtomees nende hulgast, Roggodusse nim-
mel kostis: „meie tahhame hea meel keik
„tehha, kui ta senna jure rahha kuima-
„mist lahhaaks, et agga eddespidi seiga-
„gune hirmus pat ja õnnetus meie seas ei
„süüks, et üks inimenne ellusalt saaks
mahhamatud“. — Waat se olli üks
moislik rahwas! separrast ka kiriko õp-
peja neid kiris, ja õpetas neid, et senna
jure rahha fulutamist tarwis ei lahha,
waid et agga igga mõlomees need märkid
peab õppin. a. undma, kusti woib tõest teada
et üks inimenne diete surnud on.

Kõlla Wõõrminder. Sedda meilegi,
ihhoadakime teada sada, ei ükski ille-
hirm

hirmu milletsusse sisse ei sattuks, et ta wah-
hest omma isä eht emma, naat eht isä
ellusalt munda ei wanneks. Seest hoidro
meid arma. Summal!

Josep. Sedda õppetust leiame meie siin
ramatus sis peariikis, mis minna teile sed-
damaid tahhan luggeda. Pange tähele!

„W i e s p e a t ü P.

Mis peab tehtama, et kui inimenne
lähhab surrema, et ta ei saaks mae-
tud, enne kui ta wiisist surnud on.

* * *

Kes mind, ellus olles weel,
annab kõlma hawa kätte;
Sedda minna kutsun isäl,
sure taewa kofto ette.

* * *

Parrago Summal! saggedaste sünitib
se õnnetus, et inimessed mahha maetasse,
enne kui nemmad weel diete surnud, waid
raskes minnestuskes on. Sest inimenne
ei olle weel seddamaid surnud, kui ta en-
nam ei nä egga kule, ennast ei liguta eg-
ga hinge ei tomba. Temma woib jo kütta
ja kange olla; ja on ommeti weel ellus.
Temmal woivad pealegi sünitised tähbed
ihho hilges olla, temma sillinad woivad
kust.

kustund olla; ja siiski ei olle ta weel sur-
nud. Misgugufed süggawad minnestus-
sed tullewad, kui werri soonte sees jääb
seisma, ja kui sadda ennam ei tuffsu. Ag-
ga siiski inimenne ei olle weel mitte sur-
nud. Waid ta surreb siis wast, kui werri
soonte sees tarretab, ja wessi werrest lah-
kub, nenda kui se suisel aial pima jures
sünnib. Siis wast õige surm tulleb. —
Nore rahwa jures se sünnib saggedaminne,
kui wanna rahwa jures et nemmad peält
naitwad, kui olleksid nemmad surnud, ehk
nemmad küll weel ellawad. Siiski on üks-
ford ühhes küllas saksamaal üks 70 aasta-
ne naene jälle üllesärkand, kui ta jo olli
pestud ja furno rides. Temma waimes
tahtis ühhe nabri naesega tedda sangist
walia tõsta. Siis ütles nabri naene, et ta
piddi furno suurt warwast näppistama:
sest temmal olli se rummal ebba usk, et siis
surnud ei hakka koddo kaima. Ehk nüüd
küll ükski surnud, kui ta õiete surnud ja
maetud on, ei woi iälle taggasi tulla; siis
teggi se mees ommeti, mis nabri naene kās-
kis. Ja wata! mis sündis? Se wanna
eit ärkas ülles ja sirutas ommad käed om-
ma waimehhe pole: ja se mehhike ehma-
tas ni wägga, et ta pea olleks otseti mahha
langend. Pärast sedda ellas se wanna
moor

moor weel kolm päwa, enne kui ta õiete
surri: ja olleks ta nenda mahha maetud, siis
oleks ta wisist hauas jälle üllesärkand.

Need haigusfed, mis sees inimenne ni
wägga woib keik ommad meled kautada ja
minnestuse siise langeda, otsego olleks ta
surnud; need on: keigesugufed arwamis-
fed, werri tõbbi, langetõbbi, iuddame wook-
med, põrna haigus, joostew siisikondas, ja
katk. Nenda ka, kui emma ehk lapsed il-
male ues, ehk warsi pärrast iundimist sur-
rewad, ehk ka kui emma surreb, enne kui
ta last saab umale toonud kus jures laps
weel woib hinges olla. Keige saggeda-
minne juhtub se, kui inimessed, kes muido
priistid ja terwed on, äkkiselt surrewad,
olgo feestpidise ehk wälaspiddise wigga
labbi. Sepärast ei pea ka mitte need in-
mimesi warsi surnuks arwatama, kes on
ärraüppund, ülles podud, wingust ärra-
lammatud, tedda pikne mahhaloi, tedda
külm wõitis, kes sure rõmo ehk ehma uuse
labbi surrewad, kes rängaste on mahha
kukkund ehk kel hawa labbi liaste werd
wäla jooksnud. Keik need inimessed peab
ni kaua misgugufeks arwatama, senni kui
õiete tunnistust kätte saab, et nemmad
wisist surnud on. Issearranis peab ter-
gaste nende inimestega ümberkäidama,
kes ennegi jo saggedaste on minnestand.

Ei olle agga ühtegi muud tõssist mää-
 fi leida, et inimenne tõest surnud on,
 kui se määddand surno hais, mis iggamees,
 woib tunda. Kui se samma surno hais wäl-
 ja lööb; siis hakkab ka surno kehha illes
 punduma (ohkuma) nenda et waht hak-
 kab suust wälja aiama, ja mustaka- sinnised
 märkid näitwad ennast ihho külges. Sed-
 da märki peab ootma igga surno jures, enne
 kui ta maetakse; agga kauaminne ei läh-
 ha ka tarwis otada. Kui need sinna sed
 märkid ka monne tunni parrast hingeheit-
 mist ennast näitwad; siis on surm ka wis-
 sist seal.

Et agga ükski inimenne ei saaks mae-
 tud, enne kui need sinna sed märkid ennast
 näitwad, siis peab

1.) igga maiamees, kes ei tahha mõrtsu-
 paks sada omma perrerahwa jures, isse tahhele
 pannema, et temma maiast ükski surnud ei
 saaks wäljawidud, enne kui temmale surno
 hais jure lööb.

2.) Et agga need haiged sel wahheal,
 seini kui need tõssised surma märkid ilmuvad
 ei saaks holetusse ehk rummalusse läbbi ärra-
 tappetud; siis ei pea neile, kui surm näib tul-
 lewa, mitte padja ehk ölge pea alt ärra kisku-
 ma. Se on üks wagga Jummalakartmatta

kombe.

kombe. Sest monned on jo seläbbi surnud,
 et werri wagga äktselt pähhä joofse, mis
 ei olleks sündinud, kui nende peaallune olleks
 paigale jäänud.

3.) Üht haiget, kellega jo näitse tehtud ol-
 lewad; ei pea mitte seddamaid sängist wälja
 wõtma, ja talwisel ajal külma kätte kandma;
 waid tedda peab weel 3 ehk 4 tundi sängi jä-
 ma, ja swiaste finni katma.

4.) On temmal surres ninna wahhehawalt
 terrawaks lainud, on temma silma taggused
 sisse langenud, on temma silmad süggawaste
 pea sisse waunud, on temma kõrwad külmaks
 lainud: on näht temma pea otsa ees kow-
 waks lainud, ta silm näggo mustakaks kah-
 watand; siis woib tedda nelja tunni parrast
 pesta, ja ölgede peäle mahha panna, ja siis
 peab ootma senni kui surno hais wälja lööb,
 enne kui tedda hakkatakse matma.

4. Agga kui ühhe surno näggo ei olle surest
 muderud, ehk kui ta äktselt on surnud; siis
 ei pea tedda mitte enne sängist wälja wõtma,
 enne kui saab katsutud, kas weel ellu temma
 sees peaks ollema, ehk kas tedda weel woiks
 ellusse ärratada. Separrast peab, kui se woib
 sündida, tofter ehk wälsker ehk mu moistlik in-
 nimene abbiks kutsutama, et ta, kui nisuggune

G

luggu

luggu kâes on, õppetaks, mis tulles tehha, et
furnud idäle elluse touseks. Kui kei on ärra-
katsutud, ja ei tahha ühtegi aitada, siis peab
ikka ootima, senni kui need tõssised surma mär-
kid ilmuvad, se on, se furno hais, ja need mus-
tad tähhed: ja ei pea mitte tüddinema, kui ka
monne päwa peaks odetama.

6.) Keif need, kes puseppa ammetiga üm-
berkäwad, ja pufärkid tewad, peawad targaste
keif furno märkid õppima tundma, ja ei pea
ühhegi pufärki kaant enne kinni loma, enne
kui furno hais on tunda.

7.) Digusse pärrast peaks iggas küllas moi-
sa polest üks naene seätama, kelle ammet ol-
leks, keif furnud küllas pesta: ja üks nisug-
une naene peaks õppetust sama, et ta õiete
teaks wahhet tehha, surma wahhel ja raske
minnestusse wahhel.

8.) Se on üks wiis, mis wõjga fido wäart
on, et kirrifo aia peäl furno pufärk weel üks
ford lahti tehha, ja et matja rahwas, enne
kui furnud mahha pannakse weel üks ford tem-
ma filmi katsumad, et woiks õige julge olla, et
ta tõest furnud on. Agga sedda ei tohhi siis
mitte tehha, kui se furnud nisuguses tõwmes
on olnud, mis pea mu rahwa külge hakkab.
Kirrifo: Õppetaja woiks siis seäl jures need
sannad öölda: Waese innimesse päwad

on kui rohhi, ta õitseb nenda kui õieke
wäjal: kui tuul temma ülle lähhab, siis
ep olle tedda ennam, ja temma asse ei
tunne tedda mitte ennam.

(Zaweti Saulo ramatus 103 laul, 15. 16.s.)

Siin Josef puhkas nattoke luggemast,
ja nemmad juttusiasid monda, nendefin-
naste õppetuste ülle, kuidas nemmad sedda
tähtsid toimetada, et ka nende küllas nende
õppetuste järrele piddi ellatama; sest et need
ni wägga targad on, ja et nende jures rah-
ha küllutamist ei olle, ja et nemmad süski
innimesse selle hirmsa patto eest hoidwad et
nemmad omma ligiinesse ellusalt ei mat-
ta. Issearranis arwas külla wõõrminder,
et meie maal ni saggedaste naesed lapst
ilmale tues ärrasurrewad, sest et neil õige
abbi ei olle: ja et kül surem hulk neist
woiwad ellusalt mulda sada, sest et rahwõk
ikka ni ruttakas on matmissega: ja se on üks
hirmus asse. Sepärrast wõtsid nemmad
kindlaste sedda nou, keigeennamiste sepeäle
wadata, et nende õppetuste järrele piddi
tehtama, kui üks waene naene mahhasades
ärrasurreks. — „Agga, ütles üks mees,
„kes targaste olli tähhele pannud, siit pea-
„tükist leiame meie kül õppetust, mis eest
„meie ennast peame hoidma et meie inni-
„messe ellusalt ei mattaks; agga kes meid

„õppetab, mis meie peame teggema, et
„meie innimest jälle ellusse ärratame, kes
„wahhest nenda raske minnestusse sisse on
langend“? — Sedda leiame meie, ütles
Josep, ses peatükis: mis ma seddamaid
tahhan luggeda.

K u e s P e a t ü k

Mis innimestega, peab tehtama, kelle
pärast meie kahhe wahhel olleme,
kas nemmad on surnud, ehk
minnestand.

* *

Kui ka sinno waewast weel
siin ei olle abbi nãhha;
siiski rõmus on so meel,
teggid sa, mis kõhhus tehha.

* *

Nes, kui nisuggune luggu kätte tulleb,
omma süddant ei tahha pattoga koorma-
da; se peab teggema, nenda kui üks moisi-
lik tohter Prantsosi maal teggi. Sedda
sinnast tohtrit kutsuti ühhe moisnikko ju-
re, kes sojas tõwwe raskest maas olli:
agga ta joudis wägga hilja, haige olli jo
surnud, keif olli walmistatud mattufsek-
s. Muud on seäl maal se wiis, et kui üks rit-
kas innimenne sureb, temma kehha tohtri-
lahki

tahti leigataffe, et ta sissikonnast woib
nãhha, mis wigga temma ellule on ofsa
teinud. Seäl kambri, kus furno kehha
seisis, ollid kaks kirriko teenrid kes surnud
walwasid, ja selle Ma wiis järrelepalwed
luggesid. Nende kahhe mehhe wahhel olli
se ulle riid tousnud, kes neist matmisse ju-
res piddi ollema, ja sedda haua rahha en-
nesaletemma. Seddarido waigistama lãks
tohter kambri, ja seures katsus ta ka sed-
da surnud, ja leidis, et temmal ei olnud
oig- furno nãggo. Seddamaid laskis ta
sedda surnud soia wodi panna, ja panni
temmale kuypo sarwed rindade, pihhade
ja saarte peale, ja laskis temmale nende
kõhtade peal kuypo. Keif temma ihho las-
kis ta õruda (nõhkida) jãmmenda rãttikut-
tega, mis kaddakaga ollid labbisuitseta-
tud ja sojaks tehud: ja selle õrumisse jures
laskis ta temma kõhto hellaste rindade po-
le wautada. Kui se weel ei tahtnud aitada;
siis panni ta temmale kanged õrutud mae
reikast kõrwade tahha, ja jalgade alla so-
jad teilikirwid, ja laskis temma labha-
jalla allused harjaga nõhkida. Wahhe ha-
walt ilmusid selle moisnikko jures tõest mae
fid, et ta weel hinges olli. Muud piddas
tohter pallawat leiba temma ninna al, ja
wallas monne lusfikarãit jodarwat wina

temma suhho. Se peäle hakkas se min-
nestand rüpama ja teggi ommad silmad
lahti, mis tofter olli lastnud jodawa wi-
naga kasta, nenda kui ka silmataggused.
Niid juttustas se moisnik feik sedda rido,
nende kahhe mehhe wahhel, mis ta feik
selgeste olli kuulnud minnetusfes olles, ehk
ta kül isse ei feelt egga muud liikmid ei sa-
nud ligutada. Tofter aitis tedda niid
ka jälle terwisse jure, nenda et ta pärrast
sedda weel kümme aastad ellas.

Nenda sammoti tulli üksford Inglis-
maal üks kaupmees, kaks päwa pärrast
omma emmanda surma koio: ja se surnud
olli jo tee peäl, mahha matmissesks. Se
kaupmees, tahtis meelt ärra heita, ni wäg-
ga armastas ta omma abbikasa. Sepär-
rast ei annud ta ka wähhemalt järrele, nem-
mad widdid selle surnoga jälle teepeält tag-
gasi pööрма. Et ta niid diete tõeste teada
saaks, kas temma emmand surnud olleks;
siis lastis ta temma ihho monnes kohtas
terrawa noaga täkkida, ja panni kuypo-
sarwed peale. Ta olli jo 25 kuypo sarwe
pannud, ilma et sest abbi olleks nähha ol-
nud: agga kui temma sedda fuet kuypo-
sarwe kolmakümmeend peale panni, siis
arkas se emmand äkkiselt ülles ja kisse-
das: oh Jummal, miks teie mind nenda
vi-

pinate! Ta tousis niid jälle ellama ja sai
terweks. — Ja nisuggusi luggusid woiks
mondagi weel juttustada, mis moistlikkud
toft rid kohtovolest on lastnud kulutada,
mu rahwale mainitusseks, et mees ei saaks
omma naese, egga naene omma mehhe,
egga wannemad omma laste mõrtsukaks,
rummalusse ja holetusse labbi, kui nemmad
neid wägga rutto matwad.

Kulla wõõrminder. Se on wägga hea,
et nisuggused asjad sawad kohto volest ku-
lutatud: sest muido monnele ommeri maad
jääks kaksiwiddi mõttelda, kas se ka peaks
tõssi ollema, ni immelikud on need asjad
kuulda.

Josep. Dige kül, nemmad on immelik-
kud: agga mailmas sunniwad monne-
suggused asjad, mis meie siiski julgeste
woime uskuda, kui agga need innimesed,
kes neid meile tõeks tunnistawad, usta-
wad innimesed on. Agga ni nõdder on
innimesse moistus! Monned waesed inni-
mesed usurwad need feige jölledamad wan-
na naeste ju tud tontidest ja koddofaiat-
test, ja lendwast, ja külgepannemisest ja är-
rateggemisest: agga nisuggused asjad, mis
moistlikud ja truid innimesed mu rahwa-
le õppetussesks kulutawad, neid monni ei
tahha paigastki uskuda. — Nisuggused

immellisfed asjad, woiksin ma teile monned
 fi weel juttustada, mis ma moisl ffo wan-
 nematte ja õppetajatte ennestes suust ollen
 kuulnud, ja mis siin meie ommal maal on
 sündinud, et innimesfed, fedda jo surnuks
 peti, jalle on üllesärkanud. Agga ma lodan,
 et neiski, mis meie siin lugesime, woib kül
 sada meile õppetuseks, et meie se asja ülle
 hakkame järrelemõttema, ja ennast õnnetus-
 se eest hoidma.

Külla Wõõrminder. Se on ka tõssi!
 Ja meie tahhame seddamaid nou piddada,
 et meie ühtmoistlikko naest wäljawallitseme
 furno pessejaks, ja tahhame omma armolist
 Herrad palluda, et ta sedda naest diete las-
 seks sepeäle wälja õppetada, et nifuggune
 õnnetus meie küllas ialgi ei saaks sündima.

Josep. Se on õige! Waat nenda teggi
 ka se rahwas, kellest meie siin lugesime.
 Ja nemmad tahtsid weel peäleegi ennestes
 jounust seks rahha kokko panna, mis tarwis
 lahhaaks, sedda suggust naest õppetada.

Wõõrminder. Agga sinna, armas Jo-
 sep, olled kül ni hea, ja loed meile tullewal
 pühapäwal weel üksford need õppetussed
 mis peab teggema, et üks sesuggune inni-
 menne, kes raskest minnestuskes otsesko sur-
 nud on, jalle ellusse touseks.

Josep. Sedda ma tahhan hegl melet
 tehha

tehha: ja mo südda on rõmus, et se ra-
 mat ka teie mele pärrast on. Kui teie
 wottate ikka nenda targaste tähhele pan-
 na, siis sate teie weel monda head õppe-
 tust kuulda.

Wõõrminder. Agga ma mälletan, et
 ma üksford ollen kuulnud, et innimesfed
 kes on uppund, ja fedda kül on wõtnud,
 et need ka jalle woivad ellusse toustu, kui
 aegsaste abbi saab, ja moistlikult nende-
 ga ümberkäiakse. Eks siis sest asiast siin
 ramatus ühtegi olle leida? Innimesse ello
 on ommeti ikka üks kallis asst.

Josep. Sedda õppetust nende pärrast,
 fedda kül on wõtnud, leiamemeie warsses
 järgmisses peatükis: ja sedda tahhan ma
 teile tullewal pühapäwal luggeda. Tan-
 na olleme meie kül õppind, ja õ hakkab ka
 peäle joudma. Sepärrast on aeg koio min-
 na. Summal piddago teid terwisse jures.

Kolmas Pühha-päaw.

Kui Josep, nenda kui ta minnewal pühapä-
 wal olli lubband, sedda Kuert peatükki sai
 weel üksford ette luggend, ja kui nemmad
 se ülle weel monda ollid juttustand; siis
 hakkas ta sedda järgmist peatükki luggema,
 nenda kui teie siin leiate.

Seitsmes Peatü.

Uis innimestega peab teggema, Fedda külm on wõtnud nenda et nemmad näitwad furnud ollewad.

* * *
Kui menda hõddast ammitad;
Sis Jummalalt sa palka saad.
* * *

Innimesed, Fedda külm on wõtnud, ei olle wahhest weel õiete furnud, waid agga kangeks külmetand, otse kui üks oim, ja neid woib ka nisammoti jälle sullatada kui sedda tööd tarkusega ette woeta^{se}. — Nenda olli üksford üks muistlane, se lakkitas omma kaks poega, südda talwe aial asja aiamise peäle wälja. Sel päwal olli suur pakkone et lummi kuddises jallade all: sepärrast maenitses ta ommad pojad, et nemmad ei piddand wina wõtma, sest et wiin umiseks ja tuimaks teeb, ja kui siis innimenne mahha istub puhkama; siis ei olle armo, külm tappab tedda: agga kes pakasega wahwaste peäle käib, selle ülle külm ei sa woimust. Mikkel, se wannem poeg, teggi omma isä ma: nifusse järrele, ja ni kaua kui Tehwan, se noorem poeg, nemmaga ühhes kous käis, hoi-

di.

dis ta ennast ka wina wõtmisse eest. Agga nende te lahtus pea, sest et nemmad teine teise kohta lakkid, ja niud wottis Tehwan essimises kortsis sutait wina, ja teises nisammoti, ja seal, kuhho isä tedda olli lakkitand, seal anti temmale jälle üks hea sutais. Se ei olnud wagga kangel, kus temmal asja aiamist olli, ja õigusse pärrast olleks ta piddand aegsaste jälle koio joudma: agga õ tulli peale, ja Tehwan ei joudnud mitte koio. Keigel õsel ei saand temma koddone rahwas silmad finni, kartusse ja murre pärrast: ja ni pea kui päaw hakkas koitma, wõtsid isä ja wend hobbust, ja lakkid Tehwanit otsima. Ja wata! essimesse kulla tagga leidfid nemmad tedda tee äres maas, kangeks külmetand kui putukki. Nemmad sidusid tedda hobbose peäle, ja wiisid tedda küllasse, kus nemmad rahwofest palusid, et nemmad selle waese innimesele üht soja sangi piddid andma, et woiks katsuda, kas ta weel hinges olleks. Nenda pallusid nemmad, monnegi ukse ees, agga kui rahwas kuulis et se üks muistlane olli, siis lükkasid nemmad ust jälle nende ninna eest finni. Winafs tullid nemmad ühhe moistlikko mehhe ukse ette, kes Jummalat kartis, ja selle meles olli, mis

mis Jēsus Ewangeliummis seſt Samaria mekheſt ütles, keſ armo heitis ſelle innimeſſe peäle, keſ rödwolitte kätte olli ſattu nud. Geſinnane hea mees teggi omma uſt lahti, ja laſkis ſedda kälmetand poiſt ſiſſe tua: agga temma iſſe jookſis omma nabrit ſedda koolmeiſtrit kutfuma, keſ ükſ moiſtilik mees olli, ja teadis niſugguſte aſjadega ümberkäia. Se tulli ſiis orſe kui nemmad ſedda kälmetand kehha tahtſid ſoja tuwpa kanda. „Piddage! hūdis temma, Jummalä pārraſt! teie tappare ſedda innimeſt, kui temmal weel hing ſees on:“ ja nenda lūtkas ta neid taggaſi. Nutuſte teggi ta nüüd rehhe al aſſet lummeſt, ühhe waſſa kōrgelt ja laſkis ſelle kälmetand poiſt rided ſehaſt, mahha kiſkuda, ja kui ta ihho allaſti olli, panni ta tedda ſelle lumme peäle, ja mattis temma ihho ülle iultſe lummega kinni, nenda et äkſpāinis ſu ja ninna lahti jäid. Sedda lund wautas ta kolm voit ſorme ülle keige ihho kinni, ja kui ühheſ kohhas lummi haſſas ſullama, ſiis panni ta ſeddamaid jälle uut lund ſenna peäle. Jeſa ja wend, ja teiſed innimeſſed, keſ ſeal jures ollid; panid eſſite ſelle moiſtilikko koolmeiſtri nouwaſto, ſeſt nemmad arwaſſd et ſel wiſil ſe innimenne piddi weel ennam, arrakurme

metama. Waga önnekſ joudis firriko öwpetaja ſeina peäle, kui nemmad ſelle innimeſſe kallal möllaſid. Kirriko öwpetaja kitis koolmeiſtrit, et ta moiſtilikult olli teinud, ja ſenni kui nemmad ſeal ſeiſid, ja ootſid miſ ſeſt piddi ſama, kiſſis ta perenaſe kääſt, eſt ſe ſuur kilm ei piddand temma ounad ärra riſkuma? Nenda ſe ſiis ka olli. Siis wöttis ta kaht ouna, miſ hōpis jäetand ollid, ja panni üht ouna ſoja ahjo peäle, ja teiſt öige kilmä wee ſiſſe, kus weel jäi kullud ſees ollid. Kui ſe oun firrikeſt aega ſes kilmäſ wees olli olnud, ſiis olli ta jälle hea kōwwa ja illuſ, orſego ei ollekſ ta kälmetand olnud. Waga ſe teine oun, miſ ahjo peäl olli ſulland; ſe olli tūmmaſ lāinud, ja ei temmale jāand ennam ei kārwa egga maggo. Waat ſiin nāte teie, ütles firriko öwpetaja, et ſurem kilm kilmä wāja kiſiub: agga äkfine ſojoke teeb, et need aſjad, miſ enne kilm oli kōkko tomband, nüüd jälle wāgga äkkitſelt paſiurwad. Sewārraſt on ſe oun, miſ ſojas olli, orſego möddand: ja ükſ jäetand innimenne peäl ka armotummal ſurrema, kui tedda ſoja ahjo jure wiakſe; ſeſt et temma, werri ja lihha ſoja kääſ äkkitſelt paſiub, ja ſelābbi buſſa lāhhāb, orſego ſe oun. Ja ſel ſammal wiſil woib ka tehha, kui nārid eht

ehk muud jured keldris ehk kohas jätavad. Kui nemmad siis ka ennami inimestele ei kolbaks, siis on nemmad ommeeri weiste foidusleks kolbolissed". — —

Kui firriko õpvetja alles nenda kõnnes, siis punnastas foolmeister äkkitselt ille keige silmnäo rõmo pärrast, ta teggi suud volest lahti ja sirutas käed taewa poole, otsego tahhaks ta Jummalat tännada, et temmal üks hea tõ hästi olli korda läinud. Ta olli tähhele pannud, et se jäetand inimenne lumme al hakkas wäbbe hingama. Müüd kutsus ta verrenaest, et ta ruttuste üht soja sängi piddi walmistama, ja rättikud ja nartitud sojendama. Tehwan hakkas müüd tõest üht liikmet teise järrele ligutama, ja issa ja wend ei teadnud, kuida nemmad piddid sedda ausa foolmeistrid tännama. — Ta pühkis müüd sedda lund soja, agga mitte pallawa rättikuttega, ihho küigest arra, ja panni sedda haiget sojawo di, uhhes kambri, mis ew olnud kütud, sest et äkine soe temmale olleks woind kahjo tehha. Temma ihho sai müüd ifka punnasemaks, ja ta tundis wallusat süggetemist nahha wahhel, sest olli arwada, et külm wälja läks. Temma parrem jalg üks jai walgeks, ja tuimaks. Sepärrast panni foolmeister sedda jalga pütti täie lumme

me sisse, wanni waar peotäit sola lumme seffa, ja jättis sedda jalga ni kaua lummeesse, kuni se ka punnaseks läks. Ta andis seal jures rahwale ka sedda õppetust, et nemmad nenda piddid teagema, neile kel külm ühtki liikmet ärrawottab: ja kui külm inimesse ninna rikkub, siis woiks lund nartfoga weale wanna. Kui Tehwan sojandis nelada, siis andis foolmeister temmale üht lusikaräit soja ädikast, kus sees noa otfa täis met olli sisse, ja pärrast wäbha kaddaka marja sawti, soja weega. — Sel wahhe ajal olli wälsker, kes seal liggidal ellas, ka senna joudnud. Se küsis, kas nemmad selle haigele ollid adrit lastnud? Foolmeister kostis: „ei mitte, aus issand, sest se woiks kahjo tehha, ja woib inimest tappa, kui sedda ilma targa nouta rehakse. Wälsker lastis temmale müüd adrit, ja andis temmale üht pulwri, et temma sest nelli kord päwas piddi üht noa otfa täit wõtma, külma weega. Sedda kambri lastis ta müüd wäbha hawal sojaks tehha, ja kaskis, et se haige monnel päwas ei piddand middagi muud söma kui tango leent. Agga ollut egga wina ei pidand ta koggonistegi wõtma. Enne kui wälsker ärra läks, andis ta rahwale weel sedda õppetust, et, kui neil sure pakkasega

tarwis lähhäks teed káia, et nemmad siis ei peakš wina wótma, waid selle assemel üht siutait áditast rúpama, ja súddame finnituseks middagi solastšoma. Káed ja jallad peakšid nemmad enne raswaga woidma, ja nenda ka silma náaggo ölle ja raswaga. Keige ennamiste agga lähháb tarwis et innimenne kúlmaga priskist ligub ja ennast soikojámisse eest hoiab. Ta juttustas neile ka, et ta úksford üht innimest jálle olli ellusse aitand, kes jo faks páwa olli jastand olnud.

Nenda siis Zahwan jálle omma tarwist kátte sai, selle hea ja jummalakartlikko mehhe abbi lábbi, kes tedda omma maiasse úleswóttis, ja selle koolmeistri tarkusse lábbi, ja selábbi, et se rahwas keif selle wálskri õppetusse járrele teggi. Temma isä ei teádnud kuida ta omma tánnalikko súddant piddi úllesnáitma. Ta pakkus selle rahwale rahha, sest et ta rikkas mees olli. Agga nemmad ei wótnud middagi, waid mótlešid nende sannade peále, mis Jeesus útleb: (Matt. 10, 42.) „Kes ial üht neist sin-
„natsist wáhhemist agga jodab ühhe kúlma
„wee karrikaga, tõest minna úllen teile,
„se ei pea ommast valgast mitte ilma jama.“ — Jagamees panni nüüd sedda lugu wáagga immeks, ja puhhapáwal teggi

firi

firriko õppetaja jutlust, selle Ewangeliumi úlle, kus sešt Samaria mehhest ráitast se: ja ta kiris sedda heateggia meest nihásti kui sedda moisslikko koolmeistrir. Agga selle rahwale, kes ommad úfsed ollid finni pannud selle mustlasse eest; nendele andis ta kibbidat nomimist, nenda et nemmad ka hábbenesid, ja kindlaste nou wótsid, eddaspidi igga háddalissele abbi tehha, kui se ka mustiane eht mu alw põlgitud innimenne olleks.

Siin olli se jut ofas, ja nüüd kónnelesid nemmad weel monda selle asja úlle. Surrema hulga arwades ollid need õppetused wáagga tullusad, ja isseárranis meie maal wáagga tarwitawad, sest et siin maal saggedaste sured pakkased ja tuuused ilmad on, kus parrago Jummal, ei lähhá páhjatáhwet móda, ilma et monni waene innimenne nenda õnnetuma surma saab, sest et tánnini ei olle páhjo sedda innimest olnud, kes teádnud, sesšugguses asjas noud anta, eht abbi tehha, nenda kui siin se moisslik koolmeister. Agga nüüd wótsid nemmad kindlaste nou, need õppetused diete mees piddaga, et nemmad ka teakšid abbi tehha, kui nissuggune õnnero luggo ialgi juhturs tullesma. Isseárranis fahheršes agga kúlla wóõrminder, et meie maal ei olle, nenda

D

kui

fui saksamaal, iſſa toſtrid ja wälsfrid läh-
hemalt ſada, felle iureſt ſeſſugguſes häddas
woiks abbi ja terwiſſe rohto oſſida. „Kui
„meie ka, ütles temma, ühhe ärrakulme-
„tand innimesſega, ſeiſ nende õppetuste
„järrele teekſime, mis meie ſiin kuulda ſai-
„me; kuſt wottame meie ſedda pulwert,
„mis wälsſer Zehwanile andis? Sepär-
„raſt woiks ommeri ſundida, et niſuggu-
„ne innimmenemeie kätie wahhel ärraſur-
„reks.

Joſep. Siin ei tea minna parremat
noud, kui et teie, kui üks niſuggune õmmetus
peaks ſundima, lähhäſſite omma armoliſſto
moisa wannematte kääſt rohto palluma,
nenda kui teie müidogi tete, kui teie haigus
tulleb. Käl moisa wannemad peawad mur-
ret, et niſugguſt rohto nende maias olleks. (*
Maga ſeäl iures ei tohhi aega wita, nenda
kui ma ſaggeſtaſte ſedda kaebduſt ollen kuul-
nud, et rahwoke ni kaua otab, ſenni kui
ſurm jo kele peäl on, ja ſiis waſt lähhewad
moisaſt rohto oſſima; waid ſeddamaid pe-
ab moisa mindama rohto oſſima et ſe roh-
hi wägga hiliaks ei ja. —

*) Das Pulver, welches bey erſtrohrnen Menſchen
die wieder zum Leben gebracht ſind, gebraucht
wird, beſtehet aus 3 Gran Kampfer, mit 20
Gran reinen Salpeter, und einem Scrupel Ma-
neſſia Salis amari vermiſcht: alle 3 Stunden ei-
ne Meſſer = Spizze voll.

Wöörminder. Eks ſiis ſes ramatus ei
olle ka õppetuſt leida, mis innimeſtega pe-
ab tehtama, ſes on ärrauppund? ehk neid-
ki woiks jälle elluſſe aitada, kui nemmad
ei olle wägga kaua wee ſees olnud?

Joſep. Ja wiſt, ſeäl leiame meie õppe-
tuſt, mis nendega peab tehtama, ſes ärra-
uppund on, mis nendega, ſes ennast on ül-
lesponud, mis nendega, ſes leitſeſt (winguſt)
ehk ſuitſuſt on lammatud, mis nendega,
ſedda hul ſoer ehk mu ellajas on ham-
mustand. Ja et meie müid üſſkord ſelle
jone peäle olleme tulnud; ſiis ollen minna
keiſ need peatükid järreſtiſſto kotto pan-
nud. — Nenda juttuſtab ſe ays mees ſes
ſedda ramato on ülleſkirjotanud,

W i e n d a m a s P e a t ü k k i s w i e d k ä m m e t

Kuida temma iſſe pea olleks ärrauppund:
ja ſeſt olleks ka meile ſuur kahjo ſun-
dinud, ſeſt et meie ſiis ſeſt hädda ja
abbi ramatuſt ei olleks ühtegi
ſaand kuulda.

Semma annab ſejures iaga iſſa ja em-
maſ ſedda maenitſuſt, et nemmad ommad
lapseſt laſſekſid warratſelt õppida uiuma,
ſeſt et ſel, ſes moiſtabuinda, ei olle ni ſuurt

kartust wee haddas, ja se fes julge on, se woib ennesele enneminne isse haddas abbi tehha. Reige ennamiste agga peawad wannemad se peale waatma, et nende lapsore: sed ei lähhá wee sisse mángima, ilma et úksti wanna innimenne nende warajaks on, fes neid woiks taliitada, ja abbi tehha, kui hadda kátte tullers. Eest, ehk se wessí kú úks kallís taewa and on, mis eest meie ei woi Jummalat kú tánnada; siis ki woib wessí suurt kahjo tehha, kui innimenne ei tea moistlikkult ennast kahjo eest hoida. Isseárranis peab innimenne hoidma, et ta pallawal aial ei lähhá áktiliste uuma kúlma wee sisse, kui ta haggi ne on: sest et selábbi saggedaste woib súndida, et innimenne kúlmas wees saab alwatud ja peab siis arnotamal wiisil árra uppuma. Kui agga úhbel waesel innimesel se ónnetus peaks juhtuma, et ta uppub; siis peawad need, fes tedda leidwad, tedda seddamaid wee seest wája tombama, ja piitdima, tedda jálle ellusse aitada. Se jures peab keif need asjad táhhele pannema, mis meie siin loeme.

1.) Kui teie úht uppund innimest weest wája tommate, siis káige hellaste temmaga úmber, et teie temmale wigga ei te.

2.) Urge pange tedda mitte pead allaspida-

di

di, jallad illespidi, ja áege rudjuge egga weretage tedda mitte: sest selábbi woiks temma surra, kui ta weel ellus on: waid ligutage temma liikmed hellaste.

3.) Kui seál ei olle honet liggidal, kus teie úht uppund innimest leiate, siis leikage seál sammas seddamaid temma rided seljast mahha, kuiwatage temma ihho ráttikuttega, ja kátte tedda riettega finni, nenda, et silmnággio úksi paljaks jááb. Pubhastage ka wormalt temma suud, kui seál mudda sees on; ja sedda woite teie úhhe sulle ehk rohho kórrega tehha, woite ka temma suud puhta weega loputada, ja temma ihho jálle kúlieli kánada, et wessi jálle suust wája jookseb. Kui honed liggimail on, siis woib se keif holpsamminne bones súndida.

4.) Kui úks tofter ehk wálsker liggimail on, siis peate teie warši temma járrele láffitama, ehk sedda ka warši moisa teáda andma, et moisawannemad woiwad noud ja abbi sata.

5.) Kui teie sedda uppund innimest Raugele úhte honesse tahhate kanda ehk weddada; siis pänge ólge ja rided reddeli peale, ja seina peale sedda kehha wassako kúlje peale, ja nenda et pea asse wáhhá kórger on. Wige tedda úhte tuppa, kus ei olle wágga soe, eg-

ga sumbund hais; agga árge pange tedda mitte rehhe alla, kus tange tuul lábbi fáib. Siis óruge temma ihho soia willaste riettega mis kaddakatega on lábbisuitsetud.

6. Tehke temmale kesket tubba túmma asset mis soe on, ja kotte tedda riettega hásti finni, nenda et silmuággó úfsi paljas on, ja pange temma rindade peále, reite wahhele ja kóhho peále sojad willased nartsud ja sojad finwid jallade alla.

7.) Óruge núúd temma káewarred ja reied ja temma kóhto, nenda et teie sedda kóhto hellaste rindade pole wautate. Teie órute soia ja lábbisuitsetud ráttikuttega, ja jallade al kowwa hasjaga: agga sejures peab ifka fatsuma, et ihho jááb kinnikattetud. Wahhel pórute teie ka temma ihho teise kúlje peále ja órute kowwaste móda selja luud. Mássige siis sojad finwid nartsude sisse, ja pange neid nende kóhtade peale, mis teie túkki aega ollete órunud.

8.) Kui se kúiw óruminne ei tahha weel ábbi tehha, siis ripputage nartsude peále piritust ehk kúngét wiina, tehke neid sojaks ja óruge nendega.

9.) Mi káua, kui monningad selle óruu sisse kallal on. peawad teised piúndma. hinge temma sisse puhhuda. Agga se woib sel wisil súndida

dida; puhhastage essite temma niina sullega feigest muddast, ja siis pistab úfs kange mees úhhe sulle ehk pilliroo otsa úhhe ninna sóorme sisse, ja teine peab temma suud ja teist ninna sóormet finni. Núúd puhhub se mees tuggewaste selle pilliroo lábbi, ja teine peab kát selle uppund innimesse kóhho peal ja panneb táhhele, kas temma rind fergib. Kui sedda tunnuke; siis peab puhhuja wahhel finni, ja teine wautab hellaste kóhto riinapole úles, ja nenda ifka wahhel puhhutakse, wahhel wautakse. Ja sedda ei pea siiski weel mahha játma, kui ka jo olleks náhha, et se innimenne háttab hingama.

10.) Seál jures on ka hea, kui teie púate selle innimessele tubbaka suitso taggant sisse aiada: ja se woib sel wisil súndida: woidke úhhe piwowarre otsa ólli- ehk raswaga, ja pistke sedda úhhe tolli óssa takka párra- sole sisse, wahhe risilu pole: siis wottab úfs mees teisest piubust jua, wottab suud ni paljo kui ta ial woib, táis suitso, ja puhhub sedda feigest wáest piwowarre lábbi selle innimesse ihho sisse. Agga ka selle to jures peab se ihho ifka kinnikattetud jáma.

11.) Kui se innimenne weelki ei tahha hingada, siis kuttistage úhhe sullega temma ninna sees, puhhuga ninnatubakad siina sisse,

pidbage õrutud määreikast temma ninna ees, õruge temma silmataggused, kõrwataggused, seljaluud, reied, riinad, ja temma peo pessad jalla; allused kange wina ehk piritusfega. Kui se keif ei tahha aitada, siis pistke temma jallade alla ja künnte alla noela otsaga, ehk pühkide muul wiisil temma nabhale wäbhest wälja tehha.

12.) Kui teie keif need nouud temma kallaks ehk kolm tundi ollete ärrakatsund, ja ello ei tahha weel mitte ilnuda: siis tehke temmale sojas lautas asset pallawast sittast, ja katke temma ihho üllestitse õige pallawa sittaga kinni, nenda et silmnäggo üksipälneis lahti jääb. Ja nenda laske tedde siis rahholiste paigal olla, senni kui wälster, ehk moisast abbi tulleb. Agga pange wahti temma jure seisema, kes tähhale panneb, eks ei ilnu ello märnid.

13.) Kui temma silmnäggo, ehk temma silma kilmud, ehk muud liilmied hakkawad liikuma, kui temma mofkad ja palled punnasemaks lõwad, kui temma mofkad hakkawad wärrisema. Kui ta hakkab õhkama, ehk kui temma rind fergib, ehk kui süddame loht hakkab tuksuma kui sissitõnd hakkab korrisema. Kui waht hakkab temma suust wälja aiama siis on need asjad märkiks, et ello taggasi tulleb.

14.)

14.) Mõud peate teie sedda õrumist ja hingse sisse puhhumist, jälle uest ettemõtma, agga õrnaste. Katke tedda sejuures jälle soja riettega kinni, ja pange sojad kinnwid temma süddame koha ja jallade alla. Kui üks laps peaks uppuma, siis on keige parrem, et üks paar terwed sured inuimeses tedda kühhes sojas wõdis enneste wäbhele pannewad.

15.) Kui se ihho wähhä hawalt jälle sojaks lähhab, ja kui ta hakkab hingama; siis katjuge ka, kas ta wõib neelda: andte temmale wähhä soja wet ja ädikast, ehk ka wina, weega seggatud suhho; agga ärge liisage enne reist jure, enne kui ta sedda esimest lusika tait on alla neland.

16. Kui se haige jonab nelada, agga temmal on weel rõgga furtus, ja ta tahhab nendago õksesele aiada; siis andte temmale leiget wet meega, ja kurtistage suuega temma furtus, õruge sejuures temma süddame koha ja kopputage temma jelga: se teeb tedda õffendama, ja se on hea.

17.) Kui temma uinub maggama, siis laske tedda rahholiste maggada, ja kui ta ühes ärkab, siis andte temmale wähhä soja õlut.

18.) Kui tofter ehk wälster tulleb, siis tehke mis need kassiwad tehha: agga nende järrele peab itta mindama, kui neid tal liggid. It

D 5

sada

sada on: sest kui se ärrauppund innimenne ka jälle ülesärkab, siis läheb ommeti nende nou ja abbi tarwis, et ta jälle õiete terweks saaks.

19.) Kui üks innimenne talwisel aial juhtus uppuma; siis peab tedda essite sullatama sel wiisil, kui siin ramatus sest õppetuse on antud.

Kui teie nendestumaste õppetuste järrele tete; siis woite teie sedda kahjo mis wahhest Jummalawessi ühhe ehk teise innimessele woib tehha, jälle parrandada. Ehk niud kui wahhest üks innimenne wee sees nifuggust õnnetus woib sada, olgo omma rummalusse ehk holetusse läbbi, ehk ka et temmale ilma omma süta nifuggune appardus juhtub: siis ommeti igga üks peagi woib ärraarwada, mis kallid Jummalat anded need järwed ja jõed ja oiad on. Mõtlege agga mis suurte kasso nemmad meile seläbbi saatwad, et nende peal hõlpsaste monned asjad wenne ja watidega woib ühhest paigast teise weddada: mõtlege mis kallid assi se kallapüüdminne on, mis läbbi ni mitto tuhhat innimesed omma pead toitwad: mõtlege mis suurte kasso nede wessiwessid innimestele saatwad; Kui teie kegi sepeäle mõtlete; siis ei jouda teie Jummalat kui tärnada, selle kalli ande

eest. Alga, nenda kui ükski assi siin ilmas täielik ei olle, waid igga hea assi mis kasso katab, se woib ka kahjo tehha; nenda on ka issearramis se Jummalat and, se wessi. Goed ja oiad toudad (wastuwad) wahhest wee laggumise aial, ehk sure wiima järrel, ni wägga, et nemmad üle kaida aiawad, ja rahwosesse põllud ja heinamaad rikkwad. Alga seks on Jummal innimessele moistust andnud, et temma teaks nifugguse kahjo eest hoida. Nenda woib ka lahherdusse appardusse wasto abbi tehha, kui agga aegsaste hoolet se eest kanta. Kus jõe maddal kallas on, seal woib sedda haggude, mulla ja kumwidega kõrutada: kus jõe ääres põidudes nõud kohhad on, seal woib, kumwid läbbileitada, et wessi peale alla jooksema. Alga sena läheb ennem kui ükstele mehhe joud tarwis: se warrast peab üks naber teisele abbi teggema, kui sefuggune hädä kätte tulleb. Seks meid Jummal wanni ühhes kous ellama, et teine teisele abbi teeks ni paljo kui agga temma joud kannab. Ja sedda teeb wiisist igga mees hea meel, kui agga essite se kindel nou rahwosesse südamas on asunud, ikka parremaks sada, ja kaitse asjad parreminne tehha. Pealegi teeb innimenne ikka isseennesele

keige

Feige surdamat head, kui ta ligginessele
hädas abbi teeb: sest se läbbi temb ta en-
nesele mu rahwa sõbrust, ja kui temma jälle
hädas sisse sattub, siis teavad teised temma-
le jälle hea meel abbi. Ja nenda tuleb
inimestele jo siin Ma peal üks taewa-
lik ello.

Kues peatük wietkümmet.

Kuida neid inimessi jälle woib ellus-
ta setada, sedda sütte wing on läm-
matand.

* * *

Kül tuleb holetusse läbbi
suur hädas wahhast ilmaveäl:
ja se on tõest hirmus hääbi,
et holetus ni suur on weel!

* * *

Sest on nüüd kuus aastad teed, et ühhes
linnas sakkamaal, nelli inimesed joulo
pühade aial, raswast lihha toa ahjus sut-
te peäl ollid küpsetand, ja ollid sedda ah-
nest nahka pannud ja wina sep äle jonud.
Holetumal wiisil ollid nemmad uksed ja af-
nad sinni pannud, ilma järrele katsumatta,
kas wahhest ahjus weel monni haigendur
woiks olla: ja nenda ollid nemmad heitnud
majjana. Teisel hominikul ei näinud üks
fi

fi weist omnad silmad, ja kui louna wole
nabri rahwas, kes sedda inimesi panu-
nende ust waggise lahri tangutas; kus lei-
tineid teik nelli õnnetumal wiisil wingust
ärallammatatud. — Nüüd hakkasid moisi-
lirud nabrid seddamaid püüdma, neid
jälle ellusse aitada, ja teggid teik mis seal
jures tarwis läts tehha. Ja need as-
jad on:

1.) Tähse ruttuste teik toa ja kambri uksed
ja aknad lahti, kus sees üks inimenne on
lammatatud, ja sedda ennast kandse oue tule
kätte.

2.) Wotke seddamaid temma rided seljast
mahha, ja tehse temma wööd, ja särepaelad
paskipailad ja warrusse paelad lahri, ja pan-
ge sedda oue mahha ma peäle, kui agga ni
külm ei olle, et wessi jätab: pange temma
pea allust wähhä förgemalle, kui mu ihho on,
ja nüüd wallage liht ämbritäit külma wet
teise järrele temma peäle. Püüdke ka hinge
temmale sisse puhkuda, nenda kui teie sedda
õppetust teises peatükis kuulsite.

3.) Selle wähhel ruttago fegi wälsferit
otsima, ja teine pango liht järgi paigale, mis
peäle sedda inimesi woib istuma panna, ja
mis külge sedda woib sinni siduda.

i temma nüüd seal peäl kindlaste is-
tub.

tub. siis purtſage üht topi küma wet teiſe järrele temma waſta ſilmi ja ſeddame kohta, pange ka nartſud mis küma wee ſiſe on kaſtetud, ehk ka jea tükkid temma kaenla alla ja rindade peale.

Keik ſedda teggid nemmad nende nelia innimeſtega, ſei et ſedda ikra feigeesſite peab teggema: agga ſiin einähtud ſei ühtegi abbi, ſei et need innimeſed ei olnud üks päimis uimaseſed, waid nemmad ollid toest ärralammatud. Sevärraſt wiſid nemmad neid ühtetuppa, mis ep olnud rötud, ja teggid ſeäl peälegi akmad lahti. Nemmad pannid neid järze peale iſtuma, pannid ridid ehk waibad nende ümber, ja pannid nende jallad, põlweſt ſadik toowriſe leige wee ſiſe, ja wallaſid wähhewalt ſojemet wet jure. Wäſker laſtis neile adrit kaela küljeſt. Nende ninna al piddaſid nemmad adi aſt ja kanget wina. Niid puhuſid nemmad neile jälle uest hinge ſiſe, ja kui ühe jures nende ſeas ello märkid ilmuſid, siis purtſati temmale ueste tükkiaega weel waſto ſilmi. Nenda touſid siis kaſs neist ühhe pole tunni aial jälle elluſſe. Nendele pannid nemmad niid ſojemad rided ümber, kallaſid neid nattofe aega, et nemmad ſaid liſuma, ja andſid neile wet jua, kus ſeēs wähhä

wähhä adikaſt ja ſalpetrit olli. Wärraſt andſid nemmad neile ſiſe, mis wäſker kaſtis. — Nende kaſhe teiſega läks ennam aega: wimaks teggi ſe neile abbi, et neile tubbaka ſuitsu taggant siis puhhuri: ſe läb bi nemmad ei elluſſe touſid. Siiski jäimad nemmad weel monne päwa kaigeks, ja üks neist ſurri onneti kolmandamal päwal ärra.

Seſt õnnetumast louſt, mis ſiin juttuſtati, peab niid igga moitlik perremees ja perrenaene, ſedda õppetust wõtma, et ei pea holetumal wiſil heitma maggama, kui abbi õhtal on küddend; waid et peab eſſite targaste järrele kaſuma, kaſ weel on tükkid ahjus enne kui toa üks finni pannaſſe. Siis waſt tohib julgeſte, jummal rahhoga maggama heita.

Seitsmes peatük wiet
üm m e n d.

Kuida innimeſt peab elluſſe aitma,
kes illespodud on.

* * *

Ka ſe on ſinno wend, kes rippub;
Sevärraſt pda ruttuſt aidada!
Ja kui ſo üdda wastopanna rippub;
Siis ſihhuta end ſelle mödrega:

Et, kes siin wenna! armo ülesnäitab,
Kül jellepeäle Jummal jälle armo heitab.

Uhes küllas Prantsofi maal, olli üks tallovoeg sojas tõrwes maas, selle nümni olli Kristian. Nisugugust haiget ei pea talgi lastama ükski olla. Agga sel puhul olli kallis haina aeg, sepärast ollid naene ja lapsed hainamale läinud, logo wõtma, ja üksri ep olnud haige jure jamud. Müüd tulli temmale jampsimisses se mõtte, et ta ennast piddi üles voma. Ta tarkas ka sangist wälja, jooksis nenda sargiwääl kui ta olli, rehhe allusse, wottis päitse ohhelikfo, ja poos ennast sellega ühhepennitulege üles. Onners sündis se jo õhtopole, ja rahwoke tulli heinamaalt koio. Kristiani naene ja lapsed joudsid ka koio, ja kui nemmad omma issa näggid rippuwad, löid nemmad kaed ülle pea kofko, ja kissewad: oh jummal heida armo: taat on ennast ülesponud. Se kissa kuudi külasse, ja suur hulk rahwast: jooksis kofko, sedda lugau waatma: agga ühhelgi ei olnud se julgus egga heldus, et ta tedda ola leks mahha leikand, sest nendel olli se wummal mõtte, et pirts *) ükspäinis innimeest peaks

peaks mahhawõtma, kes ennast on ülesponud. Wimaiks tullid ka kirrikõppetaja ja koolmeister, kes seäl küllas ellad, ja tõid weel üht wõdrast wälskrit ennesega, kes on niks kirriko õppetajal wõdraks olli. Need kolm mehed ollid siis targemad, kui keif mu külla rahwas. Kirriko õppetaja isse astus ühhe reddele peäle, wottis omma nugga kallitsait, hüdus neid teisi, et nemmad sedda furnud piddid wasto wõtma, et ta mahha ei kufkufe, ja ta isse leikas sedda ohhelikfo katki. Siis kandsid nemmad sedda waest Kristjanit jälle temma omma sängi, ja aitsid tedda jälle ellusaks. Need tallovojad seisis seäl jures, suud laial lahti ja wannid sedda asja immeks. — Kristian sai pärrast jälle terweks, ja müüd olleks ta heal mele omma ello andnud kirriko õppetaja ja koolmeistri eest, ni wägga armastas ta neid. Ja kui pärrast kunningas sest asjast kuulda sai, kitis ta sedda kirriko õppetajat ja koolmeistrit, ja kinkis neie hulka rahha: agga neid tallovoege lastis ta nuhhelda, et nemmad omma nabrit ei olnud seddamaid mahhaleikand, nenda kui se Jummal ja kunninga tahtminne on.

Üht innimeest kes ennast on ülesponud woib agga sel wiisil jälle ellusaks tehha:

1.) Kes üht innimeest leiab rippuwad, se pe-

*) Pirts, on se innimenne, kes kofko polest on se-

ab tedda seddamaid mahhaleikama, olgo ta temma söbber ehk waenlane, mees ehk naene, olgo ta ennast isse ponud, ehk olgo teised kurtjad innimesed temmale sedda kurtja teinud.

2.) Mahhaleikamisse jures pead sa hoidma, et sa sedda innimest ei lasse raskesti mahha kurtkuda: ja kui ta maas on, siis wotta seddamaid kōit temma kaela ümbert lahti, ja te ka keik temma rided, temma wō, säre ja pasli: paelad, pūtsiwōōd ja särki warrusjed lahti.

3.) Kui temma kehast ei touse weel mādand furno hais, siis panne tedda olgede peäle, nenda et peants kõrgem on kui jallants. Wotta tedda hōpis ridede lahti ja katta tedda ühhe kerge ridega finni. Agga ärra jätta tedda mitte kaua paigale, waid kōna tedda saggedaste ühhe külge peält teise külge peäle.

4.) Kui üks tofter ehk wālsker liggimail on, siis peab tedda kurtutama. Agga senni kui need tullewad, pead sa temma silmnäggo, kaela, kõhto, selga, käed ja jallad õruma. nenda kui siin ramatus jo on õppetatud. Wotta ka soja wet adikaga, kasta rattitud sinna sisse, wāna neid jälle wālja, ja panne neid ümber temma pea ja kaela, nenda et agga su ja ninna lahti jääb. Kui need rattitud külmaks lähawad, siis sojenda neid ueste, ja õru ista teale.

5.)

5.) Pea temma ninna al peneks tougatud kõõnnid adikaga, ehk ka õrutud märeikast ehk sibbulad: õru ka temma silmataggused adika ehk winaga.

6.) Lehwita wihhaga tuult temma ülle, ja purtsa külma wet ehk adikast temma wasto filmi.

7.) Kui wālsker tulleb, siis peab ta temma le kaela ehk ka mu adrit laskma. Agga essimest puhko ei pea ta mitte rohkesti werd lastma, waid enneminne pärrast adrit ueste lahti teggema. Kui tofter egga wālsker pole tunni aial ei peaks tulles, siis hakka seue innimessele hinge sisse puhkuma. nenda kui siin ramatus jo on õppetatud; puhko temmale ka tubbaka suitsu taggant sisse. Agga seäl jures ei pea sa sedda õrumist mitte mahha jätma, agga ikka nenda, et ihho finni kattetud jääb. Ja sedda pead sa wāhemalt kaks ehk kolm tundi teggema, enne kui sa woid arwada, et se innimenne tõest furnud on.

8.) Agga kui temma hakkab ennast ligutama ja kui temma hakkab hingama, siis lehwita wājuste tuult temma wasto filmi, ja wirtuta külma wet adika ehk piritussega temma peäle. Nüüd jättad sa sedda õrumist nattu hawalt wāhemale, ja kattad tedda sojemalt finni. Kui temma jo jouab nelada; siis anna temmale

soja wet meega sisse. Kui se innemenne pär-
rast peaks hargeks jama; siis peab totri jurest
ehk moisast abbi ostitama. Agga se innimenne
isse peab ennast wähhemalt nädala päwad
hoidma, et ta ennast kowwast ei liggut a. Steige
ennamiste agga peab ta lia sömisse ja jomisse
eest hoidma.

Kui sesuggune õnneto innimenne ei tou-
se jälle ellama; siis peab nabri rahwas ted-
da ausaste kirriko jure marmu, sest et ta ka
nende wend on olnud: nemmad pearwad
sedda leske ja need lapsed melitama, ja
mõtlemä, et meie keik waesed pattused ol-
leme — Jummal andko meie rahholist
surma! — Kui agga ühhe ehk teise waele
innimesse südda wastopanneks, et ta ei jou-
aks sesugguses asjas ka abbi tehha; sellest
pearwad teised innimesed mõtlema, et tem-
ma üks waene waewalinne on. Agga kui
temma isäi hadda sisse sattub, siis peab
temmale ommeti abbi tehtama: sest Jum-
mal on sedda kasko andnud, et teine teise-
le haddas peab abbi teggema, ja kes sedda
ei te, s: ei olle mitte üks hea risti inni-
menne.

Siin tahtis Josef weel sedda pearütti
luggeda, kus sees õpperus antakse, kuida
innimesed ennast hullo foerade eest pea-
wad hoidma, ja kuida neile peab abbi teg-
gema,

gema, sedda nisuggused foerad on ham-
mustand: agga päike olli jo weremas; se-
parrast tõttas ta kato wole, ja jättis kulla
wahwofest jummalaga, kes nüüd weel isse
keskes selle ülle juttustasid, mis nemmad
ollid kuulnud. Jõsedarranis pannid nem-
mad immeks, et se pääw nende käest ni us-
sinast olli arralõppend. Agga kulla wõõr-
minder ütles: „aeg lähhab ikka ussinast
„mõda, kui innimenne moiskilikud õppe-
„tused kuleb, ja nobbedaste tähhäle van-
„neb: ja siin olleme meie pahjo head õppe-
„tused järrestikko kuulda sanud. Onneks
„olleks se meile, kui meie neid agga õiete
„meles peakime, ja ka nende järrele ellak-
sime.“

Neljas Pühha-pääw.

Nahwofe olli ennast jo foggunud, olli
jo tütti aega kous olnud, ja otis nüüd pirk-
filmi Josepi tullemist; agga kes ei tulnud,
se olli Josef. Nüüd jai rahwofesse aeg ig-
gawaks ores; separrast lakkitasid nemmad
üht järrele kulama, misparrast ta ni koma
wibis. Senni kui se jälle taggasi joudis,
kõnnelesid nemmad selle ülle, et se ommeti
üks immelik asgi on siin ilmas, et, kui inni-
mesed üht ellowisi on õppind piddama, ja
tul-

tulleb Ford, et nemmad ühhe ehk teise asja
pärast sedda wisi ei woi üllespidada;
et siis innimenne otse kui tuskane on, ot-
sego olleks temmal middagi waia. Kül-
lawõdriminder ütles: „se on üks wägga
kallis and Jummalast, et ta innimest nen-
da on lonud: sest seläbbi on se innimesel
üks kerge assi, head kumbed üllespidada,
kui ta essite head kumbed on kätte sa-
nud. Tulletage omma mele, mis ellowi-
sid meil siin küllas ollid, enne kui se aus
Josep meie nabri mehheks assus: kuida
meie sel puhul ommad pühhawad püh-
hitesime! Üks jominne ja laffuminne, üks
riideminne ja tapleminne, nenda ühhel
pärwal kui itesil! Ja siiski ollid meie püh-
hawad ni pitkad, et meie neid ei joudnud
otsa sada. Josep õppetas meid parremad
kumbed. Kül se tahtis meile sel ajal nenda
kui raske ja tuskane assi olla, neist pahha
kumbedest lahti peaseda; agga nüüd et meie
neid olleme ärrawoitnud, nüüd olleme meie
nisammoti tuskased, kui meie üht pühha-
pärwa ilma Josepi maggusa seltsita peame
ellama“. — Kui nemmad alles nenda kõn-
nelesid, todi neile need sannumed, et Josep
moisa asja pärast olli linna läinud, ja et
temma kül pari naddala päwad widdi kōd-
dunt ärra jama. Need sannumed kurras-
tassid

tassid nüüd wägga sedda külla rahwofest, sest
igaa üks ihhaldas itka ennast sest hädä ja
abbi ramatust kuulda sada. Külla wõõr-
minder maenitšes neid, et nemmad sepär-
rast ei widdand kurrastama, sest et pari
naddala päwad pea möda lähhawad, ja
et üks hea assi meile sedda maggusam on,
kui meie ürritšest aega wahhel temmast ol-
leme ilma olnud. Et agga ka se wahhe aeg
ilma prukimatta ja ilma kasso lamata ei
widdand möda minnema, siis kutsus wõõr-
minder üht noort meest üles, kes kerge
ramat-meessoli, et ta widdi sest jutto ja õp-
petusse ramatust rahwofessele aia witiks
üst tükki ette luggema. Sel puhul kuuldi
seal ümberkaudo, et rouged paljo liikumas
ollid, ja et firriko jure jo hulk lapsi olli mah-
hawandud, mis rougesse ollid surnud. Se-
pärast lastis ta sedda õppetust rougede
kõlge pannemisest luggeda, mis Jutto ja
õppetusse ramatus, teise jäus, 42 lehhe
nurga peäl on ülespandud. Kui nemmad
sedda weatükki said luggend, maenitšes külla
wõõrminder neid naesi, kes seal kōus ollid,
et nemmad ommeti selle õppetusse järrele
ommad lapsõfessid püaksid surma wasto
warjole wana. Ja ütles: „mul tulleb ni
„hülle meel, et õite pisarad filmist wälja
„kippuwad, kui ma mõtlen, et üks nifug-
E 4 „gune

„gune hulk illusad lapsokessed, kui praego
 „meie küllas ellawad ja õitsewad otsego roh-
 „hoaja lillikesed, ja kellest meil se lotus on,
 „et nemmad peaksid aegamõda meie põllud
 „harrima, ja ommad wannemad toitma,
 „kui nende rammo lõppeb; — Kui ma mõl-
 „ten et need kuriad rouged neid illusad
 „lapsokessi kül peagi woimwad mulda panna,
 „ehk armotumaks pimmedaks santiks teh-
 „ha, ja nenda feik meie magusad lotusfed
 „tühjaks tehha. — Teie, kel emmalik süd-
 „da sees peaks ollema, eks teieki südda hal-
 „ledaks ei lähha, kui teie mõtlete, et teie
 „lapsokessed, kedda teie tännini ni sure
 „murrega ollete fastwatand, ja kes teile
 „nütüd ni suurt rõmo tewad, et need lapso-
 „kessed woimwad pari naddala parrast jo
 „muldas maggada! Ja kui teie südda selle
 „mõtlemisse jures ärdaaks lähhab; siis hal-
 „lastage omneti isse enneste ja omma sug-
 „guwõssa peäle, ja püüdke nisuggust õn-
 „netust ennefest ärrapõõrda! Kui teil en-
 „nestel sedda julgust ei olle, et teie omma
 „lastele rouged woiksite külge panna; siis
 „minge moisa wannema palwele, et se tei-
 „le ses asjas abbi ja noud annaks: ja ma
 „ollen julge, et se teile heal meel abbi teeb.”
 — Se kõnne käis nende külla naeste süd-
 dametteft labbi, ja nemmad wõtsid sel sil-
 ma

mayilkmisset kindlaste ette, teisel pöwal
 üt hes nous moisa wannema palwele min-
 na, omma laste parrast: ja nenda läks siis
 sedda puhko iggaüks koio.

Wies Pühha-pääw.

Moisa wannema meel olli wägga hea,
 kui need naesed tedda tullid palluma, et ta
 neile abbi teeks, et nende lapsokesiele rou-
 ged saaksid külge pandud, ja temma rõ-
 mustas ennast feigeft süddameft, nähhes,
 et temma külla rahwas ni moistlikkust olli
 läinud. Lahkel wiisil ütles ta nende wasto:
 „minno armad lapsed, ehk teie kül selle
 „õppetuse jarrel, mis teie nutto rama-
 „tust leiata, isse woiksite omma lastele rou-
 „ged külge panna; siis tahhan ma omme-
 „ti heal meel ennefele sedda püsut kullo-
 „tust tehha, et ma teie lastele ühhest moist-
 „likkust wälskerist lassen rouged külge pan-
 „na: ja sedda separrast, et teie nate, kuida
 „ma iggal wiisil feigeft süddameft teile he-
 „ad teen, agga ka separrast, et teie woite
 „tähhäle panna, kuida se mees sedda teeb,
 „et teie eddespiddi isse ennefele ja mu rah-
 „wale ses asjas woite abbi tehha.” —
 Dneks ellas seal liigimail üks nisuggune
 moistlik wälsker: sedda lastis moisawan-
 E 5 nem

nem sel sammal päwal weel kutsuda, teggi temmaga kauwa, mis ta igga lapse eest tah-
ti wotta, kellele ta piddi rouged külge pan-
nema, ja nenda läffitas ta tedda küllasse.

Se wälsker lastis nüüd keik need lapsed,
fel ew olnud weel rouged olnud, ühtetallus-
se kotto kogguda: wottis neid järrestikko
üht teise järrele ette, ja küssis nende wan-
nusse järrele ja külas, kas nemmad muido
terwed ja priskid ollid, ehk kas wahhest üh-
hel ehk teisel üks seestpiddine ehk wälias-
piddine wigga olleks? Seal ollid üks paar
lapsed, kes hallisewad ehk pödderikkud ol-
lid: neid lastis ta hõpis teise küllasse
wia, seenniks kui nemmad terwissse rohho-
läbbi õige terwisselle saaksid: sest ta ütles:
ühhe haige lapsele ei tohhi mitte rouged
külge wanna! — Nende lastele, kes ter-
wed ollid, andis ta nüüd rohto sisse, mis
passale aial, ja seläbbi sissikouda puhhas-
tab. Ta maenitset sejures need wannemad,
et nemmad ommad lapsokessed lia sõmisse
eest piddid hoidma, ja et nemmad neile is-
searranis feigel sel aial ei piddand, ei lihha,
egga solast falla, egga woid sua andma,
waid ükswäinis tango leent ja weddelat,
hasti küpsels fedetud kõrti, ja happa obli-
ka ehk nõggese leent. Teisel päwal lastis
ta need lapsokessed ilma seista, et ta netle
ühtegi rohto sisse ei andnud. Agga kok-

mandamal päwal andis ta neile jälle sedda
samma puhhastamisse rohto sisse, ja
nenda ka wiendamal päwal neile, kellest ta
tundis, et nende sissikond weel õiete ei ol-
nud pahhastatud. Ja kui ta nüüd neid lap-
si nenda olli walmistand; siis panni ta nei-
le rouged külge, sel sammal wiisil, kui jutto
ramatus se õppetus on leida, ja lastis ka
põrrast lapsokessed feige asjade sees selle
õppetusse järrele piddada. — Ta andis ka
weel rahwale sedda õppetust, et nemmad
eddespiddi omma lapsed ikka hoiaksid lia
sõmisse eest, enne kui neil rouged olnud.
„Se on üks walle mõtleminne, (ütles ta)
„et teie arwate, et lapsed koshuwad ja tug-
„gewaks lahhawad, kui nemmad paljo sua
„lawad. Liig sõminne teeb kü suurte kõhto,
„agga ei kinnita terwist: pealegi leita-
„ikka, et need lapsed, kel suur kõht on, ja
„kes lihhawad on; raskemad rouged sa-
„wad, kui need lahjemad, kes pealt nähha
„ni priskid ei olle. Sepärrast, kui eddespiddi
„teie ümberkaudo kuluksse, et rouged li-
„mas on, ja teil ei olle sedda noud ehk jou-
„do, et teie waite omma lastele lasta rou-
„ged külge wanna; siis karsuge ommeti om-
„mad lapsed nenda walmistada, et, kui
„rouged tullewad, nemmad raskest ei tulle.
„Seks peate teie need asjad tähhale pan-
„nema“:

1.) Urge andke omma lastele mitte ni paljo
sua. kui nemmad on oppind sama, ja kui nem-
mad tahwad! sest lapsed sõwad ennasteste ik-
ka laste. Keigeennamiste waatse sepeäle, et
nemmad õhto enneminne sõmatta maggama
lähhawad, kuid ei nemmad ommad kõhhud tais
toppiwad.

2.) Wallitsege omma lastele nisuggust roga,
mis maggo ei koorma! sepärrast andke neile
ennamiste nisuggust rooga, mis wälja rohtu-
dest, ja pimast ja tangust on tehtud: agga lih-
ha ja solast kalla ei pea neile mitte antama.

3.) Piddage aioti õhto enne kui lapsed ma-
gama lähhawad, nende jallad leige wee sees,
ja pange neid ni pea, kui teie nende jallad wee
seest sate wälja wotnud, maggama, et nem-
mad mitte wahhel külma kätte ei sa! Sejal-
lawessi teeb, et lapsed higgistawad, ja seläbbi
lähheb paljo többe wiha ihho seest wälja, ih-
ho saab puhtamaks, ja kui siis rouged tullewad,
siis ei leia nemmad mitte ni paljo haigusse wi-
ha ihho sees, ja ei woi ka mitte ni raskest
minna.

„Kui teie nende õppetuste järrele tete;
„siis woi teie omma lapsokeste ello pit-
„kendada, et ommeti rouged neid ärra ei
„tappa, egga neid wiggasaks landiks ei woi
„tehha.“

Menda

Mende siis selle kulla lastele rouged said
kõlge pandud, ja se kõlgepaneminne läks
ni wägga hästi korda, et nemmad keik õigel
ajal fergeste haigeks said, ja kahbereistum-
nemal päwal ollid keik nende rouged wal-
jas. Agga need rouged ollid ni ferged, et
lapsokesied seal jures allati jalla peal käisid,
ja moningattel nende hulkas ei olnud kum-
megi rouget, keige ihho küljes. Ka praesid
nemmad keik hästi sest tõrwest, ja ei janud
nendele pärrast ühtegi rouge armid, waid
nemmad ollid illusad ja punnased kui enne-
gi. Müüd tannasid need naesed keigesi süd-
damest wõõrmindrit, et ta neile sedda head
noud olli andnud.

Kues Pühha-pääw

Kui Jofey jälle küllasse tuli, ja kuulda
sai, mis suurt moistlikko tööd kulla rahwas
sel wahheaijal olli ertewõtnud; siis olli se
temmale öiete üks mele jahutaminne: sest
ühhel moistlikkul innimesiel ei olle suurem
room siin ilma peal, kuid se, kui ta naab, et
teised innimesed ikka parremaks ja moist-
likkumaks lähhawad, ja keik ommad as-
jad parreminne ja moistlikkumalt aiawad.
Semma ei teadnud, mil wiisil ta sedda kulla
rahvast, ja keige ennamiste sedda ausa
wõor-

woõrmindrit nenda piddi fiitma, kui nem-
mad temma melest kitusse waart ollid. Ka
olli temma südda täis tanno ja kitust omma
hea moissawannema wasto, et sesamma ni
lahke olli olnud omma allamatte wasto, ja
ei olnud waatnud selle kulumispeale,
kui ta seläbbi agga wois hädä omma alla-
matte peält ärra kånada. — Uht asia aga
gavanni ta siiski immeks: se olli se, et wäls-
ker nende lastele sel aial olli rouged külge
pannud: sest temma meles olli weel, et ta
woõral maal olli kuulnud, et rouged ifka
kawadel ehk süggisel peawad külge panda-
ma, kui illusad ilmad on, et lapsokessed wois-
wad oues mængida. Sepärrast juttustas
ta selle asia illewälskeriga. Agga wälsker
andis temmale sedda õppetust, et, kui hädä
da on karta, siis ei tohhi aega wallitseda:
„weälegi, ütles ta, on sel aastal feik asjad
„teist wiisi, kui mu aastadel: ehk meil kül
„weel südda talwe on, siis on meil ommeti
„ilmokessed, et ei woi ferwadisel aial par-
„remad sorwida“. — Selle õppetusega olli
siis Josef rahkul. —

Pärrast sedda pallus külla rahwas Josepit,
eks ta ei woiks weel omma wanna wiisi jär-
rele, neile jälle middagi sest hädä ja abbi
ramatust luggeda? Seks olli Josef irseä-
ranis küllasse tulnud, sepärrast ei lasnud ta
ennast

ennast kaua palluda; waid hakkas sedda-
maid luggema, nenda kui teie sin loete.

K a h h e k s a s p e a t ü k
w i e t k ü m m e t.

Sullu koeradest, ja mis peab teggema,
kui nemmad innimesi hammus-
tawad.

* * *
Sggas ilma waewas.

annab Jummal taewas,

abbi innimeselle.

Keigest hädä kårrast,

peästab surm meid pärrast;

wiib meid ude ellusse.

* * *
Saksamaal on ennamiste iggas fures kül-
las üks firrif ja üks firrifõõppetaja. Ühhe-
nisuggusel firrifõõppetajal olli se kombe,
et ta iggal pühapäwal need moisslikku-
mad tallopojad õhtopole lastis ennese jure
tulla, ja nendele ühhest ehk teistest heast ra-
matust middagi lugges, mis rahwale wois
õppetust anda. Nenda luggesid nemmad
ka need kassetid ehk awisid, mis teie kül
wahhest ollete kuulnud moisa rahwast nim-
metawa: need on trükkitud lehhed, mis ig-
gal nädalal wahaläkitakse, ja kuhjo siise
feif

fe. f asjad on ülespandud mis tähhele pan-
n misse wäart on, ja mis wooral maal sin-
niwad. — Nüüd luggesid nemmad üks-
ford arwisi lehhedest sedda jutto:

„M *** seitsmel peastro kui päwal. Meie
„Karijane, kes üks tru ja tubli mees olli, ja om-
ma anneti iggapiddi aqaste ülespiddas; se
näggi monne näddala eest, üht piisotest koera
jookswad, ja tahtis tedda kinni wotta; agga
se koer olli hul, ja hammustas temma kätte.
Se karijane ei pannud sedda mikski, ja ei wõt-
nud ühtegi rohro mis temmale olleks woiud
abbi tehha: seläbbi sai temma siis haigeks ja
hakkas aioti jampssima. — Temma lastis nüüd
adrit kääwarrepeal; agga selle järrele läks ta
teisel päwal hopis hulluks. Ta pallus nüüd
omma naest ja lapsi, kes kibbedaste temma
hadda ülle nutsid, et nemmad piddid majast
walja minnema, et ta neid ka õnnetumaks ei
teeks. Sepeale ta keras põra ukse tahha, hak-
kas hirmjaste ulluma, ja kiskus omma hinge
abhaustuses ennese aadrit lahri: siiski ohtas
ta wahhel aioti jummalale pole, et ta temma
hadda lühhendaks. Se sündis siis ka weel sel-
sammal päwal: sest õhtopole peastis jummal
tedda surma läbbi sest haddast. — Nüüd ei
tahtnud ükski tedda püsarki panna ja mahha
matta: sest igga mees kartis, et ta ka woiks
hulluks minna, kui ta agga selle surnud inni-
messe

messe ihho külge juhtuks putama. Wima-
ks tuli üks teekäjalmatros (üks laewa mees) se
panni sedda surnud kehha püsarki, ja firriko
õppetaja poegaitis tedda, sedda püsarki mul-
da panna, sest et firriko meeski ei tahtnud
temmasse putuda.

Selle jutto luggemisse ille lüksid feis
need mehhed, kes sedda kuulsid, kuruaks,
ja hakkasid waikselt se ille järrele mõtlema.
Wima-ks hakkas firriko õppetaja nenda
kõnnelema: „tõssi on, et se üks luggu ol-
„li, mis küi woib süddant kuruaks tehha:
„agga se wärrast sowiksin minna sedda en-
„nam, et iggaüks mulle tõsiselt illes ra-
„giks, mis ta sest asiast arwab, ja mis sug-
„gust õppetust ta ennesele sest juttust wõt-
„tab: sest meie armolinne taewane Jēsa
„lasseb seks monda õnnetust mailmas sun-
„nida, et teised inimessed sest moisilikko
„õppetust peawad wõtma, et nemmad
„teaksid ennast kahjo eest hoida.“ Üks
neist kuulsjatest kostis: — minna õppin
sest juttust, et ükski ei pea woõra koe-
rasse putuma! ja ma tahhan sedda õppe-
tust omma lapsokestele õiete kowwaste kin-
nitada, kui ma neile õhtal sedda hirmust
luggu juttustan. — Teine ütles: — ma
näan nüüd, mis suur head kohtowan-
nemad meile tewad, et nemmad meile mon-
ne

nesuggused käsud andwad, nenda kui ka
 sedda käsfo, hullo koerade pärrast, et neid
 peab aegaste mahhalõma, enne kui nem-
 mad kahjo tewad: ma tahhan ka sedda-
 maid sedda funninga ramato jälle läbbi
 luggeda, mis sisse need märgid on ülespan-
 dud, kust woib tunda, et üks foer hulleks
 lähhäb. — Kolmas ütles: — need mäs-
 gid, armas naber, tahhan ma sulle keif
 ülesnimetada, need on needsinatsed: üks
 foer kes hulluks hakkab minnema, ei jo,
 ei hauku, käib tuikudes ümber, kõrwad
 lontis ja weab sabba pitki maad: wah-
 hest hakkab ta ka sallaja woõra rahwasse
 kinni, ja ei olle omma rahwawasto mitte
 ni lahke kui enne. Kui üks foer nenda
 on, siis pead sa tedda kinni pannema,
 ja järrele waatma, kas temmaga parre-
 maks ehk pahhemaks lähhäb. Kui se
 foer nüüd ikka lahjemaks lähhäb, kui
 temma silmad punnaseks ja rähmaseks
 lähhäwad, kui ta suud lahti peab ja ham-
 bad, hirmutab, ehk keel pitkale suust wälja
 seisab, ja kui ta ennam se peale ei kule, kui
 temma perremees tedda kutsub; siis
 ei olle ennam ootmist, waid sa pead
 tedda seddamaid surnuks lõma, ja
 oiete suggawaste ma sisse mahha mat-
 ma, agga mitte paha kättega tem-
 mas-

masse putuma: ja pead keif asiad
 tullesse wiskama, kuhho külge wahhest
 temma illa on putunud. — Kirrifo õppe-
 taja kitis wägga sedda tallo meesi, et ta ni
 hästi funninga käsud olli meles piddand,
 ja andis sellerahwale weel seddamaenitust,
 et parrem olleks, nisuggust foera kohhe
 mahha lüa, kui need eesimesed märgid
 temmast nähha on. Üks foer, ütles tem-
 ma, on alw assi, ja sedda woib peagi jäl-
 le sada; agga se õnnetus mis ühhe hullo
 foera läbbi woib sündida, on ni suur, et
 ma enneminne sadda foera tahhaksin mah-
 ha lüa, enne kui ma sallaksin, et minnu-
 le ennesele ehk mu rahwale suur willetsus
 nende läbbi woiks juhtuda. Keige enna-
 miste peab üks foera perremees ennast
 hoidma, et ta omma foera ei lähhä nuht-
 lema, kui ta sallalik temma wasto on; sest
 et foer tedda siis peagi woiks hammusta-
 da: parrem on, tedda warsi mahha lasta.
 Üks neist kuuljattest ütles weel: — „se
 „olli ommeti üks suur julgus sest matrosist,
 „et ta sedda hullo innimest laks matma.
 „Kui pea olleks se haigus woind ka temma
 „külge hakkada!“ — Kirrifo õppetaja kos-
 tis: seal jures ei olle ühtegi farrust, sest ni
 pahha ei olle se haigus mitte külge haka-
 ma: pealegi woib innimenne, kui nisug-

gune fõrd fátte túllefs, finnastega selle
tõ kallale minna, ja woib need kindad
párrast túllesse wiskada nende ride hilpu-
dega, mis selle furno úmber on olnud, et
úhhelegi nende lábbi kahjo ei sünniks.

Weel úks neist fuuljattest kússis, efs
siis ei woiks nifugguse waese innimes-
sele abbi tehha, fedda hul foer on ham-
mustand? Kirrifo oppetaja wastas: —
tánnini ei olle weel fedda rohõto leitud, mis
peále woiks julgeste lota, et ta sefuggu-
se haigele õiget abbi teeks. Siiski woib in-
nimenne, kellele nifuggune õimetus juhtub,
ennese terwist hoida, kui ta agga aegsá-
te abbi otfib, ja nende oppetuste járrele
teeb, mis ma teile siin tahhan anda:

Kui sind úks hul foer on hammustand, siis te fedda-
maid tákki rauda seppa-pajas ehk mu tülles kumaks, ja
põllera sellega fedda hawa: ehk kui sul pásfi rohõto on, siis
panne monnikord járrestikko pásfi rohõto hawa peále,
ja panne fedda pilwaga põllema. Sa woid ka fedda hawa
tárrawa noaga hopis wálsa leikada, kui se soonte kohhas
ei olle: agga parrem on, kui úks wálsker fedda hawa lei-
kab. Fedda hawa pead sa párrastkange lehhliise ehk
lubja weega ja tuhõhaga pessema, ehk, kui sul fedda ei ol-
le, siis õru fedda leige weega ja tuhõhaga. Párrast fedda
pead sa plaastrit, mis hawa máddale kússub, keigewáhhe-
malt kahõhefsa náddalat selle hawa peál pidõdama, et se
haaw kúnni ei kaswa, mis lábbi se wihõha werresse

láhõhefs; Agga kui se wihõha jo on werresse lainud;
siis pead sa moifast rohõto otõsima. *)

Kui Josef fedda peatúffi sai lõppetand;
úttles ta: ma ollen seft ramatust weel úht
peatúffi leidnud, kus sees õppetusfed antaf-
se mis innimenne peab teggema, kui monne-
suggused wihõased ellajad tedda hammus-
tawad ehk nõalawad; ja need õppetusfed
tahhan ma teile ka lúhhidelt juttustada.

Kui us ehk maddo innimeft nõalab, siis peab ta,
ni usfinast kui ta agga jouab, fedda lifet kus ta on
nõalatud, kámlalaiuselt peáltpidi fedda hawa, paela
ehk nõriga ni kowmaste kúnni sidduma, kui ta ag-
ga fedda woib kánnatada. Sepeále peab ta wárs-
fid sare lehhed ja sare koreb wõtma, neid kúrwiga
purruks pekõsma, ja neid sella kohõha úmber panne,
ma ja nartõfoga kinni sidduma. Kui seál ei olle
sa:

§ 3

*) Wis iht ist die Wolfs-Kirsche oder Toll-
firsche als das beste Mittel wieder den Toll-
Hunds-Wis befunden worden. Man sammelt die
Wurzeln, vor der Blütezeit, wenn sie zwei bis
drei jáhrig sind, wáscht und reinigt sie von Za-
fern, spaltet und trocknet sie in der Luft, worauf
sie zu einem feinen Pulver gerieben werden, wel-
ches sich in einem wohlvermachten Glase 3 Jah-
re aufbewahren láßt. Die Blätter bricht man
ebenfalls vor der Blüte ab, und trocknet sie. Von
dem Wurzel-Pulver giebt man dem Sáuglinge 1
Gran, größern Kindern 3—6 Gran und Erwach-
sene 8—12 Gran. Ist kein Wurzelpulver vorhan-
den, so giebt man von den Blättern doppelt so
viel.

sare puud ligaimail, siis pango ta wärsket mulda, mis ta üleskaewab, selle kohha ümber. Nüüd peab ta koio minnema, sare fored mee sees kupa patama, ja sedda wet sojalt jema. Pärast peab ta terrama noa otsaga sedda hawa suremaks teggema, ka kuppofarwega werd seält seest wälja tombama. Pärast woiab ta sedda kohha sütte tulles paisfel poom-õlliga, ja panneb jälle sare lehked ja fored selle ümber. Kui ta ei woi kuppo sarwe leida, siis peab ta monnikord püssi rohto selle hawa peäl lastma põlleda, ja aioti üht lusika täit poom-õlli sisse wõrma. Kui ta sel wiisil selle hawaga on reinad, siis woib ta sedda paela ehk ndrj jälle lahti tehha.

Kui üks kárnane kon omma wiisha innimesse peäle purtfab; siis on keigeparras nou, sedda koh- ta seddamaid kussaga pesta ehk, ka fange soolwega, ja pärast õlliga druda.

Kui sind üks meeslane ehk ärrilane nõalab; siis romma essite sedda nõala wälja, ja siis panne wärsket mulda, ehk soja kust, ehk kõrwawaito selle kohha peäle. On ta sind kurfus nõaland, siis segga met, ädikast ja õlli seggaminne, ja nela seftüht lusikatait teise järrele.

Kui üks ussike ehk mu ellokas innimesse kõrwa sissti poeb; siis peab ta teise kälje peäle mahha heitma, ja ädikast, õlli, ehk wina siina kõrwa sisse walamas sees se ellokas on, ja pärast sedda kõrwa nartjo toppiga kinni pannema. Agga ümber sedda
toppi

toppi peab ta niti otja sidduma, misga tedda jälle woib wälja tommada. Monne tunni pärast wõtko ta sedda kõrwa jälle lahti, ja karsugo wilpa otsaga hellaste sedda ellokast kõrwast wälja wõtta.

Keik nifuggused õppetused on wägga head, ja igga mees woib ennesele nende järrele abbi sata, kui ta agga ferme on, ja aega ei wiwita järrele mõtteldes, waid seddamaid nende õppetuste järrele teeb: seft aega wites lähhab wigga suremaks, ja pärast tulleb abbi wägga hilja, kui wigga jo on woinust wõtnud.

Need ollid siis ennamiste keik need häda- ja willetsusse asjad, mis innimessele, ello ja terwisse polest woitwad juhtuda, mis ma selle ramato sees ollen leidnud. Siiski on weel üks arwamatta hulk haigused, mis innimessele mailmas hädda teiwad, ja meie peakime keik toftri ammetit õppima, kui meie keige nende haiguste wasto tahhakime ennesele ommaft kääst abbi sata. Agga-se ei lähhamitte korda: seft siina lähhab paljo aega, ja innimesse elloaeg on ürrikenne, ja tallopoeq on seft ma peäl, et ta omma aega põllo harrimisse peäle peab kuulutama. Siiski woib ka tallopoeq omma ello wiiside labbi monnesuguste haiguste eest ennast hoida, kui ta omma ello mõistlikult ja sundsal wiisil aiab. Ja sedda peaks igga
tak

tallomees digusse pärrast õppima. Sepärrast tahhan ma teile eddesviiddi monned peatúkkid luggeda, kus sees selle tarwis hea ad õppetussed antasse.

Seitsmes Pühha = pääw.

Nenda kui Josep olli tootand, hakkas ta seddamaid luggema, sedda

Neljatkümnest peatúkki

Kuida innimenne woib wannaks sada: ehk lühikesed õppetussed terwe dele, haigedele, ja nendele, kes hakkawad parremaks sama.

* * *

Kui sa tahhab wannaks sada;
olle ifka kassin sa
sües, jues, rõmus, mures,
tõds ja hingamisses ka!
Keitis asjus pea arro,
sest ja'p olle hunt ehk farro.
Kui sa terwist targast kaitseb,
siis sa kaua tedda maitseb.

* * *

Mie taewane Jēsa tahhab, et meie tükki aega siin ilmas peame elama, ja ei meie omma

ma elloaega selle tarwis peame pruukima, et meie ifka parremaks inimessiks same, ja ifka ennam temma meile pärrast teme. Temma teab sepärrast ka üksi, miilal se meile hea on, et meie sureme, ja kui selamma aeg tulleb, mis temma meile surmaks on seadnud, siis ta wõttab meid wannusse ehk haigusse läbbi ennese jure iggarwesse ellusse. Et meie nüüd seddasunnast aega egga tundi mitte ei tea, sepärrast meie ei tohhi ka mitte omma ello lühhendada, waid meie peame sedda ennam se ettemurretsma, et woiksime omma terwist ja omma ello ni kaua ülesviiddada, kui meie agga ial jouame. Sest nenda ütleb pühha kirri: üks terwe waene, kes ommas rammus kange, on parrem kui rikkas, kes ommas ihhus hadda kannab; Terwis on parrem kui feik fuld, ja tuggew ihho ennam kui otsata warra. — Kui sa nüüd selle asja polest tahhab tehha mit so kohhus on, siis ella

1) ni kaua kui sa terwe olled nende maenitsuste mõda, mis sa pühhas kirjas Siraki Tarkusse ramatus ülespandud leiad. Temma ütleb omma ramato 37. peatúkkis: „laps, ommas elus kattu omma hinga läbbi, ja wata hästi, mis temmale koormaks tulleb, ja ärra anna temmale sedda mitte. „Sest feik ei tulle kasjaks, ja igga hing ei wõtta

„keik heaks. Ärra wõtta leiaste keiksuagu drna ro-
 „ga, ja ärra id wägga ahneste. Sest kui sa wägga
 „paljo iddo, siis saad ja haigeks ja ahne sõminne
 „sabad kõhho: wallo. Ahne sõmisse läbbi on pal-
 „jo furnud, agga kes kassän, se pufendab omma
 „ello.“ Nenda ütleb Sirak ka omma ramato 31.
 Peatükkis: „Ärra olle kui mees wina jomas, sest wiin
 „on paljo ärratitkunud. Wiin on süddamele rõdm
 „ja hingele hea meel, kui sedda digel aial kassinaste
 „juakse; agga se on hingele kibbe, kui wiin rohkes-
 „te juakse, se kihkurab riule ja dänetusese.“ Kui
 sa sepärrast pühhapäwal tahhad rõmus olla, siis sa
 woid kül parreminne süa ja jua kui argi päwal,
 agga siiski hoia ennast liasomisse ja keigeennamiste
 liasomisse eest, mis läbbi ni mitto moistmarra inni-
 menne omma ihho terwisese Jummal parrago kül
 paljo kahjo teeb.

Ärra ella mitie roppul wiisil ommas maias, waid
 kannu holt, et keik puhhas ja illus woiks olla. Olle
 ka isle rõdmsa süddamega ja hoia ennast rõhja mur-
 retsemisse, ja ilmaasjata wihhastamisse eest. Sest
 nenda ütleb Sirak, 30 Peat. „Ärra aäina omma
 „hinge kurbdusese ja ärra waewamitte isfiennast
 „omma murrega. Süddame hea meel on inni-
 „messe ello, ja mehhe rõdm on temma pitk igga;
 „sepärrast sada kurbdust fangele ennesest ärra“
 „— Kaddeus ja wihma lähhendawad päwad ja
 „tuhhi murretseminne teeb wannaks eäae aega“ —
 Surem murte ja oänetusse osja tulles sest, kui inni-
 menne

menne patto teeb ja kurbaste ellab; sepärrast karta
 Jummalat ja te mis so kõhhus on, siis sa woid itka rõ-
 mus ja hästi rahhul olla. — Ja kui sa seddamisi
 sel aial kui sa terwe olled, Jummalat sanna õppe-
 tusse järrele ellad, siis sa woid sepeäle julge olla,
 et sa omma ello ennese sü läbbi ei lähhenda egga
 omma terwoisi ärra ei rikku.

2) Kui sa haige olled. Kui sa dige terwe ei ol-
 le, kui sul pea: wallo, riina ehk mu wallo on, kui
 sa wahhest külmetad, wahhest jälle sul pallaw on,
 kui keik luud kontid wallotawad ja sa keigest sest
 tuüned, et sa haige olled: siis sa pead omma igga
 päwast ellamisse wiisi muutama, kunni se wigga
 jälle saab heaks tehtud, nenda kui üks moistlik mäl-
 der, kui se näab, et weski jures middagi on katki
 lainud, jahwatamisega otab, seäni kui wigga saab
 parrandatud, sest et weski muido itka surema wigga
 saab. Ärra te sepärrast mitte ni ra- ket iddo kui muido;
 hoia ennast lia pallawa, agga ka külma eest, päa
 omma süddant ahhe ehk teise asja läbbi rõmusta-
 da, heida pea mahha maggama, ja jä ni kaua
 wois maas, kui sa weel higgietad. Agga ärra
 olle mitte allati ommas teas ehk kambriis, waid
 minne wahhest oue ja päwapaiste kätte, ni pea
 kui soe ja selge ilu on.

Kui Tofter ehk Wälsker liggi on, siis läffita
 warfi nende jure ja pruki need rohhud, mis nem-
 mad sulle läffitawad. Sest nenda ütleb Sirak
 — (Tark ram. 38 peat.) „laps ärra olle hõlto
 „ommas haigusese, waid auusta areti nenda kui
 „koh.

„kõhus on, ja omma tarwidusseks, sest Jäsanb on
„tedda ka lonud, ja on ka arsti rohhud Ma seest
„lonud, ja moislif mees ei põlga neid mitte.“ —

Sepärrast wõita ka need rohhud tännoga wasto, mis sulle Moisa polest antakse, ja ärra te mitte nenda, kui ni mitto rummalad innimesed meie Ma-rahwa seas ilka weel tewad, et nemmad noidade ja solopuhhujatte jurest ommas haigusseks abbi otswad, aaga need head rohhud põgwad, mis moisliffud innimesed neile andwad, ja kes sepärrast ka omma ennestes sū lābbi eñne aega ärrasurrewad.

Jäga haigusse hakkatuses pead sa ühhel ehk varil päwal, kassinaminne toidust worma, ehk ka kogone ilma sõmata ollema. Ja kui sa sõõd, siis wõita wāhhā tango leent, wee ja nattokesse solaga kedetud; agga mitte liaste, waid wāhhā hamalt. Sojas tōbbes ei pea innimenne ühtegi sõma, ja igas haigusseks peab innimenne paljo joma, agga ei mitte kanger jomaaaga, ja keigewāheminne wina. Sest kes haigusseks liaste sõõd ehk joob, se teeb nifamma rummalaste, kui üks mõlder, kes paljo wet omma weeki peäle lasseb joosta, siis kui weeki katfi on. Kui sa sepärrast tahhad pea terweft sada, siis jo puhhast kaewo wet, ehk teist jomist, mis seddawist walmistakse: kori pima, eñne kui ta happuks lāhhāb; siis walla monni lusika tait ädikast sisse. Sedda sa woid siis jua, ehk kui sul sedda ei olle, siis panne leiwa korofessed wee sisse kema, ja walla pari lusika tait ädikast sisse, ja

ja nattoke met. nifuggusest jomaaast jo keige päwa rihti, agga mitte wāgga paljo ühhe forraga, ja mitte kalmalt waid wāhhā sojaks tehtud.

Raskes haigusse, kui peab wõdis maas ollema, tulles tāhhāle päina, et haige innimessele päwa aial mitte päwa walget, egga d aial tulles walget silmi ei paista: sest se lābbi tulles, et haige mitte rahhul ei olle. Paljo rahwast ei pea mitte temma liggi ollema, pisset peab rāfitama ja mitte kārriinat tehtama. Keif mis ta ihhust on wāljaaianud, peab warfi kōrwale ja oue sadetama; keigeennamiste tulles tāhhāle päina, et ei ühtegi pahha haifo seäl ei olle kus haige on, ja sepärrast on wāgga hea, kui üks raudlabbidas ehk mu rauatāf, ehk ka üks teeliskiwoi pallawaks tehakse, wāhhe ädikast sepāle wallatakse ja sega auro tahhakse. Se tubba ehk saun, kus haige sees on, ei pea mitte liaste pallaw ollema, ja haige asse ei pea ka mitte wāgga ahjo liggi ollema. Haige innimesse jallad peamad sojad ollema, ja kui nemmad hakkawad kalmaks sama, siis peab neid soja kirowidega jälle sojendama.

Ni kaua kui haigel weel rammo on, peab temma igapääw ühhe tuñni, keige wāhheminne pole tuñni, üles-
tousma, ja wõdist wālja tullesma, agga ta ei pea mitte ülestousma, ni kaua kui ta weel higgine on.

Agga kui haige wāgga woimatto on, nenda et ta ennain ei woi ülestoustra; siis peab tedda wõdist nattokesseks aiafs teise asfeme peäle pandama, et ni kaua temma wodi woib ueste jälle ülestesttud sada. Jäga pääw peab wodi ülestesttama, ja

igga kahhe eht kolmo päwa pärrast peab temmale puhta särki selga pannema; agga särk peab hästi kuuw ja enne sojendatud ollema.

Kui üks haige peab uesinaste parremaks sama, siis peab temma kõht iga päew lahti ollema, ja kui se iseennefest ei olle, siis peab rohto woetama, mis kõhto lahti aiab.

Reige ehmatamisese, wihhastamisese ja melehaiguse eest peab haiged innimesed hoidma. Sepärrast ei pea mitte keik neile sõdama, kui wahhest maia eht küllas üks õnnetus on südind, ja sedda ei olle mitte tarwis, et nemmad warfi keik teada sawad. Naabrid ja nabride lapsed peawad eelnast ka hoidma, et nemmad haige maia liggi mürrinat ei te, egga lasse koerad haukuda, sest kui innemenne rahhul on, siis ta saab eelneminne parremaks. Se eest peab haigedele sedda üttelema: mis õlle nemmad eelnast woiwad rõmustada, agga mitte äkkisels ühhe korraga, waid wähhä hawalt, sest äkkilinne rõmustamine teeb haige innimesele ka suurt kahjo.

Need innimesed, kes ühhe haige jures on, kellel raske haigus on, peawad wahhest monned kaddaka marjad sõma; nemmad ei pea mitte liaste sõma egga joma, ja kui nemmad ei tahha ka isegi haigeks sada, siis nemmad ei pea mitte seal kus haige on, sõma egga joma, egga pea ka mitte jälge alla nelama, waid wäljasüllitama. Nemmad peawad tihti puhta särki selga pannema ja tihti filmad ja käd pesfema, muido woiwad nemmad isegi ka peahaigets sada.

3) Mis tulleb tähhäle päwa, kui haige innimenne parremaks saab.

Kui haigus on mödalainud, siis ei pea innemenne mitte warfi ni paljo egga seddasamma roga sõma, mis terwe innemenne sõbb, waid wähhä leent, üht muara eht õlle suppi. Kes liaste sõbb, warfi haigusse järrel; se saab jälle ueste haigeks! parrem on sepärrast, pisut hamwalt, agga se eest tihti jda. Ka pead sa wähhä joma ja teigeparrem jomaaeg on puhhas wessi. Ka on hea, kui sa nattoke kaid, ehtne kui sa lähhad sõma. Sõto sa pead pisut sõma, ja nenda wähhä hawalt jälle hakkama, omma wannan wiisi järrele ellama.

Kui Josef sedda peatükki sai lõppetand, ütles ta: „et ma teile nüüd siin järrestikko keik need peatükid ollen luggend, kus sees head õppetused on leida monnesugguse hädda ja willetsuse wasto, mis innimesele ihho ja terwisese polest woiwad juhtuda: siis teeb mo meel teile juttustada, mis siis seal küllas pärrast sedda sundis, kui se wanna härra sai mahhamaetud, kellest meie selle ramato hakkatuses kuulsime.

Se noor herra walmistas ennast siis omma wanna isä seaduse järrele, omma reisimist woõra male ette wõtna. Se oli päaw pärrast lihawõttit, et ta tabtis kodunt ärraminna. Keik külla rahwas, kes sedda kuuida sai, koggus ennast hulgakeste moisa

moisa oue, omma head noort herrat jum-
malaga jätma. Kui hobbofed jo ukse ees
ollid, tulli noor herra wälja, ja ütles om-
ma tallopoegadele: „minno armad lapsed,
„Zummal hoidkoteit feige willetfusse est,
„ja önnistago teid! Ma lahrun niüd
„ürrikesseks giaks teist ärra; agga ma lo-
„dan, peagi taggasi tulla, ja siis tahhan
„ma Zummala abbiga feik tehha, mis ma
„jouan, et ma hädda ja waewa wähhän-
„dan, mis üht ehk teist siin küllas weel
„waewab. Ürmastagemind, ja olge ik-
„ka ni hea ja moisslik rahwas, et ma teid
„ka woin armastada!“ — Sepeäle andis
ta küllakubja kätte üht vabberi ja kaskis
tedda sedda rahwa kuuides luggeda. Niüd
ollid feik waiksed, ja küllakubjas lugges:

„Et minna niüd Zummala kaitsemise al-
„woöra male lähhän; siis tahhan ma, et
„minno head allamad mind sel wahhe a-
„ial mitte ärra ei unmustaks, waid mind
„saggedaste mele tulletafid, ja nendamin-
„no meele järrele ellafid, kui ollesinmin-
„na isse siin. Sers minna siis nendele
„siin teada aiman, et minna, kui ma tag-
„gasi tullen, nendele tahhan rahha anda,
„kes feige ennamiste minno mele pärrast
„on elland. Sest rahhast mis ma sek-
„ollen seadnud, peab jaggatama:

I)

1) 25 Rubla, selle abbiello, rahwale, kes feige
räämsamat abbiello rahho sees ja ühhomeleliste on
elland, ja kes ommad lapskesses feige parreminne
jummala kartusses, digeks td: teggiaks innimesseks
on kaswatand.

2) 25 Rubla selle perremehhele, kel nüüd moi-
sas wälga on, ehk kes muido waewalinne maiamees
on, ja pärrast omma ennea tarkusse ja kassinusse
läbbi omma wälga on taseund, ja feigeparreminne
on kosund, ilma et ta rahha ahnusse ehk üllekohto
läbbi omma warrandust olleks kaswatand.

3) 25 Rubla selle nore mehhele, kes põllo ja
muud maia tōdd feigeparreminne on öppind teggema,
ja ka feige asjade sees feige kassinaminne on elland.

4) 25 Rubla selle nore tādrukule, kes feige parre-
minne on öppind feik mis maia ülespidamisseks, weis-
te kaswatamisseks, ja fedramisseks tarwis lähháb, nen-
da kui üks tubli perrenaene sedda peab teadma, ja kes
ka feige siwufam, feige taasasem, ilma uhkuseta feige
külla sees on. Peäle nende 25 Rubla peab se tādruk, kui
ta mehhele lähháb, feigeparremat lehma minno karjast,
ja üht kauniste tädetud prudi firsto minno kääst sama:
sest et nisuggused tādrukud paljo ei leita.

5) 15 Rubla peab nende kōli poisikestele jaggata-
ma, kes feige parreminne on öppind luggema ja fir-
jotama, ja sest hädda ja abbi ramatust wastust
andma.

6) 15 Rubla, nende tütterlastele, kes kolis fei-
ge ennam on öppind.

G

Kui

Kui küllakubias sedda sai luggend, hüdis herra weel: jummalaga armad lapsed! ja siis ta astus tõlda ja sõitis küllast wälja. Keif se rahwas jooksis weel täkki maad tõlla taaga ja hüdis sure haelega, et Jummal selle hea herra saatjaks piddi jama temma teekäimise peäl! — Koio miimes olli nüüd rahwa keskes suur kõnneleminne selle herra headusse pärast, et ta neile weel peälegi rahha tahtis anda, kui nemmad teeksid mis nende ennestes kasuks tarwis lähhaks. Perremehhed ja verrenaesed, poisid ja tüdrukud ja lapsed: iggaüks rõmustas ennast mõtteldes, et nemmad sedda rahha woiksid kätte sada, mis herra olli seadnud. Wimaks hakkasid nemmad järrele mõtlema, et tarwis lähhaks sedda palta omma ello kumbedega tenida, ja et agga üks ainus sedda kätte woiks sada. Mis nüüd holetumad innimesed ollid, need mõtlesid: „egga minna neid 25 Rubla om, „meti kätte ei sa, mis ma lähhän ilma as, „jata ennast vinama, ja waewa nägema, „ma!“ Agga surem hulk, tulletas omma mele, et Jummal innimesed seks on lonud, et nemmad päwast päwani parremaks peawad minnema feige omma asja aiamiste sees. Need siis mõtlesid ennesa meles: „kui „minna ka sedda rahha kätte ei sa, siis „tul-

„tulleb se ommete mo kasuks, ja se on „jummal tahtminne, et ma keifis asja, „des püan parremaks sada.“ Et nemmad nüüd ollid tähhale paanud, et ses hädda ja abbi ramatus seks monnesuggused head õppetused ollid leida; siis pallusid, nemmad firriko õppetajat, et temma ni hea piddi ollema, ja sest ramatust aioti pühha päwa monned peatukkid nende ette luggema. Sedda siis firriko õpetaja neile tootas, heal meel tehha. Ka wõtsid need sinna sedda rahha hulga, kes moistsid kirjotada, sedda ramato, ja kirjotasid ennesa õpetusseks need peatukkid mis nemmad arwasid feige tarwitawamad ollewad: ja taltsisel ajal, kui wikkad õhtad on, tullid monned tallo innimesed kokko ühte maiasse, luggesid need peatukkid, ja piddasid ühhel meel noud, kuidas nemmad ka nende õpetuste möda woiksid tehha.

Tulleswal pühhapäwal tahhan ma teile jälle monda peatukki sest ramatust luggeda. Seks korraks jäge Jummalage.

Rahheksas Pühha-päaw.

Josep lugges nüüd omma tootusse järrele sedda

Seitsmeteistkümmest peatükki.

Wägga hea assi on ädikas.

* * *

So rahha, kot, leimafirst, ädika waat
ei lõpko so käest, kui tallomehheks saad!

* * *

Ma rahwas tunneb küll ädikast, agga wähe on neid, kes teawad, kuidas ta tehakse, ja mis tarwis tedda woib pruutida, ja mis suurt kasu ta innimestele ja weisetele sadab. Ädikas on wägga hea toidusse jures. Ta hoiab lihha, et ta hukka ei lähe, kui ta ädika sisse pannakse, ehk rätiko sisse, mis ädikaga on märjaks kastetud. Jseärranis woimwad innimesed mitmesuguse haigusse ja hädda sees sagedaste ädikaga läbbi abbi sada. —

Wotta paari lusikka täit ädikast, walla sedda ühele tobi wee sisse; sest saab sulle üks jook, mis pallawal aial werd jahutab ja süddand kiinitab. Olled sa teekäia, siis wotta paari su-täit ädikast; se teeb, et külm sind ärra ei wotta. Kuria, raske tõbbe sees aial ädikas higgistama. Katke aial jo ädikast, ja te seäl toas ja kambris, kus sa ellad, ädika auro; se hoiab sind

sind terwisse jures. Olled sa sõrme leikand, ehk muido einast raiund, siis pesse warsti sedda hawa ädikaga, ja panne nartsomis ädikaga on märjaks kastetud peäle; se panneb werd kiini, ja teeb rutto terweks ilma paistetuseleta. Minnestusses, werre ehk sojastõbbes, ehk kni innimenne almatud on, wotta ädikast, pea sedda ninna ees, ja pesse sellega silma taggused ja otsa essist; sest on warsti abbi. Misuguse tõbbe jures, mis külge hakkab, wotta ädikast ja walla sedda pallawa kiirwi peäle. Se annab auro, ja se aur hoiab et mitte haigus nende külge ei hakka, kes haigedega ühes toas on. Jseärranis on se sinne auro teageminne wägga hea kohho ja willi tõbbe jures, ehk kui lapsed rouges on. Siis peab kolm ehk nelli korda päwas ädika auro teggema ja põrmanda peäle ädikast ripputama. Kui kõrwad kurrisewad: siis walla sojaks tehtud ädikast ühele kausi sisse, katta sedda kausi kiini, et se aur mis ädikast tõuseb üheskõus seilab. Ühes kohhas jätta auko, ja pea sedda haiget kõrwa selle auro kohhal, nenda, et se aur kõrwa sisse lähhab. Monnikord on pahha hais honette ja tubbade sees, mis innimeste terwissele kahjuks on, sedda woib ädika auroga feige-hõlpsamini ärrasata. —

Reif sedda head, ja weel ennam sadab meie ädikas.

Se ollefs küll siis au wäärt perrenaene, kellel iikka ädikast walmis maias ollefs. Need kes ei moista, õppigo siin, kuidas sedda tehakse. Ädikast woid ja monnesuggusel wiisil halwa hinnaga tehha: agga sul tulleb faks asja selle jures tähhale pan-na: 1) et emmakas hea on, ja 2) et öllud ehk se wessi, mis ounadest ehk ka porka-nidest on wälja wantud, sojalt seisab. Emmakas aiab tedda kaima, ja soioke peab tedda iikka kaimas. Ädika emmakas tehakse warske leiwa korest, mis kolm ehk nelli korda happo ädika sees on liggunud ja wahel tahhenend. Sedda leiwa koort wõtta siis ja panne sinna astja sisse, kus sees sa ädikast teed. Weel parrem on kui sa sedda astjat essite hea happo ädikaga lopputatud. Selle astja sisse walla siis öllut, mis enne on ülles kuppastatud ja jälle jahtunud. Ölle sisse panne weel tullised sood, ehk lasse kuma rauda seal sees külmaks sada. Se wõttab temma seest sedda kibbedat hummala maggo ärra. Agga need ärra kustunud sood pead sa pärrast jälle wälja wõtma. Panne siis sedda astjat ühte kohta seisma, kus parras soe on, ja igal päwal pead sa sedda astja monnikord hästi loksutama

tama. Sedda selgemat öllut sa peäle wal-lasid, sedda parremat ädikast saad sinna. Nääd sa, et ädikas jo happo küll on, siis walla sedda walmist ädikast podelitte ehk fruside sisse, mis hästi on finni pandud, ja panne siis keldri ehk koba sisse seisma. — Reif ädikast ei pea sinna mitte astja seest ärrawõtma; üks ossa jägo iikka sinna sisse, nenda kui ka ädika emmakas. Wallad sa nüüd jälle ni paljo öllut ehk wihma wet astja sisse, kui sa ädikast olled ärrawõtnud, siis saad sinna seist jälle ädikast mis ni hea on kui se essiminne.

Nenda woid sa ka happo ounadest head ädikast tehha ehk ollesid nemmad ka jo mäd-danend. Wauta sedda marga nende seest wälja, ja lasse sedda ni kaua seista, et ta selgetks saab. Walla sedda ölle assemel astja sisse, mis hea ädikaga on lopputatud, ja kus emmakas sees on; muido te sedda nendasammoti kui ölleädikast. Weel tulleb sulle tähhale panna, et need astjad, mis sa ädika tarwis wõttad, õiged puhtad on. Tinna ja wass riistade sisse ei pea sinna ilmas ädikast wallama, sest se kiskub sedda kihwti, mis tinna ja wasse sees on, wälja, ja se on innimesele sureks kahuks.

Josep. Ennäh, mis hea ja kallis assi ädikas on; mis suurt kasso ta innimestele

sadab! Kas se nüüd suur assi on sedda isse
 tehha? Ja siiski ma ei tea ma:rahwa
 seas ühtegi perrenaest, kes sedda moistaks
 tehha. Ma ollen kül jo mitme wasto ra:
 kinud, et ma sedda saksa:maal ollen näi:
 nud, agga siis ma sain sedda wastust:
 „kust meie waesed sedda wöttame, kust sed:
 „da tehakse? Jummal sedda teab mis sug:
 „gused asiad sinna jure tarwis lähhawad.“
 Selle õppetuse järrele, mis siin antakse
 on se õige kerge assi. Happpo õllut ja leiwa
 koort woib iggaüks sada, ja sedda wae:
 wa polle miksiki arwada. Duna puud
 woib ka iggaüks ilma waewata kaswatada
 ja seest auna weest adikast tehha. Monni
 perenaene woiks ennesele head hulka rah:
 ha kogguda, kui temma ni paljo adikast
 teeks, et temmal täiks üht ossa müa. Se
 olleks wägga hea, kui perrenaesed meie maal
 ka wöttaksid selle õppetuse järrele tehha.
 Nemmad woiksid isseernestele ja teise in:
 nimestele haddas abbi tehha, ja mitme hai:
 gusse eest einast hoida, mis nüüd monne
 külge hakkawad. Se peaks ja muidogi
 meie keige Surem hool ollema, omma ter:
 wisse ja ello eest feigipiddi hoolt piddada,
 ja Jummal andid pruvida, mis temma
 meie ihho toidusseks, terwiseks, ja ab:
 biks hadda sees meile on andnud. Nüüd
 kui

kui ma:rahwal wigga on, siis peawad nem:
 mad essite moisa minnema. Monned on
 moisast kangel, et mitte warsti ei woi abbi
 sada. Monned ootwad ni kaua, kui nad
 närrad et õige kitsas kääs on. Siis wast
 lähhawad nemmad moisa:wannematte ehk
 teiste hea innimeste palwele, ja siis sunnib
 saggedaste et ükski rohhi ehk nou ennam ei
 aita. Se juhtub jo saggedaste et innimen:
 ne einast raiub, ehk leikab, et minnestus
 peale tulleb, et mitmesuggused haigusled
 ühhe maia ehk külga sees liguwad. Kui
 nüüd ühheki abbi ei olle, ja ükski abbi ei
 tea, kas siis tulleb immeks panna, kui mit:
 mesuggused willetsused ma:rahwale juh:
 turwad, mis siis ei olleks sündinud, kui
 nemmad olleksid teadnud einast selle eest
 hoida. So on ikka tõssi, et innimested
 mitme hadda, mitme haigusse eest einast
 woiksid hoida, kui nemmad agga wöttak:
 sid õppida ja tähhale panna, mis abbi sa:
 dab ja wallo wähhandab. Kui nemmad
 õigel aial abbi otsiksid, ja kui neil nifug:
 gused asiad ja rohhad maias olleksid, mis
 kallid ei olle, ja mis nemmad ilma waewata
 woiksid sada, nenda kui adikas on. Nüüd
 surreb monni laps rouge többesse; monni
 lonkab paistetand jallaga; monni kaebab
 hamba ja kõrwa wallo ulle; monne külge
 hakkab

hakkab teiste haigus; ja ükski ei tea ennast
aitada. Nenda tulleb nüüd monnesuggune
hädä maa: rahwa sekka. — Kummalus
ja holetus on ikka se, kust keige surem ossa
hädä ja willerfust innimeste peäle tulleb!

18.

Sest surrest kahjust, mis wiin teeb.

* *

Kui mul on wiina, siis ollen ma mees:
Winaga kaswab mo südda mo sees,
Et ma siin waewa jo murret ei nä:
Kummala wiljoke kahjo ei te!

* * *

Sedda Kummalat ja nurjatummast sal-
ma aias ja laulis Niggola Juhhan ikka,
kui moistlikkud innimesed temma mele
tulletasid, et ta nenda liast ei viddand jo-
ma. Tedda soimatti sepärrast ka Joma
Juhhaniks. Sesamma Niggola Johan
olli nouakas mees olnud, agga iomisse läbbi
olli temma ni waefers sanud, et temma nae-
ne ja temma lapied ihho ollaste kerjamas
käisid. Temma olli esiste igga hommiko
üht su-täit wiina wötnud, monne aiapär-
rast kaht, wimaks kolm ja nelli, ja weel
ennam. Nenda sai temmast aega möda wi-
mati keige surem joma-koer. Temma öppe-
tajal,

tajal, kes tedda tundis, olli halle weel tem-
ma naese, ja laste pärrast. Se püdis ted-
da iggal wiisil parrandada, ja nomis ted-
da saggedaste, et temma üfuzrust fur-a ja
autuma ammeti piddi mahha jätma,. Üks-
ford kutsus kirriko isfand tedda ennese ju-
re, ja pallus tedda sobra wiisil, et temma
wöttaks einast parrandada ja et ta isleen-
nast, omma naest ja ommad lapfed jomisse
läbbi õnnetusse ja willetsusse sisse ei sataks.
Kule Juhhan, ütles temma: „minna ei ütle
„middagi sest, kui sinna monnikord su-
„täit wiina wöttad, kui sa udduse ja külma
„ilmaga wäljas käid. Nõga kui sa igga
„päwal wiina jood, siis teeb se sulle kahjo.
„Wiin on kibbe ja kange: teeb werd pal-
„lawaks, ja aiab tedda wägga kangeste
„ihho sees joofsuma, ja sest tullewad mit-
„mesuggused haigusfed innimeste peäle.
„Sinna olled isse mulle öölnud, et sa närv
„soma olled, kui sa liaste olled jonud. Sin-
„no südda wallotab ja wõksub saggedaste,
„lulilikmed wärrisewad, sinno pea on nõ-
„draks ja uimaseks sanud, ja mitmesuggu-
„sed haigusfed on sulle jomisse läbbi tul-
„nud. Minna ütlen sulle selgeste, et sa
„mitte ennam nenda moistlik mees ei olle,
„sest aiast sadik, kui sa hakkasid wiina jo-
„ma. Ma kardan wägga et sa wimaks
hul-

„hulluks lähhad, kui sa liga jomist mahha
 „ei jätta. Et sinno asjad keif nurja lähha-
 „wad, sedda sa naad io isse. Junktur ja
 „kublas on ikka sinno kaela peäl. Keif kül-
 „la rahwas hirwitab ja laitab sind, ja keif
 „lapsed jooswad sinno järrele ja sõimawad
 „sind joma koeraks. Mõtle agga taggasi
 „mõnda aega, kui sa weel ei jomud, kuida
 „süis iggauts siud au wäart piddas! Kuida
 „süis sinno maiapiddaminne kõrda läks!
 „Kuida süis sinno naene sind armastas, kes
 „müüd ööd ja päwad sinno pärrast nuttab,
 „ja ohkab! Kule Juhhan, wõtta jälle woi-
 „must ennese ülle, kui jomisse himmo sind
 „kõrtsu kutsub. Sa jälle meheks; var-
 „randa ennast ja jätta sedda suurt hirmsa
 „jomist mahha, mis sind hukkatusse süise
 „wiib. Weel on sul aega ümberpõrda.
 „Manna tahhan tehha, mis minno jou-
 „dus on, et sinmust wees aus mees saab,
 „ja sinno herra aitab sind. Sa ollid
 „io müido ni hea mees. Püa müüd
 „ne nouga, armas Juhhan, jälle ni heaks
 „sada kui sa ollid, enne kui sa sedda hirm-
 „sa wina jomist hakkasid. Anna mulle kät-
 „se peäle, ja toota mulle, et sa truiste sed-
 „da tahhad piddada, mis sinno ennese õn-
 „naks tulleb.“ Nenda wallus armolikkul
 wissil kirriko õppetaja Juhhanit. Juhhan
 nuttis

nuttis kui laus nenda leikafid õppetaja san-
 nad temma läbbi süddame. Jummal õnnis-
 tago teid ja tasfugo teile tubhat kord sedda
 head, mis teie minnule tete! Teie peastate
 mind ühheft hirmsast ellust omma õpetusse
 läbbi. Willets innimenne minna ollin; agga
 müüd ma tahhan teie sanma kuulda ja jomist
 mahha jätta. Ennam ei woinud temma ööl-
 da. Temma silmad said wet täis ja temma
 läks selle kindla nouga ärra „ei ma müüd
 „sa ilmas ennam ei tahha wina ju!“

Kui ta foio tulli, langes ta naese kaela
 ümber, rakis temmale keif mis õppetaja
 temmale olli ütelnud, ja tootas omma
 naesele, ni wistist kui Jummal taewas on,
 et ta mitte ennam ei tahhaks wina wõtta.
 Temma naene ja lapsed langesid põlweli
 mahha ja tännasid Jummalat. et issa jälle
 hea jone peäle olli sanud, ja et neil müüd
 jälle lotus olli seft õnnetusseft lahci sada,
 mis süise nemmad issa sa läbbi ollid sattu-
 nud. Temma hea naene lubbas temmale
 isse monnikord sutajit wina kortsust foio tua,
 kui ta agga isse mitte ei tahhaks kõrtsu min-
 na ja seäl teistega hullu ello piddada.

Juhhan piddas kolm nädalat mis ta
 olli lubband, ja ei läinud mitte kõrtsu.
 Agga seäl küllas, kus Juhhan ellas, olli
 se wiis et warrul, talgude ja pulmade jo-
 dul ikka kangeste piddi wina jodama. Juh-
 han

han valluti ka niūd pulma. Temma wannad sōbbrad kellega temma muido kōrtis olli jonud, ollid ka seāl, ja jōiwad ja dīs-kasid kui hullud innimesesed. Need hakkasid niūd Zuhhanit naerma, ja ütlesid: „waat niūd on Zuhhan dīge pūhha mees! Niūd ta ei tohhi ennam jua. Kirriko is-sanda nomimisse lābbi on ta waggaks innimeseseks sanud!“ Zuhhan kulis sedda; temma wannad himmud tousid; temma mõtles: ükskord ei olle mitte iggakord; hakkas joma, ja jōi ni kawa, funni ta tās olli kui pil. Niūd said wannad himmud jalle woimust temma ülle. Ta jōi niūd jalle igga pāwal kui ennegi, ja weel hullo minne otsego olleks temma tahtnud omma suddame tunnistust wina sisse āraupputada. Joobnust peast aias ta rummalad juttud, hakkas sōimama ja riidema, sai peksa ja peālegi weel kōhto ees nuhtlust. Temma maia piddaminne lāks kōggone nurja, ja wimaks woeti temma maia ja maad temma kāsē āra. Se ülle lāks temma kōggone hulluks, sattus joobnust peast krawi, ja murdis omma kaela. Kōhto wannemad ei lastnud tedda mitte kirriko aeda matta, waid tedda pandi kirriko aia tahha ühhe augo sisse, sepārast et temma mitte kui moislil innimenne ei ellanud.

nud. Ei ükski mitnud temma wārrast egga kahhetsenud temma surma. Sest temma naene olli jo murre wārrast surnud, ja temma lapsed hulkusid kerjamas. Kaks Poe-ga ollid wangi tornis kōerusse pārrast; sest nende issa, kes isse jomisse lābbi olli hukka lainud, ei moistnud ka neid dīgeks innimeseseks kaswatada. Nisuggune luggu kui Zuhhanil olli, õppetab selgeste: mis halle ja hirmsus assti ühhe nisuggusega on, kes ennast jomise ammetisse on andnud. Kes peaks ka mõtlema, et üks innimenne, kellel meel ja moistus peas on, ennam wina wōtaks, kui ta pea kannab, kui ta agga ial joobnud innimest on näinud. Kuida ta rummalam weel kui weis, keletō ja meletō maas on. Kuida ta Jummalā anded jalle wālja offendab, mis temma liaste olli pruksinud. Kuida rummalad lapsedki tedda naernud ja teotanud ja tedda joma kōeraks sōimawad.

Seāl kullas, kus Niggola Zuhhan elas, olli ka se wiis, et poisid tüdrukutele ka ikka wina pakkusid. Ja kui nemmad ei tahtnud wōtta, siis sundisid teised neid wāggise joma. Selle rummala wiisi lābbi õppis keik naeste rahwas wina joma. Naesed ja tüdrukud jaiwad nendāsam-moti kui mehhedki. Agga mis sest wimaks tul-

tulli? Seäl küllas ei olnud mitte üks ainus priist punnasse näoga naesterahwas nähha. Keik naesed ja tüdrukut ollid otsego furnud innimesed, nenda kahwatand ollid nemmad silmnäust. Ja se tulli keik wiina jomissest. Ja mis suur õnnetus weel innimestele jomissest tulleb, mis süguse wallatusse ja pattude sisse innimesed joobnust peast langewad, sedda ei olle ärra arwada.

Winaga on nenda kui keikide Jummal andedega. Moistlikkul wiisil peame meie neid pruukima. Kes sedda ei te, selle lähkawad nemmad kahjuks.

I9.

Lüig sõminne ja jominne wiib innimest hauda.

* * *

Sõmist, jomist Jummal andis,
Sest meil toidust tarwis läks.
Pruki siis mis põld sull' kandis,
Omme ihho toidusseks!

Agga ärra sõ ja jo end täis! —
Jannimenne olled! — mitte weis!

* * *

Klaus pöddes ammust aiaist jo paistetusse tõrwees, ja olli nüüd koggone woimato.

Tem

Temma naene ja temma lapsed seisid wodi jures ja nistsid. Siis tõostis temma neid ja ütles: „lootke Jummal peäle, kes ka „leskede ja waeste laste eest hooit kannab. „Temma on teile parremaks isaks, kui „minna. Waatke! Siin ma ollen nüüd „jo pole aasta wodis maas, isseennesele „ja teile waewaks. Agga nüüd ma tean „et mul wiinne ots kätte tulleb. Palluge „Jummalat minno eest, et temma mind aitaks wiimse surma tuuni sees.“ Nüüd tõmbasid naene ja lapsed nutta; agga Klaus wöttis wiimseks korraks omma joudo koka, ja ütles: „Armad lapsed! kas teie „tahhate omma isale weel wiimaks head „meelt tehha?“ Keik, keik mis sa tahhad armas Taat, kui meie agga sind woiksime rõmustada, ütlesid lapsed ühhest suust. „Se on parrem, ütles temma, kui ma ilmast ärralahkun. Agga sedda ainust „troosti tahhaksin minna kasa wotta, et „teie heaks ja waggaks innimeseks saaks „site, ja et teie kassil parreminne täiks kui „minul. Kuulge nüüd lapsed, mis minna „weel teile ütlen! Se on minno ennese sü, „et minna nüüd jo pean surrema, ja et „ma mitte sedda rõmo ei sa nähha, et ma „teid isse heaks ja waggaks innimeseks „olleksin kaswatanud. Agga Jummal

h

hal

„hallastus on suur! Se peäle seisab min-
 „no kindel lotus. — Kui ma kolis kaisin;
 „siis ma ei õppinud muud kui katekismust
 „ja ramatut luggema. Aga neist asiadest,
 „mis innimesel teada tarwis on, kui ta
 „targaste kuiristi innimenne tahhab ella-
 „da; neist ei kuulnud ma ühtegi. Ja sed-
 „da mis minna ramatust luggesin, ja mis
 „moistlikkud innimesed monnikord rāki-
 „sid; sedda ei pannud ma tähhelegi. Min-
 „na mõtlesin siis rummalast peast, et keif
 „ilma tarkus viddi mo kās ollema, sest et
 „ma ramatut moistsin luggeda, ehk ma
 „kül sedda ei tundnud eggamoistnud, mis
 „ma luggesin. Keif mis teised innimesed
 „teggid, teggin minna ka, nenda kui lap-
 „sed ifka tewad, mis nemmad näwad.
 „Siis ma ei mõttelnud mitte järrele, kas
 „se ka keif hea olli, mis teised reggid. Seäl
 „ma siis ka näggin kui pulmad, mattuk-
 „sed, talgud ehk warrud ollid, et nored
 „mehhed nenda paljo sõiwad ja jõiwad,
 „kui nad ial joudsid. Kui üks kummekond
 „kous olli, siis olli suur imme, kui weel
 „üks moistlik nende hulgas leiti. Nenda
 „olli se wiis juurdonud, et se otsego koh-
 „hus olli, et wina ja õllut viddi jo-
 „dama, seinni kui meel ja moistus peast
 „ärä läks. Minna waene mõtlesin siis
 ka

„ka: mis mees se on, kes mitte ei moistta
 „jua ja süa kuini kõht kurguni täis on.
 „Nenda ma siis õppisin liaste söma ja jo-
 „ma; ja se kurri wiis wöttis mind nenda
 „kiini, et ma sedda parrast ennām ei woi-
 „nud mahha jätta. Ma söin ja jōin ifka
 „ennām, kui ihho toidusseks ja terwiseks
 „tarwis läks, ja ifka ma tullinjoobnust pe-
 „ast kojo. Jummal hallastago minno peä-
 „le, ja andko mulle minno pattud andeks!
 „Minna waene rummalast peast ei teäd-
 „nud mitte, mis ma teggin. Nüüd, et ma
 „siin pole aasta wodis maas ollen, järrele
 „mõtteldes, kuida ma ellasin; nüüd et
 „meie armas õppetaja parremad ello wiis
 „mind on õppetand; nüüd ma tean kül,
 „mis innimenne peab teggema, kui tem-
 „ma ei tahha ommal parrajal eal paiste-
 „tusse tõrwesse surra. — Waatke, lap-
 „sofessed, innimessega on otsego ouna
 „puga. Sessinnane tommab omma toi-
 „dusse sawti (se on se weddel mis tem-
 „male rammo ainnab kaswasda ja kosu-
 „da) sedda toidusse sawti tommab ouna
 „pu juurte läbbi Ma seest. Kui temma ju-
 „red ei leia alt kül sedda suggust sawti, mis
 „temma toidusseks tarwis lähhäb; siis kui-
 „wab se puu ärä. Kui sinna agga üht ou-
 „napuud sitta augo jure istutad, siis ta
 wõt-

„wõttab liaste rammo, aiab üsna lehte,
 „ja ei kanna oune: ja ürrikesse aia parrast
 „lähhab ta hõvis raisko. Innimesel on
 „temma maggo juurte asemel. Se roog
 „ja jomaaeg mis ta alla nelab, ei ole agga
 „weel mitte se toidusse sawt, mis wõis
 „lu liikmette sisse minna, ja neid toita ja
 „kõsutada: waid nemmad on otsego se
 „muid, kust sees se toidusse sawt wälja tul-
 „leb. Alga se sünnib sel wiisil: innimesse
 „maus on üks teineweddel asst, mis mao-
 „sawtiks hütakse, ja se tulleb sarwi seist.
 „Seddafinnast wedelat eht sarwi, ei ole
 „ühhe terwe innimesse sees, egga ennam
 „egga wähhem, kuid tarwis lähhab, üht
 „tullusa ossa toidusse sawti sest sögist
 „ja jögist, mis innimenne wõttab, wa a-
 „tommada. Nenda on Summal sedda tar-
 „gaste seadnud. Kui nüüd innimenne ühhe
 „korraga omma maggo liaste täidab somis-
 „sega, siis ei sa maosawt jaggo sest surest
 „pangast: aiab ta agga omma maggo täis-
 „jomaaega, siis saab se maosawt seläbbi
 „wägga weddelaks, ja ei ja temmale en-
 „nam rammo. Nende kahhe asja läbbi sünnib
 „süis, et se toidusse sawt ei sa öiete
 „roast ja jomaaiaast wälja tommatud:
 „innimenne jahhutat kül omma nälga ja
 „lammo; aggo ihho ja luliikmed ei sa se
 „läh-

„lähbi mitte toidetud egga kõsutatud.
 „Pealegi lähhawad selähbi maddanend
 „ja kibbedad ja wägga pakkud asjad werre
 „sisse, ja rikkumad n erd ärra. Separrast
 „woib julgeste arwada, et enne sadda in-
 „nimest lia somisse ja jomisse lähbi surre-
 „wad, enne kui üks nälga sureb. Tõfter
 „ütleb, et ka minno paisterusse tõbbi se
 „lähbi on tulnud, et ma omma maggo sag-
 „gedaste lia somisse ja jomis-ega ollen koor-
 „manud: sest se lähbi on minno sisse pah-
 „had rõggased weddelad asjad tulnud, mis
 „need penikesed soned minno sissekondas
 „on kinni pahtund.

„Nüüd on mul surm üsse ees, ja mulle
 „tulleb sedda ennese süüks vanna, et teie
 „emma lesseks ja teie wäseks lapsiks jäte.
 „Summal olgo mulle armolinne, et minna
 „rummalast peast nenda rangast temma
 „wasto ollen patto teinud. Alga teie, min-
 „no armad lapsed, tootage teie mulle, et
 „teie mitte nenda ei tahha ellada, kui min-
 „na ollen ellanud, waid et teie ikka tarka
 „nõud tahhate kuulda ja sedda tehha, mis
 „ma teile ollen õppetanud." Lapsed and-
 „sid temmale kät, ja tootasid temmale, wis-
 „siste temma õppetusse järrele ellada. Klaus
 „ellas weel kolm päwa ja surri ralludes et
 „lapsed wõtaksid temmast õppida: mis kah-

jo seft tulles, kui inimenne liaste sööb ja joob.

Temma hea naene kaawatats nüüd lapsed sureks, andis neile keigis asiades targa nou ja õppetäsi neid head teggema. Temma lapsed kuulsid temma sanna, ja teggid keif hea melega, mis ta neid õppetäsi. Kui teised inimessed neid sundisid söma ja joma, kui neil nälga egga janno ei olnud, siis tullid neile isä sanna me: „meie peame Jummalat ennam kuulma kui rummalad inimessed. Se on Jummal seäduš, et meie mitte ennam ei pea söma egga joma, kui ihho toidusseks ja ülespidamisseks tarwis on.“ Selle rahha eest, misga teised wina ja öllut ostsid, selle eest ostsid nemmad ennestele keif mis majasse tarwis olli. Sepärrast läks ka nende maja piddamine hästi korda, ja neil olli ikka ni paljo, et nemmad ka waestele woised jaggada. Teiste seltsis ollid nemmad ikka keige rõõmsamad, ehk nemmad küll mitte nenda ei distand ja ni suurt kārra ei teinud, kui teised. Seft kui köht wägga liaste täis on, siis saab inimenne unniseks, ja temma südda ei woi rõmus olla, ehk ta küll isseki ei tea mis ülle ta tuskane on.

Se armolinne Jummal, kelle rõõm se on, kui meie einast rõmustame, temma

an

anded pruvides, on meid omma targa nou järrele nenda lonud, et keif mis meie liaste wõttame, meie ihhule kahjuks lähhäb, ja meie rõmo wähhändab. Sepärrast on ka rohto polest se hea seäduš meie maal ma rahwale antud, et pulmad ei pea ennam kui kaks päwa petama, et mitte monned jojad, lia jomisse ja sömisle läbbi ennestele kahjo ei teeks. Sepärrast ka monned head moisarannemad ommad kortsimikkud keelwad, et nemmad neile, kes jomakoerad on, ei pea ni paljo jua andma, kui nemmad ihhaldawad.

Ühheksas Pühha-päaw.

Minna arwan, et ei lähhä tarwis igga kord teile juttustada, mis se külla rahwoke nende hea õppetäste ülle kōnneles, mis Josef nendele ette lugges. Igga mees woib ärra arwada, et nemmad igga kord, kui Josef üht peatükki sai luggend, ühheskous noud piddasid, kuida nemmad sedda ehk teist head õppetäst dietetähhäle panneksid, sedda ehk teist head wist ja kōmbed, kellest nemmad kuulda said, ka enneste keskes woiksid ülleswotta. — Seft nemmad ollid moistlikud inimessed. —

Eddespidi tahhan ma ükspäinis need

peatarkid nenda järrestikko ülespaäna,
kuida Josep neid iggal puhhapäwal lug-
ges. Ma lotan se iures, et ka teie, armad
luggeiad, kui teie üht puhhapäwa jaggo
säre läbbi luggend; noud peate, kuida teie
nende hea õppetuste järrele omma ello
woiksite ajada. —

20.

Kus hea, kermie perenaene maias on,
kes siwusad wiisid armastab, seal
on inimessed terwed, ja sawad
wannaks.

*

*

*

Edmist, jomist wotta kasfinaste!

Ella keikis aejus siwofaste!

püa õigel aial maggada,

oigel aial walmada!

siis ka käl terwissega,

ikka siin woid ellada.

*

*

*

Nenda kui asiad aetasse, nenda nad käi-
wad. Keige parrem ja kallim assi lähhab
hukka rummala käes, agga moistlik inni-
menne sadab ka tühjast asiast kasso. Nen-
da on ka roga dega. Needsamamad road
saatwad kahjo ehk kasso, nenda kui nad
on walmistud.

üh-

Ühes küllas ellasid kaks weinad, An-
dres ja Tomas. Mollemad ollid nouakad
mehhed. Agga Andresse naene ja temma
lapsed ollid ikka kehivad ja haiged. Wah-
kest olli neil wigga, wahhest teine; ja nem-
mad surrid ka norel eal. Agga Tomas ja
keik temma maia rahwas ollid ikka terwed
ja ellasid kaua aega. Se tulli sest, et To-
ma naene keik ihho toidust korrapärrast ja
puhtaste walmistas.

Lihha ei keetnud temma ilmas sel päwal,
kui tappeti, waid ta lastis sedda lihha
siwuwised aial kaks, ja talwe wiis ehk kuus
päwa seista. Se läbbi sai liha murredaks.
Temma ei lastnud mitte kerpseid ja seased
lihha kallale, waid ta panni sedda wee,
ädika, ölle ehk happo pima sisse liggune-
ma, ja pessi jälle mitto kord puhta wee-
ga, enne kui ta sedda ketis, ja taggus sed-
da lihha hästi puhta puga. Siis sai se
lihha õige murredaks, ja ei jänud ilmas
tükkid hammaste wahhele. Hukkalainud
lihha ei andnud temma ilmas inimeste-
le süa.

Keik mis ta inimestele süa andis, pessi
ta essite õiete puhtaks. Kui siwuwel rooste
kapstaste peäl olli, siis panni temma neid
liggunema, ja ei keetnud neid mitte selle
roostega. Kuwad herved ja oad lastis

S 5

ta

ta õ ja päwa ligguneda, ja wallas kolm ehk nelli kord puhhast wet nende peäle. Nenda panni temma ka herved, oad, läätsed, kuiwa falla, ja sitket lihha külma weega tullele, agga keik jured fetis ta warsiti kuma wee sees. Keik piddi hästi läbbi federud ollema ehk ta kül ka se peale watas, et ta mitte lia keetmisse läbbi roga ärra ei rikkunud. Puddro sees ei sallinud temma mitte tükkid, ta moistis neid ikka korredaks tehha. Sola ei lastnud temma ilmas putuda, issearranis piddi lihha ja falla hästi solatud ollema. Teised verrenaesed andsid puhha päwal rahwale lihha, agga temma andis siis lihha laua peäle, kui rahwas rasket tööd olli teinud. Ouna puud olli ta ennesele kaswatanud; need andsid temmale faks kord nädaldas head roga. Ta wöttis need ounad, leikas neid ristati läbbi, kuiwatas siis need tükkiks leikatud ounad ahjo sees, ja panni neid kui nad jo kuiwad ollid, kotti sisse. Need ei lainud ilmas hukka, ja andsid temmale ka talwe aial head maggusat roga. Omma lastele ei andnud temma mitte raswast lihha ja pudro kus jahho tükkid weel sees ollid. Temma teadis, et se mitte hea ei olle, kui lapsed wägga paljo söwad; et nad liast sömissest paksud pead ja

föh

föhhud sawad, sepärrast ta ei andnud mitte lastele ni paljo kui nad jousid süa. Ta andis neile saggedaste, agga wähhä kawalt. Temma maias olli keik korra pärrast; nenda piddi ka ikka õigel aial södama; iggäuks piddi õigel aial maggama minnema ja üllestousma. Hapvo õllut ei andnud temma mitte innimestele jua: ta teadis et se föhho wallo teeb. Kui rahwal paljo tööd olli, siis wallas ta monne lusikka täit ädikast külma wee sisse ja andis sedda neile jua. Se jahhutab werd ja finnitab süddant. Ta felas ärra, et ükski ei piddand külma wet ehk õllut joma ni kaua kui temmal weel pallaw on. Keige rummalam sullane, ütles temma, ei lasse jo omma hoostki jua, kui ta wahtus on; ja teie ello peab teil omme ti kallim ollema kui hobbose ello. Temma lapsed ja maia rahwas ei tohrind mitte musta nää ja fättega ennast näitada kui tö aeg möda olli. Ta teadis et puhtad riided innimesse terwislele kasulikud on. Sepärrast ta andis igga nädaldas puhtad särgid ja sukkad omma verrele. Laua peäle kattis ta igga nädaldas üht puhta laualinna, ja nelja ehk kuu nädala pärrast andis ta puhtad wodi linnad. Keik riistad maia sees ollid ikka puhtad. Temma teadis et roppo riistade sees keik ärrurikkub,

ja

ja et roius innimesse terwissele kahjuks on. Toad ja kambrid ollid ikka pühhitud. Saggedaste laskis ta tuult toast ja kambridest labbi kâia ja kadakataga suitsutada. Keik rided ja issearõamus wodid ja kashufad laskis ta, kui hea ilm olli, hâsti labbi tulu-tada. Nenda mõtles Toma naene keikis asjades järrele, mis innimesse terwissele kahjuks olli, ja teggi warsti nenda kui targad innimesed tedda õppetasiid. Sest tul-li ka siis, et keik rahwas temma maias terwisse jures olli, et keik tõ hâsti rorda laks, ja et keik lustilised ja rõmolisied ollid. Toma naene rõmustas ennast se ülle kui temma maia rahwas laua jures rahholis-se süddamega istus ja keik hea melega sõi ja jõi, ja tannas Jummalat, kes temma-le sedda moistuist olli andnud, keik nenda walmistada, kui innimeste terwisseks tarwis laks.

21.

Kus rop ja holeto perrenaene maias on, seäl on innimesed kehwad ja tõbbis-sed, ja surewad norel eäl.

* * *

Se tüdruk, kedda tahhan kossida,
Ei pea sigga egga rummal ollema:

Sest

Sest minna otfin kaunist naest,
Ei mitte lehma egga weist.

* * *

Kui Andres hommiko warra põllo peäle lars, siis jäi temma naene weel wodisse maggama, ja temma lapsed ka. Kui ta siis olli ulestõusnud, siis ta hulkus nenda sam-moti ühhest kohhast teise, ja ei teinud mid-dagi. Monnikord widdid need, kes põllult koio tullid, kâua aega ootma, enne kui nad middagi süa said. Siis nad neelsid nâia parrast nabka otsekui huntid, keik mis nei-le anti. Monnikord andis ta neile lihha, kalla ja jured süa, mis ta pudruks olli keet-nud. Kerpseid, ussid, ja nâkjad tõi ta sag-gedaste roa sees laua peäle, nenda ka kar-wad ja nartsõ tükkid. Se olli temmal üks keik, kuhho sisse ta roga panni.

Wahhest tõi ta selle samma waagna sees roga, kus sees ta mähkmed olli pes-nud, nenda et keik roja waagna sõrwa peäl weel olli nâhha. Lussitad ta ei pes-nud ilmas. Teisel päwal olli nende külges ikka weel nâhha mis eile olli sõdud. Pis-sikesed lapsed panni ta ikka laua peäle en-nese jure istuma. Kui need ennast tâis sit-tusid, siis ta puhtis neid ka laua jures puhtaks, ja jaggas nendesamma kättega

jal-

jälle leiba, ilmavessematta, nenda et haiso ja süddame põritusse. parrast ükski ennam ei woinud süa. Üksford ta olli uht lamast tapnud, ja andis siis need mao nahhad süa, kui nad jo haisefid ja maddanend ollid. Nahwas söi wäggise, sest et muud middagi laua peal ei olnud. Algga mis sest tulli? Keir järrestikko said tõbbifers, ja kars lapsed surrid ärra. Laiskusse parrast jäid ja jäid keif asjad kuida nad ollid. Monnikord unustas ta leiba teggematta. Kui ta siis agga leiba ahjust wälja wõttis, siis ta andis sedda pallawat, pool torest leiba lastele süa, ehk ta küll olli näinud, et lapsed sest jo monnikord ollid haigeks sanud. Head õllut ehk kalja ei olnud temmal ilmas, sest et temma õlle ehk kalja asjaid holetusse parrast mitte ei ärra loyputanud. Suud ja sumad ei pesnud ta muido kui pühhade aial, ja ta ei holinud sest ka mitte, et temma lapsed silmist mustad kui mulla tükkid ollid. Temma lastel ollid särgid ikka ni kaua seigas, kuni nad ollid maddanend ja katti lainud. Et nad täis täid ollid, sest ei piddand ta luggu ühtegi. Toa põrmand olli ikka nenda määrg ja sittane, kui lehma laut, sest ta ei aianud pissoresed lapsed mitte asjale. Peäleegi ollid weel kannad, sead, ja kitsed ka ikka toas. Üks

fi ei aianud neid wälja egga pühkind tubba. Seal siis ellasid keif roia ja sita sees, ja piddasid uksed ja aknad kinni ja ei lastnud mitte tuult läbbi kaia. Tuhwe aial olli tubba ikka nenda pallawat kütud kui saun. Wahhel nad jooksid jälle palalt wälja külma kätte, ja said haigeks. Mõsugguse roppo ja holetuma ello wiisist tullid keif saggused haigusfed Andresse maiasse: Kärnad, süggelised, hulg, tule rawandus, ja hamba wallo ollid seal otsego kooda, nenda et hirmus olli näha. Andres surri ka isse kui noor mees, ja temma kuest lapsel ei sanud ükski ülle wieteistkümnne aasta wannaks. Wannem tüttar surri kopsu tõrwes, sest et nemmad pehhasand maggo nahhad ollid sõnud. Üks surri kõhho tõrwes, sest et emma tedda haigest weast wägga sojas olli piddanud. Teine olli rouges. Sedda ta tahtis se läbbi terweks tehha, et ta tedda wanna rummala wiisi järrele saana wiis. Algga ta tappis tedda se läbbi, sest wägga soe tubba on jo terwele kahjus, ja weel ennam haigele. Üks pole aastane laps lammatas ärra, ja se tulli nenda: Andresse naesel olli se rummal wiis, kui lapsed nutsid, et ta neile siis üht nartsu tükki, kus leiba ja pima sees olli, nissaasemele sühho andis. Üksford läks ta is-

se koddund ärra ja jättis wäetima last üks-
si. Kui ta koid tulli, leidis ta sedda nart-
so lapse kurgust, ja tedda ehmasi furnud.
Wimaks läks ta õ aial tullega kambri lei-
ba toma, fuhho ta linnad olli pännud,
sest et ta mitte ei wiitsinud neid aita wia,
ja pistis maia põllema. Se ülle ta ehma-
tas nenda ärra, et ta haigeks sai, ja kol-
me nädala pärast sure walloga surri.

Künnes Pühha-pääw.

22.

Kes hea on, leiab au ja armo.

* * *

Tahhad sinna auoga
omma ello aiada;
wotta agga nenda tehha,
Kui sa siin saad Reinust nähha.

* * *

Maddi Rein olli weel alles noor mees,
kui temma isä surri, ja ta temma asseme-
le perremehheks astus. Siit sadik olli ta
ilma murreta leiba sonud; agga nüüd näg-
gi temma, et innimessele paljo järrele mõt-
lemist, ja tähhele pannemist tarwis läh-
hää, kuita omma ennese meleheaks siin ma
peal tahhab ellada, teiste innimestega hää-
ti

ti forda sada, ja Jummalale meelest armas
olla. — Nenda mõtteldes läks temma sad-
da diete kurgaks, sest et ta kartis, et tem-
mal sedda tarkust ei olnud, nenda ellada ja
tehha, et ta ello hõlvus ja temma ennese
melepärrast ja temma isse teiste innimeste
ja Jummalale meelest armas woiks olla. —
Kui temma selle pärrast alles murrest olli;
tullid temma mele need meie Issanda Je-
susse sannad: „noude esite Jummalale
„riki ja temma õigust; siis sedda keik
„peab teile peälegi antama.“ (Matt. 6
peat. 33 salm.) Sepärrast andis temma
ka isseennesele sedda tootust, et temma
tahtis keige esite Jummalale riki nouda.
— Agga temma arwades olli se Jummalale
riki nouDMINNE; kui innimenne targaste
ja wabbaste ellab, ommad asjad mois-
tussega aiab, ja ommad teggemissed nouga
ettevõttab ja teeb. Sest Jummal walit-
seb sellesinnatse mailma targaste ja hel-
deste, ja keik mis temma teeb ja lasseb
sündida; on temma lomade kasuks ja
heaks, ning sünnib ikka õigel ja parra al-
aial. Nenda peawad siis ka need tegema,
kes temma riki noudwad. Keik nende teg-
gud ja noud peawad nendasammoti, nen-
de ennese tõssiseks heaks, ja liggimesse
kasuks ollema, ning igga töö ja teggemine
S peab

peab õigel aial, tarkusfega tehtama. —
 Meie olleme Jummalast temma palle nää
 sarnatsfeks lodud, mõtles Rein: sevärrast
 peame meiegi siis nenda kui temma, head
 teggema, ni valjo kui meie jouame: feige
 üllekohto eest ennast hoidma: ausaste ja
 lahkseste omma liggimisfega ümberkäima,
 feik sedda temmale teggema ja sõwima, mis
 meie himmustame, et temma meile peab
 teggema. Kui innemenne nenda ellab ja
 teeb, ning ikka puhhas süddamest on; siis
 ei woi temmal pahha ello siin mailmas
 olla. Jummal õnnistab tedda tõeste, tei
 sed innimesfed armastawad ja auustawad
 tedda: ja kes puhhas süddamest on, se on
 isseennesfeks õnnis. Sest teada on, et püh
 ha kirri ütleb, neid õnslad ollewad, kes puh
 tad süddamest on.

Nenda kõnneles Rein isseennesfega, ja
 hakkas sefstinnatsest silmapilkimisest selle
 peäle mõtlema, kuidas ta omma maiatööd
 tahtis targaste seada, ning ka teiste inni
 meste wasto ennast nenda üllespidda, et
 ükski tedda ei pidand laitma, waid tem
 ma tal usse ja truusse pärrast, tedda kiita
 ma ja auustama. Temma hakkas ennast
 ikka tarkusfega innimeste pole hoidma:
 sest ta mõtles, et se, kes tarkusfega inni
 mestega ümberkäib, se lähhab ikka tar
 aemaks.

Pühha

Pühhapäwal käis temma kirrikus, Jum
 mala sanna kuulmas, ja panni need head
 mainitsused ja õppetused tallele, mis tem
 ma seal kuulis. Kui külla rahwas kõrtsus
 tansimas ja jomas olli; siis olli Rein kodu
 do, ja lugges Piblis Siraki tarkusse ra
 matust, ehk kunniga Salamoni õppetusse
 sannadest, ja rõmustas ennast wägga,
 nende mõnnusfa õppetuste pärrast, mis
 nende kahheramato sisse on üllespandud.
 Temma tunnistas mitto kord omma wana
 na emmale, fedda temma wägga kalliste
 widdas, et temma arwades se mees, kes
 nende sannadejärele truiste wottab ellada,
 mis Siraki tarkusse ja õppetusse sannade
 ramadusse on üllespandud: et se tõeste ei
 woi teistest innimestest põlgatud, koltwa
 to, ehk warra volest waene olla.

Need wannakesfed, kes seal küllas ollid,
 rõmustasid ennast kui nemmad tedda nää
 ha said: sest et ta wanna rahwast auus
 tas, ja ikka püdis nende juttudest middagi
 õppida. Wannad mehhed käisid tedda
 katsmas, ja temma maia ello waatmas.
 Sa rakis neile, kuidas temma üht ehk teist
 asja olli teinud, ja need wannakesfed andsid
 temmale heal meel õppetust.

Sagga pühhapäwal käis temma kirriko
 õppetaja jures, ja rakis temmaga mitmest

asjast. Sest olli õppetajal wägga heameel et se noor mees ni wägga ahne olli, õpetusse ja tarkusse nou peäle. Temma armastas tedda, kui olleks ta temma poeg olnud, sest et Rein kassin ja aus, moistlik ja targa melga innimenne olli. — Palja õpetusjed andis firriko õppetaja temmale. Mitmesuggused asjad, mis mu marahwas koggoniste ei tunne: neist sai Rein firriko wannema jures tarkust. Monned rohhud, mis keikis paikus kaswawad, ja mis inimistele ja weistele haigusse wasto head tewad; neid näitis firriko wannem temmale: õpetas tedda ka monned salwid teggema, mis monda wigga parrandawad.

Nenda käis Rein keikis paikus tarkust otsimas, ja omma tundmist kaswatamas: mõtles igga asja jures isse targaste järrele, miks se assi nenda piddi ollema, miks sedda nenda piddi tehtama, ehk eks sedda sunniks teist wiisi hõlpsaminne tehha. Aga temma keige surem murre olli se, et temma üks aus ja õige mees, mõtte ja teo polest woiks olla. Selle parrast arwas ta igga õhto ommad tööd ja mõttet kofko, ja kussis iskeennesselt: kas ollen ma tanna ka üks ilmalaitmatta, õige, tru ja tubli mees olnud? — Ons mo juttud ja kõnned keik head olnud? ehk ollen ma iskeennesselt nende labbi

labbi teotand? ehk ollen ma teistele kahjo ja melehaigusst saatnud? — Nenda iskeennesselt kiisades ja labbikarsudes, tundis temma saggedaste, et ta laitmisse wäärt olli, kui ka teised innimesed sedda ei olnud tähkale pannud. Sest tulli temma ennesele siis igga kord häbbi, ja ta lubbas jälleueste, parreminne omma ülespiddamist tähkale panna, et ta ello ikka woiks ilmalaitmata olla. — Nenda ellades olli Rein monne aia parrast, wägga targaks, moistlikuks ja waggaks mehheks sanud.

Sedda tunnistas temma maia ello selgeste. Keik olli hästi seatud, keik maia tööd sundisid õigel aial: mis tanna widdi tehrud sama, se ei jänud ellades homseks. Siin ei olnud orjadega tüllitsemist, egga laste ülleaõnetust, egga abbiello rahwa wahkel riidlemist ja taplemist nähha. Orjad ollid truid, lapsed head ja sanna kulelikud, abbiello lahke ja lõbbus. Maias olli leib ja warrandus, siggidus keikis asiades ja rahho ja rõm.

Rein ei läinud selleparrast mitte surelikuks, et temma tarkem, ja warrandusse polest ennam õnnistatud olli, kui teised temma suggu rahwas. Temma ütles, et se se õige tarkus on, kui meie sedda tundmist, mis meie olleme kätte sanud, omma ennese

kasfuf's prufime, ja liggimessele sega head
tame. Se on se dige jummalat riki noudmin-
ne, ja se dige jummalatartlik waggadus,
et meie helde süddamega neid aitame ja
juhhatame, ja õppetame, kellele abbi ja
õppetust tarwis lähhab: et meie keikide
wasto truid, ausad, lahked ja süddamest
head olleme. Kui meie sedda ei te; ei ol-
le meil siis tarkussest egga warrandussest
kasso: ei olle meie siis ka mitte Jummalat
valle não sarnatsed, egga iggarwesse ello
pãrriad. — Menda rãtis Rein, ja teggi
ka ikka selle sunnatse tundmisse sanna jãr-
rele.

Keikide wasto olli temma süddamest hea,
ja temma lahke pallenãggo, nãitis illes
temma süddame kõmbed. Hãddalistele
tõttas ta igga fõrd appi. Kulis ta feddagi
haige ollewad, siis ruttas ta tedda waat-
ma. Tundis temma sedda haigust; siis
andis ta need rohhud sisse, mis selle hai-
gusse sees head tewad, ja mis temma selle
tarwis surowisel aial olli fõrjand, ehk fir-
rifo wannema kãest sarud. Olli ühhel ehk
teisel leinamist; siis lãks Rein temma m-
re, juttustas temnaga heldeste, ja fergit-
tas temma süddant nou ja trõdstimisse lãb-
bi. Rewwadissel aial olli Reinul ikka roh-
keste wilja, ennam kui temma maia illes-
pid;

widdamissesk tarwis lãks: sepãrrast kãis
rahwoke temma kãest, ehk semet ehk leiba
kussimas. Rein andis hea melega, ni pal-
jo kui ta joudis, ilma kasso wõtmatta. Ta
maenit'es rahwokest ardate, et nemmad
niuid hãdda aial wottaksid sepeãle mõttel-
da, mis waewa sest tulleb kãnnatada, kui
nemmad süggise aial, kui Jummalat hel-
dus salwed rohkest on tãidnud, targaste
ei moista kous widdada, waid lusti pid-
dades wiljokest moismatta wiisil raiska-
wad. — Saggedaste kãis rahwoke tem-
ma jures noud pallumas. Rein olli ikka
nou mees, ehk kui ta omma nou ühhes
asjas ei üllatand; siis ta ot'sis isse noud
firrifo õppetaja jurest.

Keik kulla rahwas nãggi niuid selgeste,
et Rein üks wãgga hea süddamega, aus
ja jummalat kartlik mees olli, kellel wãgga
suur tundminne ja tarkus olli: sepãrrast
ot'sis igga üks tempa seltst. Juhrus kül-
las tulli ehk rido, ühhe ehk teise asja pãr-
rast; siis kutsuti Rein wahhemehheks
ja fõhtomoistjaks. Olli abbiello rahwa
wahhel pahhandust, siis palluti Rein,
rahho kãggema: ja temma nomimissed
saatsid ikka rahho. — Kui wannemad
omma lastega ei tahtnud fõrda sada; siis
kaebasid nemmad Reinule omma hãdda,
ja

ja Reino maenitsussed teggid, et ka wah-
hest kangetaessed lapsed meelt parrandasid.
— Nenda ellas Rein omma kulla rahiwa-
ga, ja olli keikide meelst wägga armas.
Wannad armastasid, ja nored auustasid
tedda. otsego olleks ta nende õppetaja ja
kohtomoista olnud, ja iggaüks ütles: oh
sedda kallist Reinkesi!

Kirriko õppetaja kais tedda saggedaste
fatsumas, ja temma filmiski olli selgeste
nähha, kui wägga temma Reinud armas-
tas, ja temma targa maiawiddamisse, ja
laste kawatamisse pärrast rõmustas.
Reino lapsokessed ollid jummalast keik
priististe lodud, ja ollid nenda julged, lah-
kemelelissed, puhtad ja kannaste harritud,
et igga üks kes neid nähha sai, neid kitis
ja armastas. Tooste need lapsokessed ollid
ka armastusse wärt, waggad, head ja san-
na kulelikud: ja Reinul ennesel olli neist
suur rõõm ja hea meel. — Uus õppetaja,
ütles ta üksford kirriko wannemale: us-
fuge, et se mo keige surem warrandus
siin ilma peäl on, mo aus nimmi, mo ab-
bikasa, ja mo head lapsokessed. Keik muud
wokto Jummal millai ta tahhab: jättab
ta mulle agga need kolm asja; ei pea mul
siis mitte rõmo puduma. — Nenda raki-
des langesid rõmo pärrast wee pissarad
temma filmist mahha.

Agga Reino lapsed ollid sewärrast ni
head ja armastusse wäärt, et Rein ja tem-
ma naene isse head ollid, ja waggaste om-
ma laste nähhes ja kuuldes ellasid. —
Rein ütles saggedaste; et sest suurt kasso
ei olle, kui wannemad ommad lapsed las-
sewad jummalala lanna õprida, agga isse
mitte nenda ei ella, kui Jummalala sanna
kassib. Sest tulleb se immeli asst, et
meie innimesst näme, kes sured kirja tund-
jad, ja ommeti kolwatumad innimesst on.
Nende wannemad õpetarwad neid lugge-
ma ja kassud tundma: agga nemmad isse
ei ellanud mitte nende kaskude järrele, waid
teggid nende wasto. Nende lapsed naagid
nende kurjust ja illeannetust, ja õprisid
kurjust lapse võlwest sadik. — Nende wan-
nemad ollid nende arrahukkajad. —

Kui üks issa sorwib, et temma lapsed
head ja temma mele pärrast peawad olle-
ma; siis olgo temma isse hea: sest kurri
pu ei woi head wija kanda. Temma ella-
go waggaste omma laste nähhes, hoidko
ommed lapsed se sest, et nemmad ühtegi
kurja nähha egga kuulda ei sa. Kui lapsed
ikka üsna head näwad ja kuulwad; siis
õppiwad nemmad ka head armastama ja
teggema.

Nenda mõtles Rein, ja ellas ka omma
nae

naese ja verraga nenda omma laste ees, et nemmad aina head näggid ja kuulsid. Orjale ütles Rein sagedaste: hoidke ennast, et teie laste nähhes ühtegi kõrwetu ei te, ja et teie nende kuuldes ei sõima egga waimu! Orjad armastasid omma leiba wannema, ja teggid ka selle asja lees heal meel temma tahtmisse järrele. Et nüüd need lapsokesed ühtegi kurja ehk üleannetust nähha ei sanud, waid truust, waggadust ja headust; siis said nemmad ka iseenesest heas ja waggas, ilma et palju karristamist olleks tarwis läinud.

Issa ja emma ollid helded ja head nende wasto, sepärrast armastasid need lapsed neid keigest südamest, ja ollid ikka heal meel nende seltsis. Ellades ew olnud sedda nähha, et issa ehk emma neid russtika ehk mu asiaga olleksid lõnud, mis agga kätte juhtuwad: nenda kui monned wannemad tewad, kes tullise wihha sees lapsi karristawad russtikaga nende pähhä ehk möda silmi lõwad, ehk meletumal wiisil pekstawad. Sedda ei teinud Rein egga temma naene ialge; waid kui laste jures wahhest kangekaelus ilmus; siis wõttis issa ehk emma üht wiisokest kätte ja karristas neid sellega: se teggi lapsel kühkbedat wallo, agga ei woind temma lu-kon-ti

tidelle wigga tehha. — Ei karristanud Rein ka ellades last, kui temma wihhane olli: sest temma mõtles: „wihhas on minnenne otse seggane meelst, ja temma ei tea isse mitte selgeste mis ta teeb: kui minna nüüd wihha meelst last hirmutan; siis wõiks ommeti juhtuda, et ma temmale ühtel ehk teisel wiisil liga ehk kahjo teeksin.“ Sepärrast kannatas temma ni kaua, kuni wihha sai jahtund. Siis wast kutsus ta lapsokesi kordale, ja rakis siis nenda temmaga: — „Mo lapsok, sa tead, et sa tänna ühte wallatust olled teinud, sest sa teadsid, et ma sulle sedda ollin keelnud. Keis kurri tõ saab kurja palka, nenda kui hea tõ hea palka saab. Sest et sa tänna olled kurja teinud; tünned sa ka tänna wallo. Olleksid sa tänna hea olnud; siis ei olleks sul nüüd mitte nutmist tarwis.“ — Nüüd hakkas lapsok kül tedda palluma; agga sest palwest ei holind Rein siiski mitte, waid karristas, nenda ku õige wannema kohhus on, heldeste omma last, nenda kui temma sedda olli teinud. —

Uks laps ni hästi kui teine olli wannemate meelst kallis ja armas, ja sedda rummalust ei olnud siin mitte nähha, et issa ehk emma üht last ellitab ja teist wihkab, ehk

ch' wähheminne armastab. Selle parrast
 ei olnud ta mitte kaddedust laste kes-
 kes, egga riidlemist wannematte wahhel laste
 parrast, nenda kui monnes talhus se lug-
 gu on. Sedda mis üks laps sai, sedda sai
 ka teine: siin ei tehtud wahhet. — Men-
 da kasiwasid siis Reino lapsed, Jumma-
 la auuks, wannematte rõmuks, ja teiste
 inimeste meleheaks üles. —

Wanna moisa herra piddas Reinust
 suurt luggu, ja olli saggedaeste temma hea
 teggudest ja sest armastuslest kuulnud, mis
 kulla rahwas temmale ülesnäitis. Ka ol-
 li firriko: õppetaja temma laste kasiwata-
 misle ja targa maja ollo parrast, paljo
 temma fitusleks ja auuks moisawannema-
 le rõkind. Separrast sowis wanna herra
 üksford isle, omma silmaga temma ello
 piddamist näha sada; ja läks tedda kasi-
 ma. Keik mis temma näggi olli ni wägga
 temma mele parrast, et ta Reino su- ja
 siidamega fitis, ning tedda nüüd weel
 ennarn armastab. —

Sest aiasi kais moisawannem saggeda-
 ste tedda waatwas. — Sgaakord kui tem-
 ma Reino terretas, andis ta temmale kät,
 ja wottis omma kubbara temma eest peast
 ärra. Surwisel aial tulli wanna herra
 omma proua, noorte herrade ja preilitte-
 ga

ga saggedaeste Reino jure, ja kui moisas
 sel aial woõrad ollid, kui wannemad ollid
 tootand Reinole minna; siis wotfid nem-
 mad ommad woõrad kasa Reino jure.
 Praua rakis siis armsaste Reino naesega:
 ja Rein olli ouepeäl herrade seltsis ning
 rakis julgeste ja targaste nendega maja
 piddamislest ja põllo tööst. Sest olli siis
 wannemattel wägga hea meel, ja Reinul
 suur au. Kui Rein moisa tulli, terretasid
 wannemad tedda armsaste ja lahkeste, ku-
 lasid nenda siidameliikluse temma naese
 ja laste terwisle järrele, et Reinul wahhest
 rõmo parrast se ülleweesi silmi tulli. Wan-
 na herra toi temmale omma kätiga toi,
 panni tedda ennesa kõrwa istuma, ja aias
 temmaga jutto, otsego olleks ta temma sug-
 gune mees olnud.

Selle au parrast ei läinud Rein foggo-
 niste mitte surelisseks, egga fitelnud tubia
 au ahnusse parrast, et temma nenda ar-
 mas moisa wannematte melest olli: waid
 temma olli nenda kui einest, ifka lahke ja
 hea keitide wasto. Selleparrast armastas
 rahwas tedda weel ennarn, ja ükski ei wi-
 fand tedda kaddedusse parrast. — Sedda
 nähti ühhes õnnetusles, mis Reinole ju-
 tus. Temma olli üht wabhat inimest om-
 ma Sauna wotnud. Selle holetusle läbbi

hakkas saun õeset põllema, kui keik rahwas parrajaste maggas. Tuul olli kange, ja rais otsekohhe toa ja lautade peäle. Keik maia honed, toad, lautad ja aitad põllesid arra: rided, weised ja hobboised jäid tulle sisse: waewalt peahesid innimesed sargiwääl tullest wälja. Muud olli Rein ühhe forraga paljaks ja laggedaks tehtud. —

Keigel rahwal olli seilile halle meel. — Aga kulla rahwas piddas isfeskakes noud, et nemmad temma tubba ühhes nous tahtsid ülles ehitada: sest nemmad ütlesid: Rein on meile mitmesuguses häddas ab, bi teinud, meid juhhatand ja meile paljo sõbrust üllesnäitnud, mis meie ühhelgi wiisil ei olle joudnud temmale tassuda. Mitage siis nüüd kui mehed! — Ühhes nous hakkasid nemmad tõ kallale: palgid weti wälja, tubba raiuti ülles, ja hone sai walmis, ilma et Reinul olleks tarwis olnud üht sannagi sevarrasi küllutada. — Wana herra olli Reinule 50 Rubla finkind, temmale üht hobbust, paari hargi ja muud tarwidussed andnud. Kirrifo: õn, peraja latkitas temmale lehma ja mõnne tiidri wilja: kulla rahwoke andis ka helde süddamega, igga üks omma jouo järrele, üks lambatalle, teine wassika ehk keso,

siko, ehk muud mis kellegi täidis anda. — Nenda aitis Jummal tedda jälle teiste inimeste läbbi: sest et ta headusse, wagadusse ja truusse läbbi, armo nende eest olli leidnud.

Rein tännas Jummalat selle eest keigest süddamest, ja tunnistas keikide kuudes, et needsinna sedd kunninga Salamoui sannad, tõssised sannad on: Nus nimmi on kallim kui warra, ja arm ennam kui kuld ja hõbbe (Opvet. 22 peat. 1 salm) — Temma teggi eddespidi nissammoti tööd kui eenege, olli hea ja armolinne keikide wasto, noudis jummalat riki ja wagedust, ning sai jälle sureks leirwa meheks. Ta näggi weel ommal wannal eal sedda rõmo, et temma lapsed täied, moisslikud innimesed olid, sedda igga mees armastas. Wimaks omma surma modi peal ütles ta omma lastele: „Kes õiete Jumma „la riki noub; selle antakse keik mis ta „südda ihhaldab pealegi: õnnis ello põlw „sin ma peal, süddama rahho surma tun „dis, ja kindel iggawesse ello loius. —

Esfinenne pühapääw teist kümnet.

23.

Kasper Ruttaka maia- ja orjade-ülles-
piddamisest.

* * *

Se keif aejad wiisipärrast,
omma teggo korra pärrast,
siis, kui tehha tarmis lähháb;
keif siis hästi korda lähháb.

* * *

Subhan Kasper Ruttakas olli rikkas
priimees, kellest igga üks, kes tedda tun-
dis ütles: et temma nimmi jo sedda ülles-
naitis, mis ta toeste olli. Temmal olli
suur maia assi ja kuus last, ta piddas ik-
ka wähe orjad, ja siiski olli ta ikka om-
ma pollo- ja maia- töga enneminne wal-
mis, kui mu rahwas. Sedda panni rah-
woke wagga inimeks: agga weel ennem
pannid nemmiad sedda inimeks, et temma
hullased ja ummardajad-keige-felle fure
töga ommete need keige rõõmsamad keige
külla sees ollid, ja ikka laulid ja willista-
sid kus nemmiad kaisid ja liusid. Ka ol-
lid

sid temma orjad otsego temmaga ühte lau-
lotatud: kes üksford temma jures tenimäs
olli, ei sowind nähjavärrast temmast ärra-
lahkuda: nemmad tenisid tedda, kunni
wannus neile joudo andis. Agga keif se
kuust mis Kaspril se jures olli; se olli
temma maja ja orjade üllespiddamisest.

Kasper olli lawsest sadik öppind, keige
asjade jures, mis ta ettewörtis, järrelemot-
lema, kuida ta neid pididi seadma, et nem-
mad hästi korda lähhaksid. Kui temma nüüd
perremehheks assus, ja need maad, mis
temma önnis issa jo olli piddand, rentis
peäle wörtis; siis olli temma jo ammo en-
ne arro piddand, kuida ta omma maja pid-
damist tahtis seada, et keif pididi korda min-
nema, kui nöri järrele, ja et temma majas
ei piddand tülli egga meelehaigust ollema.
Temma ütles saggedaste: „ühhe maja-
piddamisest assi on otsego ühhe weskki wer-
kid, kus igga rattas ja igga kedder ja igga
hammas ommal paigal peab ollema, ja
kus keif ühhe meeleliste peab kaima, ja püüd-
ma sedda weskki kirowi ümber ajada. Maja
assa önn on otsego se weskki kirowi, ja
keif maja rahwas, issa ja emma, lawsed
ja orjad, weiksed lautas ja ka se walwakas
koer auepeäl, on otsego need rattad ja ked-
drad weskki sees. - Se amus wahhe mis

K

nen

nende kahhe asjade wahhel on, on se, et weski wertidel ei olle tundmist kas nemmad hāsti jofswad, ehk kas nemmad loddisewad ja fiddisewad ja seisma jāwad: agga maja piddamisse werki jures on Zummal sedda head seādust teinud, et isia ja emma, lapsed ja orjad, peagi tundwad, kas se werk hāstri ehk waese wiisil korda lāhhāb, ja et nemmad se ülle ehk rōōmsad ehk furwad on. Nemmad sawad feik ühhes kous kaswo sest heast mis igga üks omma poolt head teeb, ja se tulles feigile kahjuks, kui üks ehk teine ei te mis temma kohhus olli tehha. Sepārrast peab truisete igga üks feikide eest, ja peawad feik ühheskous igga ühhe eest hoolt kandma ja tōōd teggema: perremees ja perrenaene oriade eest, ja orjad perre wannematte eest: wannemad laste eest, ja lapsed wannematte eest. Kui feik sedda rōōmoga tewad, siis lāhhāb maja asfi korda, et lust on peält nāhha: siis ei olle nāhha muud kui rōōmsad innimesfed, ja seāl lāhhāwad wannad ja nored se lābbi et nemmad ifka õigust tewad, pāwast pāwani parremaks, ja Zummal peab üht nifugust maja piddamist õnnistama." — Nenda mōtles Kasper majaja piddamisse ülle, ja selle jārrele pūdis ta ka ellada.

Agga temma arwas, et, kui maiapidda minne hōlwaste peab korda minnema; siis peawad jo need honed seddamōda ollema ehhitatud ja seātud, et iggal asjal omma paik on ja et feik tarwitawad asjad kae pārrast on, ja et igga tūhja palja asja pārrast ei lāhhā paljo jooksmist ja otsimist tarwis. Sepārrast, kui temma ennesalle ued honed ehhitas; siis ehhitas ta neid selwiisil: toa kormas olli temmal kōōk ehk rowiallune, ja kōgi kormas olli pima kambri, et ei lainud tarwis ülle oue kōki ja pima ja leima kambri hulkuda. Kōgis olli temmal üks rōōn, et ei holind lopputusse weet aue kanda. Toa seina külles olli lojuste laut, ja seinasees, sel kohhal kus laud seisis, olli üks weike affen, nenda, et ei lainud tarwis tullokessega lauta minna, waid kui kōmal toas lauapeāl seisis, siis paistis ka walguks afnast lābbi laura. Tūddrukude kambri lāks üks üks kohhe lauta, ja ukse sees olli üks weike affen. Ullo al ukse ees lāks redel lākka, ja lākfast wōis heinad kohhe hoste ja weiste ette wiiskada. Toa ukse ees olli liggidel kaew nirkas. Toa afnast wōis rehhe alluselle watada ja toa ukse olli üks piisike affen, kust lābbi wōis ukse ette nāhha kus kaera first ullo al seisis, ja ka ülle feige oue, kus aitag ollid. Sest afnast

lábbi wois ka lapsed ja perred kutsuda kui neil oue peäl teggemist olli. Keis firstud, laefad ja kappid, ja keis tarwitawad asjad, wiskastid, rehhad, sirwid, hariad ja hobboise sood piddid igga üks omma paiga peäl ollema, kus nemmad keige parremine kae warrast ollid. Wõllo ristade ja hoste ristadega teggi ta nissammoti: ja kes uht ehk teist asia olli wrukind, piddi sedda kohhe jälle omma paiga peäle pannema. Nenda õppetast ta ka ommad lapsed warrastet, keis ommad asjad ja rided omma paiga peäle pannema. Selle hea seadusse lābbi, ai siis selle tallo rahwale hult aeg, mis muundo sinna ja tanna hulkumisse lābbi ollers railatud: ja aeg on tallomehhele wāgga kallis assī. Ei lāinud ka mitte tarwis, et ükski ühhe asia järrele olleks otünd, ehk ilma asjata küssind, mis lābbi wahhest siur tulli tulleb.

Sõmisse jures, lojuste sõotmisse jures maggama minnemisse jures, üllesõusmisse jures; piddas temma ifka onuma seätud aega: ja keis sundis temma jures ennamiste ifka wole tunni warremime kui mu rahwa jures. Sest siis pealt nāhha nāitis, kui olleks Kaspri rahwal wahheminne tõõd kui mu rahwal, sest et nemmad ifka enneminne walmis ollid omma tõga, kui mu rahwas.

Keige omma teggemiste jures mõtles ta ifka: „mis tanna woib tehha, sedda ar: „ra ja jätta homseks: ja mis sa isse woid „tehha, sedda jārra ja jätta teise hõleks.“ Mende lannade järrele ellas ta ka ifka, nenda, et kui ühheski kohhas middagi olli ärrapühkida ehk kassida; siis ei kutsund ta mitte tüddrukku lehma lüpsamast ehk sullast rakkendamisse kallalt, waid mõttis enneminne isse luda ehk nustikut kätte ja pühks ja kassis. Ta ütles seäljures: „mis „mulle kasso satab ja ühhelegi kahjo ei te; „se ei woi mind hālwemaks tehha.

Orjadega olli Kaspril se kōmbe. Kui üks sullane ehk ümmarda enmast temmale orjaks pakkus; siis nāitis ta temmale essite keis omma majariddamisse kōmbed, ja kuida ta keis asjad olli korrowarrast seādnud, ja juttustas temmale seijures, mis igga üks iggal pāwal ilma sundimatta piddi teage ma. Sepeale küssis ta tedda: „kui sul en „nesel kōdda ja maja olleks, kas sa siis kũl „lābhāksid enmast orjaks pakkuma?“ Kui nemmad siis kōstsid, et nemmad kũl enne minne tahhāksid verremehhed ja perrenaesed olla, kui tenida; siis küssis ta jälle: „ja kelle tahmisse järrele peaks siis keis „teie majas sundima, kui teie perremees

ehk perrenaene olleksite?" Selle küsimis-
 se peale ei woind nemmad muud kostada,
 kuid sedda: „meie tahtmisse järrele, kui
 „meie perre wannemad olleksime.“ Se
 peale ütles ta siis: nenda minnoki wiis on.
 Kes minno jure heitab teenima, se lubbab
 mulle, et ta minno tahtmisse järrele tah-
 hab ellada, ja mitte omma tahtmisse jär-
 rele. Minno tahtminne agga on, et mo-
 maja piddamisses iggal ajal ja iggal tun-
 nil saaks tehtud, mis sel ajal ja tunnil
 tehha tarwis lähhab. Niid woib sagge-
 daste juhtuda et tulleks lehmad jotada sel
 ajal, kui just perre tüddrukul tarwita-
 wam töö käes olleks: siis peab sullane leh-
 mad jootma ilma nurrisematta, kui min-
 na sedda temmale käsissin, ja siis temma ei
 tohhi wasto panna, ja ütelda, et se tem-
 ma töö ei olle, ja et temmal agga hostega
 teggemist olleks. Teisel puhul woiks
 juhtuda, et tüddruk jälle peaks hobbose-
 jootma ja suggema, ja sullane jälle peaks
 luda kätte wõtma ja tubba pühkima. Sul-
 lane ei tohhi ka mitte wasto panna, kui
 temmal talwisel ajal ühtegi teggemist ei
 olle, ja minna temmale käsissin, wotki tah-
 ha istuda ja feddrada, ehk sukka kätte
 wotta ja fudduda. Minno majas ei
 tohhi ükski ühheskiki teggemisest üttel-
 da,

et se temma töö ei olle. Minno majas
 peab igga üks teggema mis ta kätte
 tuleb tehha: ja mis ta ei moista tehha,
 sedda peab ta õppima teggema. Ja nenda
 on se ifka minno wiis, et igga üks peale
 omma seätud tööd peab teggema mis kät-
 te tuleb: ja kes sedda ilma sundimatta
 teeb; se on minno meelest sedda armsam.
 Minna mõtlen se jures nenda „keif inni-
 messed, olgo nemmad perre wannemad
 ehk oriad; on Jummalast seks lodud, et
 nemmad ni paljo head peawad teggema
 kui nemmad agga joudwad. Se inni-
 menne niid, kellele Jummal omma maja-
 piddamist ei olle andnud; se peab sedda
 head ses majas teggema, kus temma teni-
 mas on. Kui teie niid arwate et teie nen-
 de sinnasie minno wiiside ja kumbedega
 woite aego sada, ja tahhate minno orjaks
 heita; siis lubban ma teile se wasto, et
 teil nisamma hea, ja parrem põlwo peab
 ollema, kui olleksite teie omma ennese käe
 peal.“ — Sel wiisil rakis Rasper selle
 rahwaga, ja juttustas neile ka sest tähhän-
 damisse sannast sest weski werkiist, ja ra-
 kis neile keif ommad maiapiddamisse õu-
 petussed ülles, enne kui temma neile käe-
 rahha andis. Mis niid nurjatunud inni-
 messed ollid; need ei sowindri ühhe nisug-
 gu

guse majasse asfuda; kus keif nenda arro jarrele ja korravarrast pididi tehtama. Kes agga oige tödteggia sullane ehk ümmarda- ja olli; se arwas sedda ennesele auuks, ühhes nisugusses majas teenida, kus keif nenda illulaste ja korravarrast sandis. Meed ütlesid siis, et nemmad ommete kat- sers tahtsid watada, kas nemmad Kaspri meeleparrast woiksid tehha. Ühhe nisug- gussele andis ta siis warri algmisses need orja õppetussed mis teie siin kulete.

„Ole omma leiva wannematte wasto sannaku, lelit, ja austa ja armasta meid kui üks laps om- mad lihhased wannemad: sest nemmad kandwad hooit sinno eest, kui wannemad omma laste eest.

Ole kañnatlik ja tasfane nende wasto: üks hea fanna ei maks ennem waewa kui üks kurri fanna, ja satab sii-ki armo ja armastust.

Se omma wannemattete rõmo: siis on sul jälle rõõm ku nende meel hea on.

Kule nende fanna ja te keif otse nenda kui nems- mad sind täeswad: siis peawad nemmad sinnoga rahhul ollema, kui ka üks asfi ehk töd diete korda ei lähhä.

Se, mis tarmis lähhäb tehha, ilma fundimatta; siis sa teenid enneselle, kui sa teed mis so koghhus on, weel peälegi tanno. Ärra wõtta agga ühtegi tödd en- neia peäle, kelle tarmis sul moistust ehk rammo pu- dub: sest muide teed sa enneselle häbbi.

Olli

Ole dige ja tru wõhhele asjade sees nihasti, kui sure asjade sees! Kes polluska ja wilja peräit war- rastob; se warrastob ka, kui ford talles rubblad ja waffaräit. Agga truus kestab kaua.

Käti töit wõhhele asjas kui sures asjas! Kes üksford wallestab, se peab parrast weel kümne ford wallestama, et ta sedda esimest waltet wabbandaks: ja kes wallestab, se on warrastamisest tee peäl, ja se tee wiib wõllasse.

Hoia ommad wanne nad kahjo ja meele haigusse eest, kus sa agga tead ja jouad: sest keigest mis nendele juhtub, peab sinna ifka ka üht jaago kandma.

Ärra sa olle keelekandja, ja ärra lobbise mis ma- jas jünnib, olgo kurri ehk hea. Se ei sata sulle kasjo, waid teeb ifka kahjo. Üks tüddruk, kes uh- sapeäl suurt jutto ajab; se ei leia naljoparrast as- jet hea wannematte jures.

Omma wannematte effitused kañnata tasfase meelega, ja tee süsti mis so koghhus on tehha. Kui nemmad ei täida mis nemmad sulle lubbasid, siis woid sa peagi teist wannemad õfida: agga ni kaua kui sa ühhe wannema jures olled, ei tohi sa om- mas tenistuses pol-rumaks minna. Eest ja oued Summala ees lubband, truu ja ustaw olla.

Waja lapsed armasta ja austa kui omma wan- nematte lapsed. Ärra tee nende nähhas ühtegi töm- werust, ja ärra tiñnita neid mitte nende wallatustes.

Ole rahhul omma palgaka, ja ärra nurrite kui üks teine orri suremad palka jaab. Wõtse, et se sinno

finno omma tahminne olli et sulle suremad palka ei lubbatud.

Teiste orjade wasto, kes sinnoga ühhes teeniwad, olle lahke: agga hoia eñnast nendega rummalad nalja ajamast, sest seläbbi tulleb saggedaste tälli. Ärra rõki nende wosto ilmas kurja omma wannemattest: ja kui sul middagi kaebbust on, siis ärra tee sedda mitte selja tagga waib tõsta omma kaebbust suud suud wasto omma wannemätte ees.

Olle rõmus süddames, siis lähhäb keif sinno töö hõlpsamast korda. Pallu saggedaste Jummalat, ja mõtle, et temma melest üks tru orri nisamma armas on, kui üks wannem. S: mõtte teeb so südant rõõmsaks.

Ommast palgast wanne ni paljo kui sa woid forwale wanna ea peäle.

Hoia eñnast lia sõmisse ja jomisse eest kui so wannemad sulle täiest toidust andwad: sa woiffid muibo peagi ahneks miñna, ja parrast omma enese laua kallal nalga nähha.

Uhkus ja älbis orja jures on kui kuld sabbul sea seljas." —

Sel wiisil andis Kasper omma orjadele eñne teada, kuida nemmad eñnast iggas asjas piddid üllesnaitma. Sest temma arwas, et, kes tahhab et innimesed pearwad middagi teggema, se peab neile essite õiged otsust kätte andma, mis temma tahminne on. S: parrast kutsust ta ka iggal hommi-

kul

ful omma perret ja ommad lapsed kofko, ja kui ta essite hommiko pahwet olli teinud; andis ta iggaühhele omma jaggo ette mis ta widdi sel päewal walmis saatma: sepeäle laulsid nemma dühhes kous üht salmi, ja siis läks iggaüks rõõmsaste omma töö kallale. Datal teggita nisammoti, ja küssis iggaüht, kuida temma töö olli korda läinud? Sejures heitis temma kui perre isä ikka wimaks maggama, ja olli essiminne jälle üllewel.

Nenda wiisiparrast maja üllespiddades ollid nüüd Kasper ja temma näene ikka priksid ja rõõmsad: omma lastest näggid nemmad rõmo: omma orjadega ei olnud nendel ialgi tülli, ja läksid päwast päwani riskamaks. Agga siinjures lähhäb weel tarwis tähhäle panna, et se moisslik mees, eht ta kuli omma perrele ennam palka ei andnud, kui mu rahwas, nendele on mete sedda palka ikka oigel ajal kätte maksis. Eht ta neile kuli sured maggusad road ei andnud; siis toitis ta neid ommete täieste ja hea leiwaga. Ta olli ikka lahke nende wasto, kitis neid, kinkis neile ka wahest middagi, kui nemmad ommad asjad hästi ollid ajand. Mis agga keige ennamiste nende orjade meele: parrast olli; se olli se, et temma nende eest, kes monda aastat temma jures ollid teinud,

hoolt

hooit kandis, et nemmad isse woisid om-
ma kae peale asfuda, ja neid otse kui üks isä
ommad lapsed asfutas ja neile abbi teggi.
Sest temma arwas nenda: üks perre isä
on ommas talus otsego üks funnin, as
omma maa sees: kui ta tahhab head alla-
mad sada, siis peab ta keige esste hooit
kandma, et nende kassi hästi kaks.

Teine pühapääw teist kummet

24.

Mis lihha jures on tähhälepannemist.

* * *
Enne valjast leiba söön,
Kui et lihast surma nään!

* * *

Lihha on kü üks kaunis süddame kinnis-
tus ja üks hea toidus waese talupoja rah-
wale, ja sepärrast olleks söwida, et iggaüks
neist kaks kord nädalas lihha saaks süa.
Wähemalt peab üks moistlik verrenaene
se eest hooit kandma, et wilia mahhateg-
gemisse ja leitusse ajal, ehk kui muido ras-
ke tõe aeg on, temma perrel lihast püda
ei olleks. Kui agga wahhest se luggu kätte
tulleb; siis on ses se sü, et monni rahwas ei
moista oiget arro tehha. Kui nemmad sug-
gist

gistel ommad lambad ehk mis neil muido
täidib, on tawnud; siis söwad nemmad
igga pärrast lihha, seinni kui ta otse saab:
ja pärrast kui keige raskem tõe kätte tulleb;
siis on keige st toiduslest kirtsas kääs, ja siis
nemmad tuddinewad tõe kallat, ja rammo
nõrkub. Monned raistawad ommad kops-
piradwina ja ölle sömisfega, et nendel ei
ja söudo enneselle wahhest wällofist lihha
osta. Se on agga terwiseks wägga hea, et
innimenne ennä ei sö, kui temmal janno
ei ölle, waid selle asemel selle rahha eest
mis temmale ölle jääb, enneselle nüugast
toidust ostab, mis rammo annab. Siis sö-
minne ajab kü kosto ölles, agga ei anna
rammo.

Monned innimesed rikurwad ka om-
ma terwisliia lihha sömisfega, kui nem-
mad arwaste lihha nähha sawad. Tulleb
siis tõe, et nemmad pulmas ehk mattus-
sel on; siis ajab monnikanne ahnest li-
ha söse, mäljo kui ta agga söwab, ja nee-
lab sured rikkid terwelt alla: neist siis mag-
go aggo ei sa, ja innimenne saab haigeks
Nenda on se ka üks suur eksitus, kui hai-
gedele ja rammotuma lastele lihha süa an-
takse, süddame kinnitusseks. Lihha sömin-
ne kinnitab siis ükswäin, kui maggo söwab
sedda peenets tehha. Agga haige innimes-
se ja watima lapse mäl ei ölle seks rammo
kü:

kül; sepärrast jääb lihha kawa nendemaus, hakkab mädanema ja lähhab raisko: ja nenda on jo monni innimenne selle ikstus: se läbbi muida pandud. Lastele teeb isse-arranis raswane lihha palju kahjo.

Et agga ka weissed ni hästi kui innimesed wahhest haigeks sawad ja surewad; siis tulles targaste tähhale panna, et haige ehk surenud weisse lihha sömisse läbbi innimestele õnnetus ei juhtuks, mis peagi woiks sündida: nenda kui meie neist järgmisist juttudast õppime. — Prantsosi maal kutsuti üks tark tofter ühe tallusse, kus kahheksa hingene perre keik woimatto haiged maas olid. Nemmad ofsendasid kollast wet wälja, kahnatasid suurt köhho wallo, hingasid raskest, ja keel olli kui wand pallawaga. Pärast passandasid nemmad, said külma wärrinad, hinge abhastust ja muud wigga, mis läbbi wois arwada, et nemmad piddid ollema kiwti sõnud. Et nüüd weel õigel ajal moistlikko toftri järrele olli läkitatud, ja mitte arstide ja noidade jure; siis surri neist kahheksa hingedest üks pämis üks pissike laps: teised said toftri abbi läbbi keik jälle terveks. Agga keik se õnneto haigus olli selle rahwale sest tulnud, et nemmad kolm päwa enne ühe lehma kopsud ja süddant olid sö-
nud

nud, mis haige olli olnud, kui ta tappeti.

Ka se haur mis ühhest haigest wihest ülestouseb, kui sa tedda tappad; teeb innimestele kahjo. — Gest on nüüd kahheksa aastad teed, et ühes küllas saffamaal, weiste külges põrna többi ilmus. Üks peremees ses küllas, kelle pärralt se külla sõnn olli, kui ta näggi et sõnn haige olli; löi tedda mahha enne kui ta surri, et wahhemalt se nähk raisko ei lähhaks. Üks waene juda mees, kes sest kuuida sai, tuli rutustle sedda nähka kauplema, et ta selle kawa jures monned kopsikad woiks tenida. Et nüüd ükski ei piddand se peäle tulles, kes olleks woind sedda kawa tühjakst tehha; siis aitis se waene juda mees isse sedda sõnni mülgida. Agga weel sel sammal õhtal sai ta haigeks, kaebas külma ja pallawa ja luu wallo ülle, ja teisel päwal hakkasid temma riimad ja kurf paistetama, et temma ennam ei saand nelada. Wiendamal päawal piddi ta armotummal wiisil surema, ja jättis omma naest kaimapeal olles, ja wiis rammotuma last järrele, ilma et leirwa sutait olleks majas olnud. Se olli üks halle assi.

Nenda ostis ka üks worimees üht tubbli hārga ühe tühja hinna eest, sest et sel hārgal jo többi külges olli. Se waene mees ar-
wa:

wa 3 öite önsē kaupateinud ollerwad, ja tah-
tis niūd monne aja pārrast omma naese ja
laslega oigetāietliħha sua. Agga mis sun-
dis? Kui se hārg sai tappetud ja solasse pan-
dud, hakkas se liħha astias kāmna, ja ūlle
ude wālia ajama. Siiski lastis se mees
sest liħhast ketta ja sōi sest omma rahwaga:
agga kolme pāwa pārrast said nemmad hai-
geks, said werrised willid ūlle keige iħho,
otse kui karko ajal. Rahhe nāddala ajal
said sest verrest wiis inimessed maetud,
kes sest liħhast ollid sōnud. — Sest juttust
woib nāħha, et ka liħha mis ūksford on
hukka lainud, solamisse labbi parremaks
ei lāħhā; waid et se agga waewa ja sola
raiskaminne on.

Ka haige lehma piim woib kahjo teħha
kui sedda lāasse. Ūksford sōi ūks maa-
mees omma naese, wie lapse- ja ūhhe tiid-
drufuga pima ūhhest lehmast, kedda ūks
hul koer olli hammustand, ja andis ūhhe
waese nabrinaeseie ka sest pimast sua. Keif
need 13 hinged lāksid aegomōde hulluks ja
piddid armotumal wiisi lurrema. Se sam-
ma luugo on ka woiga, mis nisuggusest pi-
mast teħharse.

Kes niūd omma ello ja omma terwiist
armastab, se sōob enimminne paljast leiba,
kui et ta lāhhāks leirwa jures middagi sō-
ma, mis temmale surma woib sata. Se
pārrast on ka mitmes paigas kohtopolest
se kask antud, et ūkski sallaminne ei toħhi
ūht lojust tappada, waid et õiged liħhomik-
kud, kes moistwad, kas lojusse liħha sōdaro
on, ehk ei, igga mehhe lojused peawad
tapma, kes agga tahhab ūht lehma ehk
mullikast lasja mahha lūa. Kus agga koh-
topolest nisuggused seādussed ei olle; seal
peab wāhhāmalt igga perremees, kes enne-
sa tallus ūht lojust lāhhāb tapma, nende-
sinnaste õppetuste peale tāhhāle panne-
ma, mis teie siin leiate:

„1) Kas ūhhe lojusse filmad priiskid ja rōdmisab
on, ja kas ta woib priiskist kāia?

2) Kas ta weel māllestab (mālletseb)?

3) Kas temma sarwed, kōrwad, su, ninna ja
sabba kālmad ei olle?

4) Kas lojus ei aja illa ehk kola suust, ehk mād-
da ehk rāhma ninnast, kōrwadest ehk filmadest wālja?

5) Kas temma nāħha peāl ei olle preent kārna
nāħha, otsego olleks jahho ehk tuhka peale sōletud?

6) Kas temma iħho kālges ei olle jāmmedad kār-
na ehk willikesed, keigeennamiste pea kālles, kaelas,
ehk keelē peāl?

7) Kas muħhub kaela kālges, kōrwade tagga,

ehf kubbemettes on: ja isseárranis, kas lehma ud-
darad pallawad ehf paissetand on?"

Kus nisuggusfed márkid ilmurad; seal
ei pea lojust mitte tapma, waid ootma
funni ta õige terweks saab. Agga wahhest
ei olle nisuggusfed wálaspiddised haigus-
se márkidki náhha, ja siiski lojus ei olle
õige terwe. Sepárrast kui ta on tappetud,
ja náh mahha nülgitud, siis peab weel
táhhále pannema.

1) Kas wálaspidi lihha fálges ei olle náhha,
willid, muhhud ehf paised, kel árrí kárw olleks, nen-
da kui punnased, sinnised ehf mustad?

2) Sisikondades peab se peále waatma, kas
wahhest kopsud fáljekontideese on kiáni kaswand, ehf
kas neis mádda on, ehf punnased, sinnised ehf kol-
lased táhhád ehf willid? — Kas mafs wahhest
kõrwa on ehf surem kui muido, ehf kas temma
árrí kárw on? Kas wahhest temma sap ei olle wá-
ga suur? sest se on úks márk weikse tõrwest. Kas
temma põrn ei olle must ehf willine?

3) Kas maggo, ja keigeennamiste sabbafordne
ei olle wága suur, ehf kas seal sees middagi pun-
nast ehf sinnist ei olle náhha? Kas sabbafordne ei
olle kõrwa, ja kas seal sees ei olle nenda kui lubja:
kas need soled, mis temma fálges on, ei olle sinnised
ehf punnased, ja kas muido lihhas ei olle sinnised
soned ehf kriipsud?

4) Kas forris ja kopsudes ei olle wessirakud lei-

da,

da, mis wahhad haiso wálja andwad kui sa neto lah-
ti leikad?

Kui sa úht nisuggust wigga leiad, ehf
kui sa tead, et weikse haigus õige tõbbi
ehf fatk on; siis ei pea sa sedda lihha mit-
te söma, waid sedda lojust kangel kúllast
õige suggawalle ma sisse mahha matma.
Parrem on, et sa úhhest lojussest ilma ol-
led, kuid et sa ennesalle ja omma perrele
haigust ehf surma satad.

Kui agga úhhe weikse koht on úllesae-
tud, kui ta teisest on kaewatud, kui ta
jalga on murdnud, ehf muido hawatud;
siis woib tedda ifka tappada ja temma lih-
ha süa: agga ta peab seddomaid kui tem-
mal úks nisuggune wigga juhtub, tappe-
tama: muido ta hakkab põddema, ja siis
ei tohhi ennám mitte temma lihha süa.
Úks haige lehma wassikas ei pea ka mitte
sõdama, enne kui ta wáhhámalt paari
náddala páwad terwe lehma pimaga ehf
hea rokkaga on jotetud.

Lambad mis passandamisese tõrwest
haiged on, kelle sissekonnad máddand on,
ehf kel lange tõbbi on; ei pea mitte tap-
petama egga sõdama. Kui neil agga liast
weest pea põrib, et nemmad ifka úmber
kánawad; siis woib neid ilma kartusseta
tappada kui nemmad agga sömissets wá-
ga

ga lahjad ei olle. Siiski on siin tähhäle pannemist, et nemmad seddamaid sawad tappetud, kui se haigus ilmub, ja enne kui ta woimust wõttab.

Kes üht sigga tahhab tappada; peab esite tähhäle pannema, kas temma keele külges rakkud ehk muhud ei olle: ja siis, kas kurrus paised ei olle ehk sisikondades. Nisugguse sea lihha ei tohhi mitte süa. Aga kui seal wäha tangud lihha sees on; siis woib sedda sevarrast ikka süa. Haige sea lihha ei kolba roggomiste mitte jolas: se wänna: ja pallawal surwisel ajal ei pea mitte sigga tappa, sest et sel ajal sigga del feige ernamised wiggad on.

25.

Beest.

* * *

Keit hea on mis Jummal loob,
ja sellele ka kasu toob,
kes agga tarka nouga
head anded moistab pruftida.

* * *

1784 **N**astal, kewadisel ajal, olli Unge-
ri maal üks ma-meesteed kaimas ja oh-
to joudis peale, enne kui ta üht kottlo ehk
külla wois tabbada. Et ta nüüd feige pa-
wa

wa jo olli kaimud ja wässis; siis asjus ta
oige jummal taewa al hingama. Agga
enne maggama heitmist wõttis ta omma
õhto somist leinakottist, ja jõi selle jure
wet sest krawist (kaewandust) mis maan-
tee kõrwas olli. Se sündis jo widdewik-
ko ajal, nenda et ta ei woind öiete sellita-
da, kas se wessi selge olli ehk seggane. —
Monne naddala pärrast hakkas se mees
põddenema, ja katsus monne jaggused ar-
tid ja rohhud, et ta omma terwist jälle
kätte saaks; agga ilma et ta sest abbi ol-
leks leidnud. Wiimaks katsusid toftrid
temmale rohto sisse anda, mis kangeste
offele aab: ja siin ta siis offendas wälja
kaks kaunid sured karna kōnnad. Siiski
ei lainud temma terwis parremaks, waid
monne aja pärrast piddi temma ommeti
surrema. Kui temma pärrast surma lah-
ti leikati; siis leiti temma sisikondas
weel üks karnakonn, ja se olli temma ello-
le otfa teinud, sest et ta maggo temmasi ei
woind jaggo sada.

Sestinnatsest juttust woib nähha, et
innimenne ei pea iggast wee loikust ehk
krawist joma, ilma näggematta, mis ta
joob. Se teekdia olli pimmedas, kui tem-
ma krawist wet jõi, kolm pissifest karna-
kōnnat poega alla neland, ja need teggid
2 3 tem

temmale suurt wallo, ja wimaks otša peäle.

Meie õppime ka siin, et ka wee jures monnesuggused asjad on tähhäle panna, ja et ka sedda tarkaslega tulleb pruvida, ehk kül ilma selleta egga innimesed egga lojused woi ellada. Wessi on monnesuggune: ia ka siin näikse sure Jummal suur tarkus ja heldus omma lomada wasto. Monnel maal leitakse hallikad, kust wessi ni pallawalt maast wälja keeb, et sa ühes silmapilkmisses üht munna seal sees woid kowwaks feitada. Merre wessi on ni solane, et sedda ei woi jua. Monned hallikad leitakse, kelle wessi innimesed haigeks teeb kui nemmad sest jowad. Keik seisaw wessi mis mädaneb ja haiswaks lähhab, teeb innimesed ja lojused haigeks, kui nemmad sest jowad. Monnel maal leitakse agga ka hallikad, kust wessi wälja keeb, mis monnesugguse haigusse wasto varremad abbi teeb, kui keik terwise rohhud, ja kuhho sepärrast monned haiged wannemad, kellele Jummal sedda joudu on andnud, reisiwad, ja omma ihho wigga parrandawad. Nenda leitakse monned hallikad, kust hawwo, monned kust kibbe. monned kust nisuggune wessi wälja keeb, mis suud kofko tommab, ja mis monnesug,

nesugguses haigusse head tewad, kui sedda wet juakse. Teised tewad innimesele head, kui ta ennast ses wees pesseb, ehk ajoti tükki aega ses wees istub. — Et nüüd se wessi, mis meie taewane issa on lonud, ni mitmesuggune on; siis näme meie, et temma tahtminne ka on, et innimesed seülle peawad järrele mõtlema, kuidas sedda monnesuggust wett keigeparreminne woib pruvida, ilma et se meile kahjo teeb. Moistlikkud innimesed on selle wee ülle mis feitmisse ja jomisse tarwis lähhab, monnesuggused õppetused leidnud, kellest meie siin monningad loeme.

Se keigeparrem jomaaeg terwisele, on wessi, mis warskist hallikast kalso ehk liwa kiwwide wahhelt wälja joffeb. Ühhel nisuggusel weel ei pea agga ühtegi maggo ollema: ta peab õige selge, ferge ja tumma ollema, nenda et seep pea temmas lähhab wahhuks. Kes temmast joob, ei pea temmast mitte pahhandust tunda, ma agga kõhhus, agga sissikondades agga külge kontide al. — Kui ühhe külla liggi dal üks hallikas on, kust nisuggune wessi keeb; seal ei woi külla rahwas sedda mitte kahheseda, kui nemmad ühhes nous enesele sedda fullotust tewad, et nemmad sedda wet trummide ehk ronnide läbbi

omma küllasse tovad. Mis nisuggused rõnnid ja nende ülespidamine maks wad; sedda leidwad nemmad kahherorra jälle seläbbi, et nemmad omma ennest ja omma lojuste terwist kaswatawad, sest et neil ei olle kullotamist arstidega ja terwise rohho eest.

Suurte jõggedes, mis kängest jookswad, on ka hea jodaw wessi. Ugga keif jõe ja ojad, mis pitkamiste jookswad, kelle pohhi muddane ja porrine on; nende wessi ei olle mitte hea jua. Krawidest, loikudest, tikidest ja iggast weest mis seisab, ei pea foggoniste mitte jodama, keige wähhäminne surowiselpallawalal: sest se wessi teeb weistelegi, kui nemmad sest jowad, haigusfed ja tõrwed.

Kaerwud mis kaerwatasse peawad hästi järrele katsutama, kas nende wessi ka hea on ja puhhas. Sest monnes kohhas tullewad nisuggusest kaeroweest innimestelle kaela päised ja monnesuggused haigusfed. Seäl jures tulleb weel sedda tähhäle panna: kui ühhest nisuggusest kaerwust tükil aial wet ei woeta, et ka wessi ilma ligutamatta seisab, ja kui temma rakked nenda on ehhitatud, et tuul ei sa sinna sisse kaima; siis foggub enimast ühhes nisugguses kaerwus üks pahha aur, mis in-

nimest paigaveal woib ärra tappada. Nisuggune luggo on jaggedaste juhtund, wanna fiinimattetud kaerwode lahtitegemisest jures. Nenda ollid üksford ühhes küllas kaerw rakked sisse langend, ja kolm mehhed järrestikko, sedda kõiega sisse lasti need rakked jälle wälja toma, need tommati keif surnut kaerwust jälle wälja: se pahha wee aur olli neid lämmatand. Se pärrast peab nisuggused kaerwud jaggedaste lahti teggema, ja iggaal astal wähhämalt üks ehk kaks ford puhhastama, ka hoidma, et mitte keifsuggust roja ja roistud kaerw sisse ei wissata. mislääbbi wessi pahhaks lähhäb. Kui üks kaerw weikse lauta liigidal ehk rasta al on, nenda et sita wessi ehk rasta tükud sisse lähhäwad; siis ei kolba temma wessi egga innimestele egga weiste. Wihma ja sullatatud lumme wessi ei olle ka mitte hea jomiseks.

Et niinud monnes küllas se luggo on, et ei olle head wett liigimail; siis on moistlikkud innimesed järrele möllend, fuida ka sedda pahha wett mis tikides ja jõggedes on, woiks heaks tehha. Sedda woib agga sel wiisil tehha. Sinna kaerwad kaks ehk kolm sülda selle jõe ehk tiki kaldast üht kaerwo, mis paar künart sügawam peab ollema, kui selle jõe ehk tiki

pohhi on. Selle kaewo sisse teed sinna
ümber ringi üht wodri, ehk lohhandiffu,
dest ehk kirowidest. Nüüd kaewad sa üht
süggawat frarwi ni laiast kui se kaew on,
kaewust jõe ehk tiki kaldani, jo woder-
dat sedda frarwi mollemal poel tihti pal-
kideka. Sedda wahhet nüüd täidat sa
pohjast maa rajani täis jämmedat liwa,
krusi ehk peened munna kirowid. Agga
sedda liwa ehk krusi pead sa, enne kui sa sed-
da frarwi sisse mattad, keigest mullast puh-
hastama ja õige weega pessema. Igga
kewwadel kaewad sa sedda liwa ehk krusi
wähhamalt poleks jälle walja, ja vanned
uut sisse. — Sellesinnatse liwa ehk krusi
lääbi wallub nüüd wessi tivist ehk jöest
selgelt ja puhtalt sinno kaewo sisse, ja keik
mudda ja rojus jääb liwa külge. Sepär-
rast lähhab ka tarwis, et igga kewwadel
uut liwa selle frarwi sisse peab vannema.

Monnes küllas on ka perrenaestel suur
hädada pessemisefka, kui wessi ni kowwa
on, et seep seäl sees ei tahha wahhutada.
Nisuggune wessi kullutab siis waho sepi
kui rided pearwad puhtaks minnema: ni-
sugguses wees ei keita siis ka herved, lät-
sed ja urowad naliaparrast mitte tün-
maks. Kui perrenaene nisuggust wett keit-
misef tarwis tahhab tünmemaks tehha;
siis

siis ei olle parremad noud, kui et ta sedda
wett essite ülles ketab, ja jälle lasseb jah-
tuda, enne kui temma selle sees herved ehk
lätсед ehk urowad ketab. Kui ta nisug-
gust wett tahhab pessemisef tarwis heaks
tehha; siis teeb se jo wähhä abbi, kui ta
sedda wett miska ta tahhab pesta, monne
päwa enne lasseb ühhe törre sees seista, ja
siis kui ta lähhab pessema, sedda wett tei-
se astja sisse wallab, nenda et se mis poh-
ja on asunud, mahha jääb. — Nenda
woib siis innimenne moistusse läbbi ka
wet parrandada.

26.

Üllest.

* * *

Ülleks Jummal oddrad loi:
termiseks sest monni joi;
siiski monni surma näggi,
kes sest jues liga teggi.

* * *

Et öllet hea asfi on, ja raske töö jures
rammo annab, kui sedda agga liaste eiwoe-
ta; sedda teab iggaüks: sepärrast sowib
igga hea innimenne, et ka igga tallomees
raske töö jures ommast noust jouaks, far-
rika

rifa õllega einnast lahutada. Agga õllut, kui ta peab rammo andma, ja terweist kiinitama, siis peab ta hea ollema. Sappo õllut teeb kõhho wallo, ja õllut mis segane on ajab wassale, õllut, mis ei olle diete labbikainud (farinud) ehk mis on farinat farinud, loob watid lõhki, ajab kõhto ülles ja teeb innimest tuskafeks. Separrast peab innimenne einnast hoidma, nisuggust õllut jomast kel üks nisuggune wigga on. Monni innimenne ajab agga emesa sisse, kui temmal täidib maksta, igga jomaaega kel agga õlle nimmi on, ja kannatab sest warrast suurt wallo. Separrast peaksid need innimesed, kes moisades õlle teggemisse jures üllewaatjaks on pandut, ja kõrtsmikkud, sepeale waatma, et õllut mis saab müdut, ikka hea ollers: sest se on üks suur patt, kui hea hind wotakse õlle eest, mis innimesse terweist woib rikkuda.

Agga hea õlle pruimisse jures lähhab monda asja tarwis tähhale panna: sest se siis tulleb, et jummalat willi nisaggeaste raisko lähhab, ja et need sinna, kes seda raiskawad, einnast sega wabbandawad, et nemmad ütlewad: „õlle pruiminne ja leirwa teggeminne ei lähha mitte iggal puhhul forda“! Agga se on üks rummal jutt

jutt: sest mis diete ja wiiswarrast ja murrega tehakse: se peab iggal puhhul forda minnema. Õlle teggemisse jures peab suur murre ollema. Kes head õllut tahab sada, sel peawad head linnatied olla: ja head linnatied ei woi mitte santist õddradest teha. Oddrad peawad õige küpsed, ja feigest umbrohho seemnest puhhastatud olla: farro kaerad linnaste seas andwad õllut, mis pea segasaks teeb, ja mis labbi innimenne woib hulluks minna, kui ta paljo sest joob. Linnatied peawad jalladest diete puhhastatud sama, muido andwad nemmad seggast õllut. Nemmad ei tohhi ka mitte liast iddanend olla, muido wiisoke kautab keit omma rammo. Se pru: kõõk kus õllut tehakse, peab ühhe kuuwa paiga peal seisma, ja nenda ehhitatud olla, et temma üks woh ja pool on. Temmal peab õigusse parrast kiuwinepõrmand olla, mis kiuinrawõra kõrgem on, kui mu ma, ja temmal peawad, kõrged afnad olla. Põrmand peab ikka kiuwalt petama, nenda et wee loikud siina sisse ei ja seisma. Ka peab murretsema, et ikka kiuw tuul sest kõrist saab labbikaina: seperrast on hea, kui põrmanda alt aufud labbi kiuwad, kust tuul woib labbi puhhuda, ja mis jälle uksedega woib kiini panna, kui tarwis.

Nende sinnaste ja mu õppetuste möda woib kül moisades tehtama, kus sured pruukõid ehitakse; agga waene tallomees, kes ei jona ärri honet õlle pruimisse tarwis ehitada, ei woi ialgi oige juige olla, kui ta omma koddo õllut tahhaks tehha, et ta heaks tulleb. Et agga ka se waene tallopoeg, kes ommas wähhäses küllas elab, kus ei õlle pruukõi; woiks ennesele üht head jomaaega walmistada, mis paljo parrem ja terwem on kui sant õllut; siis leiame meie siin, sest järgmisest jutust,

27.

Õppetust, kuida ilma pruukõita ja ilma pruukatlatas üks hea õllut woib tehtama.

Rehwad innimesed saatwad wahhest moistusse ja targa nou läbbi ennesele suremat kasso, kui rikkas omma sure rahhaga. Sedda näikse selgeste sest asiast mis ühhes weikeses küllas lakkamaal sündis, kus ei olnud enam kui 16 Urtsikud (pissokessed honed) kus sees üsna kehwad tallopojad ellasid, kel ei olnud enam suurt rikust, kui kääst suhho panma. Selrahwokesel ei olnud nende küllas egga pruukõi, egga kõrtso, ja kui nemmad üht topi õllut tahtsid

jua,

jua, siis piddid nemmad kaunist teed teise küllasse minnema, mis ülle suur aeg raisko läks: ja naesed ja lapsed piddid koddo selge weega leppima.

Niud sündis ühhel puhkul, et üks tallomees nende hulkast, nimmega Sans Rode, kel paljo lapsed ollid, omma poega Niklast kingseppa ammeti lastis õppida. Sesinnane Niklas, kui ta küllaks sai, ja reismisse peäle läks, tulli ka ühhe wähhese linnasse Prandenburgi maal, kus ta monne aega töööl olli. Seal ta siis wahhest puhhavarawadel üks umberkaudo kulutama, nende külladesse, mis liggi linna ollid, ja sai monne tallomehhega tutwaks, sest et ta isse tallopoega suggust olli. Temmal olli se hea kombe, et ta iggamehhega lahkestes haakas jutto ajama, ja kulas, kuida nende kassi kais, ja igga mehhele heal meelel, kus ta agga jondis, tööga ja nouga abbi teggi. Ja kus ta middagi head ja tullusad wois õppida; selle peäle olli ta warm. Nenda leidis ta ühhe tallomehhe jures seal umberkaudo, üht wägga hea jomaaega, ja näggi ommeti, et seal küllas ei olnud egga pruukõi, egga prukatlat. Temma kulas sewarrast iärrele: kust nemmad sedda head jomaaega ollid sanud? ja need innimesed ollid ni lahked, et nemmad

mad temmale juttustasid, fuida nemmad sedda teggid. Sedda panmi nüüd Niklas Rode hästi tähhäle, ja kui ta reimast jälle omma küllasse kojo tulli; siis pruis ta ka nisuggust jomaaega, kui ta Prandeburi maal olli jonud. Kui temma nabri rahwas ja söbbrad sedda maitsefid; siis olli se nende melest wägga maggus ja hea, ja nemmad pallusid tedda, et ta nende naesed öppetaks, sesuggust jomaaega tegema. Sedda temma siis teggi hea melega, ja nenda sai siis selle rulla rahwas omma ennese oddradest üht hea jomaaega. Pärast sedda ei kandnud nemmad mitte ennam ommad kowpikad woõra kortso, egga wirwint omma aega hulkumissega; waid on koddo rõõmsad omma naesie ja lastega, ja tännawad Jummalat ja sedda ausad Niklas Rode tännaseks päwaks sadik. Seddasinnast jomaaega, mis nemmad Leirwa ölleks nimmetarwad, terwad nemmad sel wiisil:

„Nemmad sõtkuwad jammestasie jahwatatud liinaksed, ja jamedad rukki jahhud ja kiiid ehk lessemed kofko, mis peale nemmad külna wett wallawad: ja sest terwad nemmad wähhelid leiwad, kolm ehk nelli naela rasked. Jahho ei wotta nemmad seers ennam, kui tarwis lähhab, et taigen

taigen koos festab: ka sõtkuwad nemmad wähhä rõõmeest siina sisse. Sedda taignat ei tohhi lasta kerkida; waid need leiwad sawad kohhe ahjo pandud, et nemmad küpseks sawad. Se Rahwas peab agga omma arnenda, et nemmad need liinakse leiwad sel päwal terwad, kui nemmad muudki leiwad terwad. Kui nemmad nüüd sawad teised leiwad ahjust wälja wõtnud: siis pannewad nemmad need liinakseleiwad jälle ahjo sisse: siis on üks kütminne, ja ei olle ni suurt pufullutamist. Monned neist liinakseleibadest peawad õige mustaks küpsetatama, se pärrast pannewad nemmad süssi ahjo suette, et need essimised leiwad mustaks koriko sawad. Seini kui need leiwad ahjus on, panned verrenaene tõrt ehk astja walmis, ja täidab sedda keidetud weega, mis jälle on ärra jahtund. Sepeale wõttwad nemmad need leiwad, kui nemmad oite küpsed on, ahjust wälja, ja murdwad neid seddamaid suurtaie surussest pallokesseks, ja pannewad need pallokesed nenda pallawalt selle weeastja sisse, katwad sedda asjat hästi fiini, ja lassewad sedda kaks ehk kolm tundi nenda seista. Siis lassewad nemmad sedda wirret torwi ehk künna sisse mahha, ja pannewad sedda tõõmehhega käima: ja kui ta saab käind, siis lassewad nemmad sedda wati sisse,

se, nenda kui muudki õllut. Niid lähhab ta selgeks, ja tedda woib jua kui õllut, ja peab nenda kui õllutki kiini petama, et ta mitte ärra ei listu. Monned sõtkuwad hummalad warsti taigna sisse: monned keetwad hummala wirret ärriliste ja wallawad sedda astia peäle kui leiwa pallokesed on sisse pandut. Kes selle jomaajale oiged punnast õlle karwa tahhab anda, se küpsetab weel paar labbida täit liinnaksed oige pruniks, ja panneb neid ka astia sisse."

Sesinnane jomaaeg liinnakse leibadest, on wägga hea terwiseks, annab rammu, ja saab tehtud ilma suurt waewa ja kullotamist.

K o l m a s p ü h h a p ä ä w t e i s t:
K ü m m e t:

28.

Kuida Sinriki Willem sedda teggi, et ta rikkaks tallomehheks sai.

Üks tuhnuus jääb ifka tuhnuheks,
ehk ta kül monda head asja näaks:
kes tork on, se ifka targemaks jääb,
kui temma mu rahwa head kumbed näab.

Sinriki Willem olli feige norem poeg ühes tallus, kus kuus weennad ollid ja kassid (nast)

nassemaad. Kui temma niid üleskaswis; siis arwas ta peagi ärra, et temma isä warandussest, kui nemmad sedda hakkasid jagama, ni pistsut temma ossaks jääks, et temma sellega ei woind ellada. Siiski sorwis ta, et ta ükskord õige nou mehheks saaks. Agga sesinnane Willem olli isä suggo innimenne. Kusta käis ja liikus, seal ollid temmal silmad ja kowad iggas paigas, ja ta tahkis iggast asjast mis ta näggi ja kulis, ifka õiget otlust kätte sada. Seal ei olnud ühtki puud mersas ühtki rohto wäljal, kelle järrele temma ei kuland, mis temma nimmi oleks, ja mis tarwis tedda woiks pruukida. Temma arwas: et ses asjas üks päinis wahhe oleks, innimesse wahhel ja mullika wahhel, et mullikas agga seks ma peäl ellab et ta soob ja joob: innimenne agga feige asjade üle mis ette tullewad, woib järrale möttelda, et ta ärramoistaks, kuida ja mikspärrast nemmad sünniwad. Seal jures olli ta monned moistlikkud õppetusse: sannad meles piddand, ja need liikutas ta saggedaste omma kõnnedes kui kord tulli. Ükski asgi ei sünni (ütles ta) ilma asjata. Kuida asgi aetakse, nenda ta korda lähhab. Mis kowwer on, ei woi oige olla, ja mis must on, ei woi walgeks minna. Jummal teab küll mis ta teeb, ja mikspärrast? ja kui?

da? Meletumad asjad woiwad kül innimesseid tehha, agga Jummal ei woi neid tehha. Misuggused õppetusse sannad ollid temmal mondagi, ja need tullid ikka õigel ajal temma meele. Kui õsel majas üks kollin olli, ja temma weennad koddokaiad kartsid; siis ütles Willem: „ärge olge jolledad! se kollin ei woi sündida, kui seal ei olle middagi mis kollinad woib tehha. Kui nüüd koddokaiad ja tontid waimud on; siis ei olle neil kaed egga jallad egga muud middagi, mis kanemmad woiksid kollinad tehha. Otstigem järrele, mis seal on kollinad teinud! Ja siis leidsid nemmad, et middagi olli mahha langend, ehk et üks kass ehk rottid ollind kargand. Nüüd nemmad siis ennami ei kartnud, kui nemmad näggid kust se kollin olli tulnud. — Nenda olli se Willemi wiis, igga asia jures järrele mõttelda, kuida? millal? kus? mispärast? mistarwis? mislábbi? ta sündis. Nenda mõtles ta ka järrele, kuida ja mislábbi temma omma wáhháse párrandussega woiks rikkaks sada?

Esiste arwas temma, eks ta ei woiks hobbose kauplemisse ja wahhetamisse lábbi rikkaks sada. Temma küllas olli üks mees sel wiisil enneselle head hulka rahha forjand: agga selamma mees olli selle rahha lábbi

hole-

holetamunaks ja raisko láinud: ta olli õpind joma ja selábbi láts keik temma mája assi raisko. Serahha olli siis nenda sadud, nenda kaddund. Ja nenda olli Willem monnestki parrisnikkust ja hobbose kauplejast kuulnud, et nemmad wimaks nurja ollid láinud: sepárrast arwas ta, et se kül se õige wiis ei woiks olla, rikkaks sada.

Temma kaks wannemad weennad ollid üksford sedda naeretawa rummalust teinud, et nemmad tahtsid üht rahha padda (rahha firsko) maast kaewada. Üks teekáia hantwerki mees, kes nenda rummalust márkis, olli neid uskutand uskma, et nende kaps-taaja tagga üks misuggune rahha padda maas olleks, kus sees monni tuhhat rubbla olleksid: sedda rahha tahtis ta neile aitada maast üleswotta. Agga temma ütles, et temmale 7 Rublatükki 7 Koppika 7 poolt Koppika 7 polluska, üks must kuf ja 7 munna tarwis láhháks, mis temma essite selle waimole widdi ohwerdama, kes sedda rahha padda kaitse; agga temmal ennesel ei olnud sedda joudo, sedda rahha kofko forjada. Willemi weennad ollid jolledad kül, misid mis nende hinge tagga olli ja kandsid sedda rahha selle handwerki mehhele seina kotta kellest ta nende olli juttustand. Siin teggi ta nüüd monnesuggused ristid ja márkid

ma a peäle, naitis einast se iures kui üks jölle, lastis need mehhed üht auko faewada. Siin nemmad siis toest üht rasket firsto leidfid, mis nemmad ei joudnud likutada. nüüd ütles temma, et essite piddi sedda rahha ohwerdama, enne kui se waim sedda firsto lah ti lassseks. Ta panni sedda rahha, sedda fufke ja need munnad firsto peäle, heitis põlwe- limahha, ja hakkas feiksuggused moistmatu- mad sannad lobbisema. Ta kaskis ka, et Willemi weinnad piddid wähhä forwale minnema, sest et muido se waim nende kaela woiks murda, kui nende südda puhhas ei ol- leks. Need ollid arrad ja laskid kaugemalle, kui olleks tarwis olnud, ja sel aial paggenes se hantwerki mees ärra. Kui nemmad nüüd arwasid, et se woim kül olleks woind olla är- ra aetud; siis tullid nemmad arraste ja salla- likkul wiisil jälle selle auko jure, ja leidfid kül weel sedda firsto ommal paigal; agga sest ohwrist ei olnud se hantwerkimees muud jätanud, kui sedda fufke ja need munnad. Kui nemmad firsto lah ti murdsid; leidfid nemmad sedda täis munnakiwui. Nenda ollid nemmad pettetud omma ebbausso eest, ja jäid ommast rahhast ilma.

Sedda luggo olli Sinriki Willem mee- les piddand, ja temma süddamesse ei tulnud se mõtte, et ta tahtis rahhapaa-faewamis- se läbbi

läbbi riffaks sada. Waid temma mõtles, et se keige parras rahhapadda mis üks tallo- voeg woib leida; se on temma põllo sees: se ohwer mis temma sepeäle peab pannema; se on sitt: ja se kunst tedda ülleswotta; se on üks ussin ja moistlik põllo töö. Ei tem- ma sorwind enneselle siis muud middagi rif- faks samisseks, kui üht kaunist põllo maad, ja head terwist. Et agga temma isä pllo maad kitsad ollid: siis mõtles ta se peäle, kuida ta woiks rahha kogguda, et ta enne- sele ni palju lojused woiks osta, et ta laie- mad maad jouaks ülleswotta ja üllespidda- da. Ta näggi wahhest, et moisa sullased suurt joto rahha sawad ja ka ommad wan- nad üllikonnad müsid ja seläbbi monda kow- pika kofko pannid. Se teggi temmale him- mo, moisa sullaseks sada. Temma olli kül ka näinud, et moisa sullased saggeda- ste jälle sedda rahha ärraraiskawad mis nemmad enneselle teeniwad, ja pärrast, kui nemmad moisast lah ti sawad, mu rah- wa ukse ees kerjamas käiwad. Agga temma mõtles: nisuggune jölleminna ei tahha ol- la: ma tahhan moisa sullaseks heita: agga ma tahhan ka igga kowpikast targaste talle- le panna, seinni kui ma ni palju saan kog- gund, kui tarwis lähhab, feik need asjad os- ta, mis maja üllespiddamis seks fulluwad.

Siis ma wottan maad üles, wottan üht hea naest, ja ellan ja surren kui üks õige talomees. — Ta mõtles ka, et se ei woiks pahha tehha, kui ta saaks wähhä woõrad maad nāhha, ja tähhäle pānna, fuida woõrama tallopojad omma põldo harrivad, ja omma maja ülespeawad: sest temma arwas, et kōl temma kullas ei olleks keif mailma tarfus ühheskous, waid et kōl monnes paigas monned parremad wiisid woiksid olla: ja et üks moistlik mees keif parremad wiisid, mis ta nāab, peab üleswõtma. Nenda mõtles Willem: ja õimeks olli üks temma moisa wannema poegadest reissima minnemas: sedda pallus temma, et ta tedda piddi kasa wõtma. Sedda teggi siis se noor herra heal meelel, sest et temmale sullane tarwis lāks, ja et Willem moistlik ja nobbe noor mees olli.

Nemmad reisisid niuud kolm astad monda maad lābbi: ja et se noor herra seks woõrad maad lābbi kais, et ta woõrad wiisid woiks tundma, siis ei sõitnud ta mitte otsekohhe maantee peäl eddasi ühhest liinast teise; waid hulkus saggedaste wonda maad jalla, kus middagi nāggemisse wārt olli nāhha. Seäl siis Willem, kes tuggew mees olli, piddi temma leiwa ja ridekotti jārāle kandma, sest et herra ifka temma peäle wois lota:

lota; ja nenda sai temma ka monda asja nāhha, fuida mu tallorahwas ellab. Kui nemmad jälle eddasi sõitsid; siis mõttis herra Willemit ennesa kōrwa tõlda istuma, ja se herra olli ni lahke ja hea temma wasto, et ta healmelel temmaga jutto ajas ja temmale otust andis, kui ta küsis: Fuida? kus? millal? mispārrasti? mistarwis? jāmīs lābbi? se ehk teine asj piddi ollema ja sündima. Willem panni keif sedda targaste tähhäle ja piddas sedda kowaste meeles, et ta sest ommal ajal woiks kasso sada.

29.

Sinriki Willem saab tutwaks ühhe targa tallopojaga woõral maal.

* *

Keif head mis tarf mees nāhha saab;
kōl temma sedda nouab:
jā selle eest, mis pahhandab,
ta pāggeneb, kus jouab.

* *

Willemi herra kulis woõral maal ühhest targast tallomehhest, kes ükspäinis tarkusse ja ferme tōō lābbi, ommad maad mis hōpis raiskus ollid, kui temma nenda peäle sai, ja mis peälülle sedda weel fured wōllad ollid,

M 5

nen

nenda harris ja parrandas, et temma niüid feigerikkam tallomees olli, feige selle maa fees. Sedda Tallopoega ihhaldas se herra nähha sada, ja Willemi meel olli wägga hea seülle, sest et ta lotis monda head asja selle mehhe käest öppida. Willem olli reisides öppind kirjutama, ja wottis ette, keik ülleskirjutada mis ta selle tallopoja jures haed nähha saaks. Nemmad läksid siis sedda tallomeest katsuma, kelle nimmi Jakob Guier olli: ja neist juttudest mis temma herraga ajas, panni Willem sedda kirja, mis teie siin loete.

Jakob Guieril ollid 4 weinmad, nenda et nende issa parrandus wie jausse piddi jagatama. Need kolm wannemad weinmad wotid omma jaggo rahha, ja jätid maad Jakobile ja temma weinnale kelle nimmi Pridrik olli. (Siin peab tähhele pannema, et seal maal keik tallopojad primehked on, ja et nende maad nende pärris on, nenda et nemmad neid wotwad mää, ja teisi osta, kui nemmad agga nende maade eest moisa omma seätud teggo teewad ja maksu maksawad) Jakobi ja temma weinma maad, nende põllude, heinamade, ja metslaga ja honedega, ollid nivaljo wärt, kui kahheksa tuhhat Rubla. Agga et nemmad kolme weinnale nende parrandusse jaggo rahhaga piddid wõhamaksma; siis jäid neile nende maade peale

peale 5000 Rubla wõlgo. Need maad ollid ka holetumma maapidamisest läbbi lahjaks läinud, ja siinna kullus rahha, neid jälle parrandada. Pealegi ollid Jakobil kuus, ja Predrikil wiis last, kellest üks ainus tüttar tais innimenne olli: teised kumme ollid alles pissekessed. Seal läks siis tarwis keik tööd päwiliisega tehha, mis seal maal wägga kallid on: ja siiski piddi keik se 15 hingene perre nende maade peält toidetama, keik maksud makstama, iggal aastal 200 Rubla rentid tassutama ja wähhä hawalt ka need wõllad wähhandama. — Keik nabri rahwas ütlesid enne, et sest maapidamisest kü! head ei woind wälja tul- la, ja et kü! se mää peä hõpis raisko lähhaks. Agga Jakob arwas, et kü! Jummal aitab, kui agga innimesel lotus on Jummal peä- le, ja kui ta targasse ja tüddimatta tööd teeb jahoolt käämb. Sewärrast lotis temma Jummal peäle, et se temma trui tööd õnnis- taks: ja Jummal on tedda ka tännini õnnis- tand, nenda et temma iggal aastal 2 ja 300 Rubla peäle omma tarwitust kofko panneb.

Agga keik se kunst, mis läbbi Jakob omma tallule ni suurt kassu satab, on se, et ta sitta ja mu nou läbbi ommad maad ifka parre- maks teeb. Temma ei pea ennam lojusid kui mu rahwas, agga ta sõtab neid rohke-
min-

mine. Kest ommaäd ölled pruukib ta põh-
huks weiste alla, nenda et weistles põhweni
põhhus seiswad. Puu lehte, samled, rohto
ja mismuud põhhuks kolbab; korjab ta seks.
Suggisel raiub ta ommas metsas füse ja
määni offe, ja need peened offad panneb ta
põhkudewahhele. Põhhud jättab ta näd-
dala väiwad lojuste alla, panneb agga ikka
wärsked põhko peäle, nenda et lojused kui-
walt seiswad ja et sitt all jo hakkab mäd-
dama, enne kui ta sõnniko peäle saab.

Iggal nädalal korjab ta sitta lautast
wälia sõnniko peäle: agga seal ta ei lasse
tedda mitte kuiwada, waid wallab tihti
mädand wett peäle: ja sedda teeb ta sel
wiisil. Temmal on üks suur first sõnniko
jures maa sisse kaewatud: selle sisse pan-
neb temma tuhka ja mädand lehma sitta,
ja kallab üht hulka keewad wett peale. Pär-
rast täitab ta sedda firsto külma weega: sest
saab temma siis kolme ehk nelja nädalas
üht mädant sitta-ehk wirtso- wett, mis
temma watidega omma põllo ja heinamade
peäle weab, ja miska temma omma sõnniko
kaggedaste kastab. Se wirtso wessi on tem-
ma meelest ni kallis, et ta sest ei lasse üht til-
ka raisko minna, waid sõnniko korwas on
temmal üks auk, kuhho ta wallub, ja kust
ta sedda jälle wõttab, omma sõnnikud kasta.

Ja

Ta koggub ka füse offe hünnikusse, kattab
neid mullaga finni, ja wallab tihti wirtso-
wett peäle, mislääbi nemmad siis mäd-
newad ja sittaks lähhawad, ilma et nem-
mad weiste al on olnud. wannad mättad
põllo peält koggub ta ühte hünniko, lasteb
neid kaks astad mädaneda ja teeb neid nen-
da sittaks. Nenda püab ta keif mis agga sü-
nib, sittaks muta, ja on sellega nenda eddasi
sanud, et ta selle põlle peäle kuhho ta enne
100 koorma sitta weddas, nüüd jouab 200
koorma weddada, ommast käest. Siiski
ostab ta ikka weel sitta peale, kui ta woib sa-
da, ja iggal aastal 6 tündri tulli mulda: ja
nenda parrandab ta need keige haltwemad
kohhad ommal wäljal, et nemmad wägge-
wad wilja kandwad. Kus wägga ferge
maa on, seal weab ta sawwe ja penifest kru-
si peäle, laotab sedda otsego sitta, ja hünnab
sedda sisse. Nenda on temma üht põldo,
mis 45 Rubla wärt olli, nenda parrandand,
et ta nüüd 200 Rubla wärt on.

Nisugguse püüdmisse ja katsumisse läbbi
on temma siis õppind, et üks maa suggu
teist suggu maad parrandab: raske maa par-
randab ferget, sawwi parrandab litwamaad,
ja ükski ma ei olle ni sant, et ta ei woiks targa
tõd, seutamisse ja sitta läbbi parremaks teh-
tud sada. Üht teist parrandamist on ta nen-

de

wessi waodega ettevotnud. Ta näggi, et nende wessiwaodega nõtko maa sees, palju maad ilma prukimatta jääb, ja et willi kah, hepool nende waggode sandiste kaswas. Sepärrast kaewas ta wähhä hawalt omma nõtko põllus frawid (kaewandud) kahhe jalla süggawad täitis neid frusi ehk joekiw, widega täis, kattis kulehaggo nende ülle ja panni siis sedda muida jälle frawide peäle. Wessi wallub nüüd iseennelest nende kiw, wide wahhele, ja temma woib peäl kergeste kunda, nende kui muu maa peäl. Nenda on ta üht poldo mis nõtko kohhas olli ja saggedaste hõpis wee all seis, parrandand, et wessi temmale ialgi liga ei tee. Ka teggi temma ennam kapstad ja naerid ja portandid mahha, kui temma nabri rahwas, ja kartohtolid on temma keige essite ommas kullas hulgarwiis kullwand, ja sedda kasso tundnud, mis nemmad saatwad. Ja nenda peab Jakob omma uurt perret hästi üles, on ommad wollad mäsened ja peälegi rikkaks sanud.

Sinriki Willem panni sedda keif targaste tähhäle, ja mõtles enne e meeles: „lassee mind agga fojo tulla, kui ma siis ka kat, sun sedda wiisi edasi sada. Ei ma olle ni rummal kui monnikad, kes mõtlewad: se „olleks mul kummes töö, ni palju waewa „nah-

„nähha!“ Waewaga innimenne leiba sööb.

30.

Kuida Sinriki Willem ommast herrast lahkeb ja omma ennesa majapidamist allutab ja lõppetab.

*
*
Rui mul on maja ja põllomaad käes; käl ma siis ollen üks õige mees!
Priiski naest koskin: teen ussinast tööd: rahho sees ellan siis päwad ja ööd.
*
*

Reif nüüd, mis Sinriki Willem selle targa tallomehhe Jakobi jures olli näinud ja kuulnud; käis temma peas nenda ümber, et ta selle himmo pärrast, ka üht ni süggust majapidamist allutada, ei woiind õselgi maggada. Temma armolinne herra panni pea tähhäle, kus Willemil wigga olli, ja et ta tedda keige se aja ni truište olli teeninud; siis andis ta temmale, kui nemmad fojo tullid, head maad ja maja, ja asustas tedda wiisipärrast. Willem olli enneselle ses ajas kumonda head koppikat forjand, nenda et ta täie käega wois omma majapidamist allutada. Temma koskis nüüd üht töddruko, kel ei olnud suurt warrandust, agga

agga fes üfs moistlif ja prisk tödteggia in-
nimenne olli: ja se on ennam wärt kui rah-
ha ja warrandus. Et temmale siis ei juht-
uks, mis monne mu rahwale juhtub, et
nemmad monda head teadwad, agga omme-
te selle järrele ei ella; siis teggi ta enneselle
üht majapidamisle ramato. ja kirjutas
siina sisse need siinnatsed majapidamisle
õppetused, mis ta woõral maal olli õp-
pind.

Se Mees ei olle mitte keigerikkam, kel keige sure-
mad maad kâes on; waid se, kelle maad keige ennam,
ja keigeparremad wilja kandwad.

Wâhhâm moad, wâhhâm tödd, wâhhâm inni-
messi toita, wâhhâm makso, wâhhâm äppardust.

Kui wâhhâsed maad peawad paljo ja head wilja
kandma, siis peab neid hâsti sittama.

Kui sinno weiksed peawad paljo sitta teggema;
siis aâina neile paljo lûa.

Kui nemmad peawad paljo sõma; siis aâina neile
nisuggust roga mis nende meelest maggus on.

Sevärast, kui sa tahhad rikkaks sada; siis pead
sa sega allutama, et sa murretjed, et sul ifka täiest
weikse sõmaega kâes on.

Wärast murrese enneselle weel ennam lojusjed, ja
weel ennam lojusle roga.

Nûud tee üht põlto teise järrele parremaks, parre-
ma sitta lûbbi, ja ärra jätta üht ainust waggo ilma
prufimatta: siis woid sa wâhhâset maast paljo wilja

lei

leikada ja woid sedda rahha mis sa laiemä maade
jures peaksid kulumata, kiristo päina, tühja aja peäle.

Kui nûud sinno lapsed ülleskaswamad, et nemmad
sulle woimad abbi tehha töd jures; siis wotta sest rah-
hast mis sa olled kiristo päinnud, ja osta seest ennam lo-
jusid, et sa suremad maad woid ülleswõtta ja harrida.

Sedda ennam sul siis lapsi on, sedda rikkamaks sa
lâhhâd, ja woid üht teise järrele ärra maade peäle asu-
tada, ja omma ennesa maad ifka enneselle piddada.

Mis sa tänna woid rehha; sedda ärra jätta hom-
seks. Kes hilja allutab, se hilja lõppetab.

Mis tarwitam on, sedda tee keigeesite, ja omma
põllo tödd sea ennam Summala ilmade järrele kui täht-
ramato ja wanna jurtade järrele. — Üfs tark mees
teeb keik moistlikult.

Kui abder sind peab rikkaks teggema; siis pead sa
tedda isse kätte wõtma: kui sinna tedda mahha ei jät-
ta, siis ta sind ka mahha ei jätta.

Mis sa sowid, et peab hâsti korda minnema; sedda
tee isse: mis korda ei pea minnema, sedda jätta teiste
holeks.

Ruttusta sinna omma tödd et töd sind ei ruttusta.
Kes laisk on, se ihhaldab paljoki, agga ei saa midda-
gi: kes usfin on, saab keik täieste.

Tödteggia usfinus on üfs warrandus, mis war-
gab ei wotta, ja mis isseenneses kaswab.

Mis sul peas ei olle, peab sul jalgades ollema, ja
kui sa filmad lahri ei tee, siis pead sa rahha kufrut
lahri teggema.

M

Selle

Selle ramato sisse kirjotas nüüd Willem feik mis ta tahtis meeles piddada: millal ta üht põldo olli rikrund, millal sitta weddand, kui kaugele ta sittaaga olli ullarand, millal ta olli kullwand, misuuguse seemnega, millal ta olli leikand, mitto wihko, misuugust wilja, millal ta olli hakkand peksma, kui palju üts koormolli wälja andnud, kui palju ta üllepea olli igga suago wilja kättesaand omma põlludest, kuhho tarwis ta wilja olli andast wälja andnud: ja muud nistugused maja asjad. —

Sevärrast teadis ka Willem ikka, fuida temma maja asjad ollid, ja teadis aeglaste holtkanda, kus middagi pudo olli. Monnesuuguse rahha kullutamisse eest, mis wahhest tallomehhele suurt murret ja waewa teeb; hoidis ta ennast seläbbi, et ta, kui furjad saddused ilmad ollid ja puhhapawadel, feigis paikus omma kambrides, lakades ja lautades überhulkusija järrele watis, kus ükski wahhane wigga olli: ja sedda seddamaid isse kōhendas, enne kui ta sureks läks. Nenda teggi ta ka omma põllo- ja majaristadega: ja ommad lapied õppetas ta ka nenda teggema.

Loiused saggisid hästi temma tallus ja ei õppardand ialki, sepärrast et temma neid moistlikkult, ja hästi ja ikka ühtwisi fōtis ja

ja iotis. Ja et temma tallus feik forrapärast tehti; siis ei läinud seal ka middagi raisko. Temma ei piddand ka mitti wana wiside peäle, waid wottis ued wisid üles, kus ta neid parremaks arwas. Nenda ei teinud ta ilmas ristid lauta üffe peäle ja lehmade perse peäle, kui ümberkaudo olli kuulda, et weiste többi lifel olli. Ta naeris nistuguse ruumala ebbausso ülle, ja ütles: üks rist ei woi ennarn abbi tehha kui üks rōngas ehk mu märk. Agga temma woidis weiste ninnad tõrwaga, andis nendele ka tõrwawet jua, ja woidis nende kunnad tõrwaga; sest ta teadis, et tõrw siesikonnad puhhastab ja nenda loiused tõrwe ees hoiab. Nenda teggi ta ka omma põllo tõdga. Kui temma verremehheks asjus, siis ei olnud temmal ennam kui kaks hārga. Nüüd mõtles ta: „fui ma selle ühhe paari hārgade „ga ühtepuhko kunnān; siis wāssitan ma „ueid, nemmad lähhāwad lahjaks, ja ei jaks „sapārrast tõdd tehha“. Ta olli agga wõõral maal näinud, et ka lehmadega woib kunda: sepārrast õppetas ta ommad lehmāmad ikke al kāmā, ja kundi poolt pāāwa hārgadega, teist poolt pāāwa lehmadega ja lastis hārijad puhkada. Nabri rahwas naersid tedda kōl, selle ue wiisi pärast: agga Willem ei holind sest mitte.

Temma põllud ollid ikka ehne walmis harritud, kui mu rahwa põllud, temma härjad ollid priskimad, kui mu rahwa härjad, ja temma lehmad andsid ennam piima kui mu rahwa lehwad.

Keik moisa kōhnut ja makusd, maksis Willem ausaste ja warreminne kui aeg olli maksta: ja ehne kui need ollid maksetud; ei küllatand ta mitte kōppikat egga külmito wilja, egga ostnud ka üht keige tarwitawara asja. Sepärrast ei olnud temmal ka ilmas tulli moisa polest, waid moisarawannemad ollid wägga rahhul temmaga. — Sel wiisil siis Willemil iggal aastal wilja ülle jäi, mis ta wois müa ja sedda rahha kirsto panna. Temma ei wotnud agga mitte ehne suremad maad ülles, ehne kui temma lapsed ülles kaswasid, et nemmad woisid põllo tööd tehha. Siis wottis ta wāhhā hawalt pusta maad ülles, ostis seks ommaast kēest ennam lojusfed, ja harris ja parrandas need maad, nenda kui temma essimislega olli teinud. Nenda siis Willem ni hāsti kōssus, et temma, kel algmisfes ühhe pāawa maad kēes ollid; pärrast 34 aasta, nelja pāawa maad, ja keigeparrajad mead omma nelja poegadelle wois jaggada, ja neid wiisipärrast asfutada, ja igga ühhele omma tar-

tarwitawad lojusfed kätte anda. Agga keik temma kunst olli, kui meie olleme näinud, ses,

1) Et ta ei ajand omma majapiddamist ja põllo tööd wanna wiisi järrele: waid et ta keik ikka pādis parreminne tehha.

2) Et ta ennam maad. Alles ei wōtnud, kui ta iggal ajal joudis omma naese ja lastega harrida, ilma et temmal ollets tarwis lāinud, orja palkada.

3) Et temma keigeessite pādis, lojusse polest reumes olla, lojusfed kōssutada, ja lojuse lābbi ommad maad ikka parremaks tehha.

4) Et temma heal ajal jo tājja aja eest muret kandis, ja hoolt piddas, et ta aitad, laffad ja rahhokuffur ialgi tājaks ei lāind.

5) Et temmal 4 lapsed ollid, kes nisuggusiks alleskaswasid, kui temma isse ja temma hea naene ollid.

6) Et temma keik ommad asjad wiisipärrast ja ferrapärrast teggi, ja igga asja teadis mis temma tallus jāndis.

Temma andis ka heal meelel mu rahwale head noud, kes ka nenda kui temma, piüdsid eddasi sada. Sest igga mehhel ei olle sedda õnne mis temmal olli, et ta woiß moisarawannema teenistusfes ennefelle rahhokorjada. Nenda juhhatas ta üht noort meest, kes üht hea naest olli kōssind, ja ka pūdis eddasi sada, agga kel ei olnud noud

noud käes; et ta piddi teise tallomehhe jure poole naddala sullaseks heitma: agga et temma ei piddand verremehhe käest palka wõtma, waid et verremees temmale palka assemel piddi lojussed laenama, mista temma teise poole naddala woiks enneselle tööd tehha, ja nenda isse wähhä harwalt maad üllesiwotta, senni kui ta isse ennesä käest jouaks lojussed osta ja kaswatada. Se noor mees teggi selle nou järrele, ja püdis keige asjade sees nenda moistlikkult ellada kui Willem ellas. Se läks temmal ka hästi korda, ja temmast sai aegamõda kaunis noukas tallomees. Pärast sedda teggid ennanki noored mehhed nenda, ja said hästi eddast, kui neil agga se oige nou ja kindel etteiwotminne olli, ussinaste tööd tehha, laiskust põlgada, jomisse ja wähhä seltsi eest ennast hoida, ja igga asja ülle moistlikkult järrele mõtelda, kuida ta keige hõlpsamast woib tehtud sada. Sest hea nou on ennam wärt kui fange rammo, ja kes tru on ommas etteiwotmisles, selle etteiwotmislesed lähhawad hästi korda.

Kes nüüd iggas asjas targaste wottab ellada ja tehha nenda kui Sinriki Willem ellas ja teggi; se woib julge olla, et Jummal tedda ka õnnistab, ja tedda rikkaks teeb,

teeb, kui se temma kasuks on. Sest monne innimesstele on rikkus nisammoti kahjuks, kui üks tarraw nugga lapse käes: nenda et nemmad seläbbi omma hinge õnnistust kautawad. Nisugguse rahwale on parrem, kui nemmad kehwaiks jäwad, ja omma hingekest kaitswad; kui et nemmad siin ürrikeses ajas maa peäl ellades, rikkad olleksid, ja pärrast sedda iggawest waewa ja piina peaksid näggema. — Willem ei olnud ahne rahha ja rikkuse järrele: temma ei koggund ja korjand, kus ta agga leidis ja joudis; waid temma hoidis ennast keige üllekohto ja pettise töö eest. Keik temma mõtted ja himmud ei käind ka mitte se peäle, et ta tahtis rikkaks sada; waid ükspäinis sepeäle, et ta igga asja moistlikkult ja hästi woiks ajada, nenda, et ta Jummal meele pärrast korda lähhaks, ja et muud innimesesed sest rõmo näaksid ja kasso saaksid. Nenda siis Jummal õnnistus isseennesest tuli, ja temma sai rikkaks auoga. Ja wiist woib ütelda auoga: Sest moisarwannem isse auustas sedda õiget tallomeest ni wägga, et

et ta Sinriki Willemi ello ajamisest ja
majaviddamisest ramato lastis ülles-
panna, ja tedda nenda feige maa rahwa
ees fitis. Kui Willem surri, lastis moi-
sawannem temma haua peäle nisuggust
raiotud kiowi, nisugguse kiriaga panna,
kui teie siin näate: iggaweseks mälles-
tusseks.

Lehe nurga peäl.

Josep õppetab rahwosest, et keit mis Jum- mal lãkkitab, olgo se ka hãdda ja willetsus, siiski hea on	7
Hãdda ja abbi ramato hakkatus	15
Õks hirmus luggu warrahest matmisest	21
Mis peab tehtama, et innimesjed ellusalt ei saaks mattetud	29
Mis innimestega peab tehtama. kelle pãrrast kahhe wahhel olleme, kas nem-mad jurnud on ehf minnestand	36
Mis nendega peab teggema, kedda kũlkm sa wõdenud	42
Mis nendega, kes on uppund	51
Mis nendega, kedda sũtte wing an lãmmatand	60
Mis nendega, kes e nast on õllesponud	63
Rouge kãlgepannemisest	69
Mis nendega peab teggema, kedda hul foer on hammuftand	79
Kuida innunenne woib wannaks sada	88
Kõitast	100
Sureit kahjust mis wiin teeb	106
Nast Edmisest ja jomisest	112
Hea ja siwus perrenaene	120
Kop ja holetu perrenaene	124
Marzi Rein	130

Lehhe nurka peäl.

Rasper Nuttaka maja : ja orjade : allespidda-	
misest	= 144
Mis lihha jures on tähhele pannemist	= 156
Weest	= 164
Öllest	= 171
Öppetus leiwa : öllut tehha	= 174
Hinrik Willem	= 178
Hinrik Willem saab tutwaks Jakob Guierika	= 185
Hinrik Willemi matapidamisse allotus ja	
öppetus	191

Brükkimisse eksitused, mis tulleb par- randada.

lehhe nurka peäl	ribbas	fus seisab	loe
18	20	ferja	ferjaja
23	5	wälga	wälja
25	28	puhsärfid	pusärfid
28	17 ja 24	fulutamist	fullutamist
—	20	suniks	süniks
—	23	öppja	öppetaja
30	4	jädaa	jüdda
—	27	watnehhe	wätnehhe
48	13	tarmist	termist
52	18	armotamal	armotumal
53	1	äege	ärge

lehhe nurka peäl	ribbas	fus seisab	loe
54	7	filmüäggo	filmnäggo
—	15	hasjaga	harjaga
56	15	tedda	tedda
58	27	nede	need
60	1	suräemat	suremat
—	9 ja 10	ellusja setaba	ellusse aitaba
65	18	mele	melel
70	22	uüüd	nüüd
77	1	Nende	Nenda
78	6	fulutamisse	fullutamisse
—	13	fawwadel	femwadel
83	14	sallikfin	sallikfin
90	18	mitte	mitte
92	9	pögwad	pöigwad
93	15	tahhakse	tehhakse
101	16	teageminne	teggeminne
103	8	jago	jä o
—	16	märke	märge
—	29	fassa	fassa
104	15	seest	seest
107	1	alli	olli
116	17	wä a	wälja
127	10	hulg	fulg
130	8	föwima	fowima
144	17	rahmas	rahwas
145	3	näljapärast	nälja
155	5	nemma	nemma
		dähhes	dähhes

lebbe murka	ridbas	Fus, seifab	loe
peal			
158	3	ifficus	efficus
—	4	mnlda	mulda
166	5	tarfussega	tarfussega
175	16	tallopoga	tallopoga
—	20	jor:dis	joudis
183	23	agaa	agga
189	25	suggu	suggu
192	8	needfimmatsch	needfimmatsch
193	2	fulutama	fulutama
195	21	ueib	neib
196	6	mafusd	mafusd

Handwritten notes in a cursive script, likely a continuation of the text or a commentary on the table above.

Handwritten notes, possibly a date or a reference number, written in a cursive script.

48
52
53

...filitate, ja fui nemmad tedda jarwad putlaga petruud, fur
 karpwad nemmad tedda ärra, ja fclmandamal pänpal peab
 temma jalle illestouema. Agga nemmad ei moiftnud feft
 midbagi, ja fefinnane fdime oli nende eeft idariul, ja nemmad
 ei moiftnud mitte, mis böldi. Agga fe fündis, fui temma
 Geriffo lüna liggi fai, füs iftus ifs pimme tee äres, ja feryas.
 Agga fui ta vabvaff fulis mödammewad, fulas temma, mis
 fe piddi offema. Agga nemmad fulutafid temmale: Jefus
 Matfareitit labbad möda. Quis fifendäs temma idagga
 ja itles: Jefus, Gandeti poeg, heida armd minno peale! Ag-
 ga need, tes ees fäifid, foitelfid tedda, et ta piddi idait olle-
 ma: agga temma fifendäs pallo emnam: Gandeti poeg, heida
 armd minno peale! Agga Jefus jai feigima, ja fästis tedda
 ennefe jure tua; agga fui temma liggi fai, füs füs ta temmal-
 ta itles: mis fa tabwad, et ma fülle pean teggema? agga tem-
 ma itles: Gand, et ma moiftnu jalle nabba. Ja Jefus ifs
 ...